

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DANIEL LEESE

ÇİN KÜLTÜR DEVİRİMİ

1966-1976

Runik Bilgi
039

Çeviren: İCLAL CANKOREL

RUNIK
KITAP

ÇİN KÜLTÜR DEVRİMİ
1966-1976

Daniel Leese

Çeviren: İclal Cankorel

RUNİK
KİTAP

İÇİNDEKİLER

I. "KÜLTÜR DEVRİMİ" KARMAŞASI	7
Uzlaşlamayan Hususlar ve Devlet Sansürü	8
Kronolojiler	12
II. NEDENLER VE İDEOLOJİK TEMELLER	15
İktidar Politikası Kaynaklı Nedenler	18
İdeolojik Nedenler	21
Sosyal Nedenler	24
III. TARİHİ İDDİALAR VE PARTİ ÖRGÜTÜNÜN ÇÖKÜŞÜ	27
Komplolu Darbeler	30
Okullarda ve Üniversitelerde Ayaklanmalar	34
"Gök Kubbenin Altında Büyük Kargaşa"	37
IV. KÜLTÜR DEVRİMİ	41
Lider Kültü ve Kızıl Terör	41
Kızıl Muhafızlar ve "Sınıf Geçmişi" Sorunsalı	44
Şanghay Komünü ve İlk Devrim Komiteleri	49
Wuhan Olayı	54
Bölgelerde Şiddetli Çatışmalar	58
Büyük Stratejik Plan ve Kitle Hareketinin Sonu	60
V. DEVLET BASKISI VE ORDUNUN EGEMENLİĞİ ...	65
Tasfiye Kampanyaları ve Kurbanların Sayısı	65
Dokuzuncu Parti Kongresi ve Savaş Senaryoları	68
Lin Biao Olayı	73
VI. VERASET ÇATIŞMALARI VE SOSYAL DEĞİŞİM	77
İç Politikada Güçlenme ve Dış Politikada Dönemeçler	77
Kültür Devrimi ve Ekonomi	80

Sosyal ve Kültürel Gelişmeler	84
Mao'nun Ölümü ve Yerine Kimin Gececeği Sorunu	88
SONUÇ	93
Devrimin İnkarı ve Resmi Değerlendirme.....	93
Nostaljinin ve Politik Sömürünün Ötesinde	96
Kültür Devrimi'nin Önemli Şahsiyetleri	98
KAYNAKÇA.....	105

I. “KÜLTÜR DEVRİMİ” KARMAŞASI

Çin Halk Cumhuriyeti tarihinde başka hiçbir olay “Büyük Proleter Kültür Devrimi” kadar ayrıksı bir yerde durmaktadır. Bu olgunun etkileri Çin Komünist Partisi’ni ve Çin toplumunu bugüne kadar etkilemeye devam etmektedir. Parti başkanı Mao Zedong’un verilen kurbanları da hükümete bağlı kişileri de dikkate almaksızın, parti bürokrasisi ve geleneksel kültürden arta kalanlara saldırarak devrimci mirasını güvence altına aldığı radikal deneyi olmasaydı, Deng Xiaoping’in 1978 sonrası reform politikasının bu kadar geniş kapsamlı destek görmesi mümkün olmayacaktı. Aynı zamanda çağdaş Çin tarihinde yaşanıp, sadece Çin gençliğinde değil, uluslararası arenanın genişçe bir bölümünde de böylesine hayranlık yaratan başka bir olay yoktur. Genç Kızıl Muhafızlar’ın propagandasını yaptıkları devrim, Mao Zedong’un şahsına ve yazılarına adeta tapmanın yanında, eşit bir sosyal düzen yaratma ümidi de, Batı başkentlerinden Nepal ve Peru’daki gerilla savaşçılarına kadar çeşitli radikal gruplar tarafından farklı şekillerde onaylanmıştır. Bu arada, olgunun çekim gücünün Çin’deki Kültür Devrimi’nin gerçek olaylarından çok, parti yönetimine ait *Pekin Haberleri*, *Kalkınan Çin* veya *Resimlerle Çin* gibi yayınlar sayesinde kitlelere yayıldığını da söyleyebiliriz.

Başlangıcından elli yıl sonra bile Kültür Devrimi’nin tarihteki önemi konusunda hâlâ anlaşmazlıklar sürmektedir. Birbirleriyle çelişkili yorumlar bu hareketin bir soykırım sayılması gerektiğinden tutun da totaliter parti diktatörlüğünün ötesinde olduğunu, başarıya ulaşmamış olsa bile adil bir sosyal düzen getirmeyi hedeflediğini söyleyerek devrimi savunanlara varana dek geniş bir yelpazededir. Parti açısından ise Kültür Devrimi hâlâ parti tarihinin en büyük travmasını teşkil etmektedir. Resmi söylem, büyük yönetiminin trajik bir hatası yüzünden, giderek artan radikal bir sınıf kavgası ile halk-parti birliğinin neredeyse yok edildi-

ğidir. Daha derin korku ise parti bürokrasisine yöneltilen kültür devrimi eleştirisiyle ilgilidir. Aşırı düzeyde bir “kişi kültü”ne dayanan kültür devriminin erken döneminde, kit-le organizasyonlarının da ötesinde halkın doğrudan doğruya harekete geçirilmesi ve Lenin’in öğretileri doğrultusunda komünist parti politikasının topluma yayılması beklenmekteydi. Kültür Devrimi kavramı, en azından hareketin başlangıç döneminde parti egemenliğinin esaslarını sorguluyordu. Alternatif düzen tasarıları ve “karizmatik” başkanlara karşı duyulan korku, bugüne kadar devam edegelmiştir. 2012’nin mart ayında, dönemin başbakanı Wen Jiabao, güneybatı Çin’deki Chong-qing şehrinin parti sekreterliği görevinde bulunan ancak sonradan tutuklanan, partiden ihraç edilen ve müebbet hapse mahkum edilen Bo Xilai’nin şahsında canlanmış güçlü “kişi kültü”ne işaret ederek Çin’de Kültür Devrimi benzeri hareketlerin yeniden canlanmasına karşı uyarıda bulunmuştur. Arka planda, partiyi bölecek ve Halk Cumhuriyeti’ni kaotik fikir ayrılıklarına sürükleyebilecek popüler bir başkanın ortaya çıkması olasılığına karşı yaratılan korku senaryosu yatmaktadır. Buna karşılık parti, diktaya dayalı düzenini yasallaştırmaya hak kazandığını düşünür. Yeni bir iç savaş çıkması sonucu devletin çökme ihtimaline de dikkat çekilir.

Uzlaşlamayan Hususlar ve Devlet Sansürü

Kültür Devrimi’nin anlamı hakkındaki tartışmalar, o yıllarda meydana gelen olayları değişik şekillerde yorumlarlar. Komünist Parti de tarihi olayların açıklık kazanmasında pek etkili olmamıştır. 1981 yılı haziran ayında Deng Xiaoping çevresindeki yöneticiler, parti tarihi hakkında bir karar yayımlamış ve Kültür Devrimi’nin ideolojik düzlemde sorumluluğunu Mao Zedong’a yükleyerek, onun “kendine aşırı güveni ve sosyal gerçeklerden kopması yüzünden Çin toplumunda zaten var olan çelişkileri daha da artırdığını” söylemişlerdir. Bu ideolojik “yanlışlar” ile “kariyer peşinde koşan” birtakım kimselerin somut suçları arasındaki farka dikkat çekilmiştir. Resmi bildirilere göre bu ikinci gruptakilere aşağı yukarı on kişi dahildi: Bunlar, Dörtler Çetesi denen Mao Zedong’un eşi Jiang Qing ve 1971 yılında bir uçak

kazasında hayatını kaybeden savunma bakanı Lin Biao'nun çevresindeki generallerdi. Her iki gruptakiler de şahsi sebeplerle hükümeti devirmekle suçlanmışlardır. 1981 yılında özel bir mahkeme, suçluları ağır hapis cezalarına mahkum etmiştir.

1981 yılındaki "siyasi tarih kararı", günümüze kadar Çin'de Kültür Devrimi hakkında neler yazılabileceğini belirlemiştir. Eleştirel araştırmalar ancak özel çerçevede veya Hongkong, Tayvan üzerinden ya da Batı dillerine çevrildikten sonra mümkündür. Devletin savunduğu yaptığı "tümüyle inkar" politikası, Kültür Devrimi'nin tarihsel sorumluluğunu irdelemeye fırsat tanımaz; kimin suçlu, kimin mağdur olduğu inandırıcı bir şekilde tanımlanamadığı için de eski anlaşmazlıklar ve travmalar bugüne kadar açıklığa kavuşmamışlardır. Merkezi propaganda biriminin 1980'li yıllarda çıkarttığı çeşitli yönergeler, Kültür Devrimi dönemiyle ilgili veya parti kadrolarının ahlaki tutumları hakkında ayrıntılı araştırma yapmayı yasaklar. 2013 yılı kasım ayında partinin genel sekreteri Xi Jinping, o günün güncel politikalarını tarihten örnekler göstererek eleştirdiğinde, daha da ağır bir basın yasağı konmuştur.

Geçmiş hakkında toplumsal söylemin tümüyle kontrol edilebileceği sanısı, Çin Halk Cumhuriyeti gibi parti diktatörlüğündeki bir ülkede bile yanıltıcıdır. Uygulamada, Kültür Devrimi hakkında Çin içindeki tartışmalar devlet baskısının çeşitli konjonktürlerine bağlıdır. Partinin bizzat kendisi de Kültür Devrimi esnasındaki en korkunç şiddet olaylarının sorumluları hakkında bazı araştırmalar yapmış; fakat bunlar parti bünyesinde kalmış ve ancak çok az bir kısmı dışarıya sızmıştır. Tek tük kamuya ulaşan bu araştırmalar arasında, özellikle Guangxi Özerk Bölgesi'ndeki yamyamlık olayları sansasyon yaratmıştır. Bunun dışında, ülkenin birçok bölgesindeki ölümler ve şiddet olayları, çoğunlukla yerel parti komitelerinin verilerine dayanarak sorgulanmış ve kısmen araştırılmıştır. Bu soruşturmaların esas gayesi geçmişteki suçları ortaya çıkarmaktan çok, yerel parti kadrolarının Deng Xiaoping'e olan bağlılığını değerlendirmek olmuştur. Bu araştırmaların bazı sonuçları binlerce yerel raporda yer alır, fakat Deng Xiaoping'in koyduğu şarta uygun olarak "üstü kapalı ve fazla ayrıntıya girmeden" yazılmıştır.

Kültür Devrimi olaylarıyla ilgili diğer kaynaklar; sayısız anı metinleri, şahsi deneyimlere dayanan inceleme yazıları, bloglar veya gayriresmi çevrimiçi dergilerdir ve bunlarda bir kısıtlama, bir tabu söz konusu değildir. Özellikle Kültür Devrimi anılarının Batı dillerine yapılan çevirilerinin büyük çoğunluğunun eski Kızıl Muhafızlar veya üniversitelerde ve okullarda görevli devrim kurbanları tarafından yapılmış olduğunu da belirtmeliyiz. Yazarının eğitim seviyesine bağlı olan bu seçilmiş mekanizma, Batı'daki tartışmalarda Kültür Devrimi'nin çarpıtılmış bir tablosunu gözler önüne serer. Yazıların başlıklarının hemen hemen tümü 1966 ve 1967 yıllarında şehirlerdeki terör dönemlerine ve Kızıl Muhafızlar'ın cebren köylere yollanmasına odaklanırken, kırsal alanda ve sınır bölgelerindeki gelişmelerin arka planına pek değinilmez. İstatistiklerin gösterdiğine göre ise Kültür Devrimi kurbanlarının çoğu kırsal alanlardandır; yeni kurulan devrim komitesi adına, karşı görüşte olduğu ileri sürülenler, "kara sınıf" mensupları ve geçmişteki isyancılar özellikle 1968-1971 yılları arasında sert bir şekilde bastırılmış ve cezalandırılmıştır.

Dönemin tanıkları ve Kültür Devrimi yazarı Çinli tarihçiler arasındaki ana mesele, hareketin farklı boyutlarının varlığıdır. İlk olarak, Kültür Devrimi için ayaklanan organizasyonların eski üyeleri tarafından 1980 yıllarında ortaya atılan "İki Kültür Devrimi Teorisi" ve Kültür Devrimi'nin "tümüyle inkarı", Komünist Parti tarafından eleştirilmiş; devrim "Resmî Kültür Devrimi" ile "Halkın Kültür Devrimi" diye, net biçimde birbirinden ayrılmıştır. Burada bir taraftan elit sınıfların politik güç kavgaları ile diğer taraftan halkın bir kısmının baskıcı sosyal şartlara yaptığı eleştiri denemesi kendini göstermektedir. Bu iki alanın katı bir biçimde birbirinden ayrılması, gücü kötüye kullanma, sınıf hiyerarşileri ve katılımcı demokrasi konularında deneylere olanak sağlayan yapıcı tartışmalara yol açmıştır; ki aksi takdirde, yani eğer tümüyle inkar edilseydi Kültür Devrimi tarihin karanlık sayfaları arasında kaybolup gidecekti.

Tartışmaların merkezinde, Mao Zedong'un rolünün ne olduğunun -cevapsız kalmış- sorusu durmaktadır. Mao'nun rolü parti içindeki rakiplerinin yok edilmesi ve böylece "Resmî Kültür Devrimi"nin icraatiyle kısıtlı mıydı, yoksa

Mao parti kadrolarının özel konumuna dayanan, gittikçe artan imtiyazların ve sermaye birikiminin olası sonuçlarını önceden sezerek, bunları (başarıya ulaşamasa da) Kültür Devrimi'yle önlemek mi istiyordu? Yani Mao, isyancıları harekete geçiren lider miydi? Eğer bu sorunun cevabı "evet" ise, o zaman henüz 1967 sonbaharında onları neden yarı yolda bıraktı? "İki Kültür Devrimi Teorisi"ni yıllardır eleştiren kişiler bile geçen yıllardaki aşırı yolsuzluk karşısında Kültür Devrimi'ne yönelttikleri ana eleştiriyi, devrimin olumlu unsurlarını da saymak suretiyle göreceli ve tartışmalı hale getirdiler; böylece hareketin "iyi" ve "kötü" unsurları arasında kesin bir ayırım yapılamayacağına işaret ettiler. Son zamanlardaki tartışmalarda Kültür Devrimi'ne alternatif yorumlar getirilmiş ve bu süreçte statü, mekan ve zaman ağırlıklı konulara daha fazla değinilmiş; özellikle sınıf sorunu yine ön plana çıkmıştır. Artık sadece politik olaylar değil, kültürel, sosyal, ekonomik gelişmeler de gitgide artan bir ehemmiyetle değerlendirilmektedir. Kültür Devrimi'nin eski tanımları, on yıl hiç değişmeden süregelen bir korku rejiminin kalıntıları olarak sorgulanmış ve güç kullanımının spesifik biçimleri zaman ve mekan içinde yerine oturtulmuştur.

Hareketin bölgesel gelişmeleri ile hedefleri ve sonuçları arasındaki çelişki daha güçlü vurgulanmalıdır. Aynı zamanda da, Kültür Devrimi, halen süren gizemine ve bilinmezliklerine karşın tarihteki yerine oturtulmalıdır; çünkü Kültür Devrimi birçok bakımdan, politik arka plana göre farklı yorumların yapılabileceği bir bilmeceye benzer. Parti yönetimi Kültür Devrimi'ni, önceki ve sonraki hiçbir dönemle benzerlik göstermeyen gizemli bir olay olarak tanıtmaktan yanadır. Diğer tarafta da Kültür Devrimi, Mao Zedong'un iyi niyetlerine rağmen üzücü sosyal sonuçlar doğuran bir radikal ütopya örneği olarak da görülür. Fakat Kültür Devrimi döneminin iktidar aşırılıkları, hareketin ideolojik ve politik temellerinden ayrı düşünülemez. Bugün elimizdeki bilgilerle yeniden değerlendirebileceğimiz kadarıyla Mao Zedong'un çeşitli planları vardı ve bunlar asla sadece yüce ve özgürlükçü bir ana fikre indirgenemez. Ayrıca, tüm olaylar zaman içinde büyük bir hızla değiştiği için tarihi durumları yansıtan, mutlak bir gerçek olarak kabul edilemez. Bundan dolayı hareketin farklı dönemlerine farklı gözle bakmak gerekir.

Kronolojiler

Resmî parti doktrini uyarınca Kültür Devrimi “On Yıllık Felaket” olarak tanımlanır. Söz konusu dönem 1966 yılından 1976 yılına kadar sürer. Bunu, çoğunlukla “Bunalım Dönemi” denilen, Mao Zedong’un ardılı Hua Guofeng başkanlığındaki iki yıllık dönem izler. Reform ve açılım döneminin başlangıcı, 1978 Kasım’ında 11. Parti Kongresi’nin 3. Genel Kurul toplantısı ve Deng Xiaoping’in güçlü politikaları ile başlar. Bu resmî tarih belirleme, iki gayeye hizmet eder: Kültür Devrimi esnasında “Dörtler Çetesi” ve “Lin-Biao Kligi” üyelerine karşı işlenen fiillere dair toplu bir suçlamayla, 10 yıl boyunca diğer parti üyelerinin çetrefil işlere karışmalarının üstü örtülerek, eleştiri, öfke ve acıya daha dar bir alan tanınmış olmaktadır. Diğer taraftan Mao’nun hemen ardılı Hua Guofeng’i onaylamayarak Deng Xiaoping’i Çin reform politikasının tek atası sayarlar. Üçüncü Genel Kurul’un dönüm noktası kabul edilmesine de bilimsel araştırmalarda henüz pek ender yer verilmektedir. Ancak son yıllarda özellikle Çinli tarihçiler, 1970’li yılların sonlarındaki merkezî parti yöneticilerinin rollerini yeniden değerlendiriyorlar ve reform politikasının sorunlu temellerini tartışmaya açıyorlar.

Resmî kronolojinin yetersizlikleri ve politik motivasyonları sık sık kritik tartışmalara sebep olmuştur. Elinizdeki kitabın gayesine uygun biçimde Kültür Devrimi’ni dört döneme bölmek uygundur. (1) *Hazırlanma dönemi*: 1965 Kasım - 1966 Ağustos. *Hai Rui Görevden Alınıyor* adlı tiyatro eserinin yeniden sahneye konması üzerine Yao Wenyuan’ın bir polemik yazısının yayınlanmasıyla birlikte, önemli politik ve askerî parti kadrolarının düşüşüne yol açan ve Kültür Devrimi için güçlü bir politik temel hazırlayan bir dizi entrikalar başlar. Çoğunlukla Mao’nun dahil olmadığı bir süreçte, 1966 Mayıs’ında Politbüro’nun¹ geniş katılımlı oturumlarından sonra, artık başlamak üzere olan Kültür Devrimi’nin okullarda ve üniversitelerde ilk denemelerine girilir. (2) *Kültür Devrimi*: Ağustos 1966 ile 1968 sonbaharı arası. 8 Ağustos 1966 tarihinde “16 Maddelik Program”ın açıklanmasıyla birlikte Mao Zedong yönetiminde bu toplu hareketin asıl dönemi başlar. Bu program uyarınca ilk

1 Komünist partilerde icra heyeti. (e.n.)

önce "modası geçmiş" kültürler ve fikirler eleştirilir; Ekim 1966'dan itibaren de parti içinde "Kapitalist yolu" seçen kişiler, gitgide şiddetlenen bir şekilde hedef alınır. Bu dönem, parti organlarının idari görevlerinin kısmen yok edilmesi, giderek artan kutuplaşma ve ülkenin her tarafında şiddetli anlaşmazlıklarla anılır. Dönem, taşra bölgelerinde devrim komitelerinin kurulması ve Kızıl Muhafızlar'ın ülkenin içlerine yollanmaları ile son bulur. (3) *Devlet Baskısı ve Askerî Hakimiyet: 1968 Sonbaharı - 1971 Eylül*. En büyük güce çoğunlukla askerin sahip olduğu Devrim Komitesi'nin kurulmasıyla, devlet baskısı en yüksek noktasına ulaştı. "Sınıf farklarını ortadan kaldırmak" gibi kampanyalar, on yıllık "devrimin" en fazla kurban verilen sürecini başlattı. Komitedeki generaller en yüksek parti makamlarına yükseliyor ve Sovyetler Birliği'nden gelebilecek bir atom bombası saldırısından korkan toplumun militarizmini arttırıyorlardı. Mao ile Lin Biao arasındaki anlaşmazlık ve bunun ardından Lin'in kaçması ve ölümü, bu dönemin sonunu teşkil eder. (4) *İktidar kavgaları ve toplumsal değişim: Eylül 1971 - Ekim 1976*. Dördüncü dönem, partinin üst düzeyinde birbiriyle rekabet halindeki grupların ya siyasi içerik konusundaki ya da şahsi temelli çatışmalarıyla, dış politikada ani yön değiştirmeler ve "Mao'nun mirası kime kalacak" sorunuyla anılır. Aynı zamanda Lin-Bao olayından sonra siyasi yönetime karşı toplumda gittikçe artan bir şüphe oluşmaya başlamış ve yönetimden soğumalar görülmüştür. Yerel planda ise toplumsal değişiklikler ve yeni ekonomik denemeler ortaya çıkmış, bunlar da sonraki dönemde yaşanacak ayrılıkları ve reformları kısmen belli etmiştir. Bu dönem Eylül 1976'da Mao'nun ölümü ve ondan bir ay sonra Dörtler Çetesi'nin tutuklanmasıyla sona erer.

II. NEDENLER VE İDEOLOJİK TEMELLER

Her ne kadar tarihin sadece “büyük adamlar” tarafından yazıldığı iddiası haklı olarak eleştirilse de, Mao Zedong olmasaydı Kültür Devrimi’nin gerçekleşmeyeceğinden şüphemiz yoktur. Fakat aynı ölçüde önemli bir nokta şudur ki; eğer Çin toplumundaki temel çekişmeler olmasaydı, hareket asla böylesine dinamik, güçlü ve etkili olamazdı. Kültür Devrimi’nin sebepleri karışıktır ve özellikle 1950’li yıllardan itibaren ülke içindeki ve uluslararası gelişmeleri anlamadan yorumlanamaz. Komünistler, Sun Yat-sen’in kurduğu Çin Milli Halk Partisi Guomintang’a karşı yaptıkları iç savaşı (1946-49) kazanmalarını, büyük oranda geleceğe yönelik ortak bir vizyona sahip olmalarına borçludurlar. Neredeyse yüzyılın sonuna kadar bu kolektif çalışmalar Çin Halk Cumhuriyeti’nin politikasını belirlemiştir.

Komünist Parti, Shaanxi eyaletinde Sarı Irmak’ın orta bölümlerinde bulunan yoksul ve ücra bölge Yan’an’daki, efsanevi ölçülerde abartılan “Uzun Yürüyüş”ten sonra güçlenmiştir. Komünistler, savaş yıllarında Çin’in doğu kıyısını işgal eden ve Nanking gibi bazı bölgelerde korkunç katliamlar yapan Japon ordularının saldırılarına karşı nispeten korunmada kalabilmişti. Bu korunaklı coğrafi konuma rağmen Komünist Parti burada akıllı bir medya stratejisiyle “anti emperyalist direnişin” sesi olmuş ve halkın güvenini kazanmıştır.

Mao Zedong’un kayıtsız şartsız parti başkanı olması da 1945 ilkbaharında Yan’an’daki 7. parti kongresinde gerçekleşmiştir. Mao, politik destekçilerinin yardımıyla, hem Stalin örneğinden hem de Chiang Kai-Shek’in rakip propagandasından etkilenecek, kendi etrafında bir kişi kültü meydana getirmiştir. Mao’nun yazıları, 1942-44 yılları arasında “Yönlendirme Politikası” adı verilen kampanyanın temelini teşkil eder. Bu kampanyanın hedefi, sayıları hızla artan parti üyelerinin aynı dünya görüşüne ve terminolojiye

sahip olmalarını sağlamaktı. Yan'an yıllarında parti üyelerinin sayısı tahminen 40.000'den 1.200.000'e çıkmıştır. Marksizm-Leninizm'in "Çinlileştirilmiş" öğretilerine dayanan, ortak bir gelecek vizyonu ile parti birliğinin sağlanmasına çalışıldı. Üstelik bu kampanya, Mao'nun yazılarını ve portresini, komünist hareketin en önemli sembolü olarak gösteriyordu. Bunlarla eş zamanlı "Kurtarma Hareketi" denilen bir temizleme hareketi de başlatılmıştır ve Mao'yu eleştiren yazar Wang Shiwei veya önceki parti başkanı Wang Ming gibi isimler zor kullanarak devre dışı bırakılmıştır. Parti içindeki gücünü sağlamlaştırdıktan sonra Mao Zedong'un halk arasındaki itibarı, zaferle sonuçlanan iç savaşla daha da artmış ve partinin üst kademelerindeki durum 1950'li yılların başında imparatorluk döneminin "saray politikalarıyla" karşılaştırılır hale gelmiştir. Parti içi garazlar, örneğin parti üyeleri Gao Gang ve Rao Shushi'yi devirme planları, partinin farklı bölgesel grupları arasındaki gizli anlaşmazlıklara işaret ediyordu. Münferit akımların başarısı veya başarısızlığı için Mao Zedong'un desteği gerekliydi ve kolektif yönetimin resmi önceliğine rağmen, güç ve kamusal rağbet açısından Mao, yoldaşlarının çok üstündeydi.

Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla partinin rolü temelinden değişti. Parti artık küçük çaptaki bölgelerde egemen olmakla yetinmiyor, geniş bürokratik bir organizasyon yardımıyla ülke çapında bir diktatörlük kuruyordu. "Kadro" da denilen fonksiyonerlerin sayısı sadece 1949 ve 1957 yılları arasında üç katına çıkarak 3 milyondan 8 milyona yükselmiştir. Mao Zedong devrimci hareketin rutinleşmesi ve bürokrasiye dönüşmesi tehlikelerini en baştan beri kuşkuyla gözlemliyor ve devrimin dinamizmini koruyabilmek için şahsen bir dizi kampanya başlatıyordu. Kampanyaların hedefe koyduğu kitle, eski seçkin sınıflar, ekonomide rüşvet ve parti içindeki "muhtemel" karşıt görüşlülerdi. Güç kullanımı içeren ve her zaman aşırıya kaçan bu kampanyalar Çin politikasının temel unsuruydu; oysa parti yönetimi, devlet kurulduktan sonraki ilk yıllarda politik ve ekonomik bakımdan genellikle Sovyetler Birliği'ni örnek almaktaydı. 1953 yılında Stalin'in ölümünden sonra sosyalist kampın yönetimiyle gerginlikler başladı. Anlaşmazlık, Nikita Kruşçev'in Komünist Parti'nin 20. kongre-

sinde yaptığı gizli konuşmadan sonra gün yüzüne çıktı. Kruşçef, Stalin'in kişi kültünü ve eski parti başkanının vahşi yönetimini ağır bir dille eleştiriyordu. Çin tarafına bu konuşma önceden bildirilmemişti. Dolayısıyla ne değinilen belgeler ne de değerlendirme ölçütü uygun bulunmuyor ve bu açıkça belli ediliyordu. Konuşmanın sonunda, eleştirinin Çin'deki duruma da kapsayıp kapsamadığı soruldu. Fakat 2. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra Sovyetler Birliği'nin uyduyu haline gelen birçok Doğu Avrupa ülkesinin aksine, Çin'de Komünist Parti bu noktada milli bir kurtuluş hareketini yöneten organizasyon olarak halkın güvenini kazanmıştı. Buna rağmen Doğu Avrupa'da, özellikle de Polonya ve Macaristan'da sosyalist bloğun birliği için Stalin'i yerme politikasının sonuçları, Çin parti yönetiminin elinin güçlendiriyor ve onlar da Sovyet örneğini eleştirerek analiz ettikten sonra kendilerine özgü sosyalist gelişim yolunu arıyorlardı. Mao Zedong, yabancı örneklerin dogmatik şekilde yorumlanıp alınmasına özellikle karşı çıkıyor ve daha önce Yan'an'da da yaptığı gibi Çin toplumunda tekrar tekrar ortaya çıkan çelişiklere ve sorunlara karşı esnek bir tutum takınıyordu. Mao'nun, parti üyesi olmayanların, özellikle entellektüellerin parti hakkındaki eleştirilerini dile getirmelerini teşvik ettiği, böylece parti diktatoryasının yetersizliklerini ortaya çıkardığı "Yüz Çiçek Kampanyası" (1956/57), parti yönetimini zayıf gösterdiği için lider kadronun bir kısmı tarafından ağır bir hata olarak görüldü. Partinin gücü ve başkanı hakkında eleştirel söylemler etrafta dolaşmaya başlayınca, Mao pozisyon değiştirerek parti teşkilatını savundu ve kampanyanın aslında gizli muhaliflerin maskesini düşürmek için yaptığı bir manevra taktiği olduğunu söyledi. Önceleri öngörüldüğü gibi 4000 "parti karşıtı" yerine 550.000'den fazla kişi, "yoldan çıktıkları" yönünde damgalanarak "ideolojik eğitim" için ülkeye dağıtıldılar.

Sovyetler Birliği'nden açıkça kopma ise Büyük İleri Atılım (1958 - 61) esnasındaki politik gelişmelerden kaynaklandı. Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki sosyal değişimlerin hızından hoşnut kalmayan Mao, 1958 yılında tarımın kolektifleştirilmesini, "geleneksel aile yapısının" kaldırılmasını ve kırsal kesimin endüstriye katılmasını emretti. Parti Sekreteri Deng Xiaoping'in güçlü yönetimiyle kampanya tüm

ülkeye yayıldı ve yerel parti görevlileri üretimi artırmaya teşvik edildiler. Parti içi ilişkileri gözeten bölgesel idareciler, merkezi planlama makamlarına tarım ve endüstri alanlarında gerçek dışı hasılat raporları verdiler. Yanlışlıkları haber alan Mao, önceleri ılımlı davrandı. Savunma Bakanı Peng Dehuai'nin 1959 sonbaharında Lushan Konferansı'nda Büyük İleri Atılım projesini açıkça eleştirmesini, "kendi otoritesine bir saldırı ve ordunun üst kademelerindeki sadakatsizlik" şeklinde yorumladı. Aynı zamanda o eleştirinin ardında Sovyet etkisi olduğunu tahmin ediyordu, çünkü Kruşçef birçok kez Büyük Atılım hakkında aşağılayıcı sözler sarf etmişti ve Bakan Peng de Sovyetler Birliği'ne yaptığı bir geziden henüz dönmüştü. Mao, Büyük İleri Atılım'ın korkunç icraatlarını daha da öteye taşıyarak, dünya tarihindeki en büyük kıtlığın sorumlusu olmuş, güncel tahminlere göre 30 ile 45 milyon arasında insan hayatını kaybetmiştir. Kültür Devrimi'nin somut sebepleri ancak bu gelişmelerin ışığında anlaşılabilir.

İktidar Politikası Kaynaklı Nedenler

Sayılsız eski araştırma, Kültür Devrimi'nin esasen parti içindeki "farklı çizgilerin" çatışmalarından kaynaklandığını vurgular. Kısaca belirtirsek, 1959 yılından beri Çin'in devlet başkanı olan Liu Shaoqi ve parti sekreteri Deng Xiaoping tarafındaki devrimciler ile Mao Zedong'un radikal fraksiyonu ve sonraki Dörtler Çetesi'nin üyeleri anlaşmazlık içindedirler. Büyük İleri Atılım'dan sonra kısmen gündelik politikadan çekilen Mao, Kültür Devrimi'yle politik inisiyatifi yeniden ele geçirmek ve parti içindeki düşmanlarını güçsüz bırakmak istemiştir. Mao Zedong'un siyasi güç motivasyonlarını da dikkate almak gerekse de, Ağustos 1966'da Liu ve Deng'i küçük düşürmekle, aslında Kültür Devrimi'nin başladığı dönemde çoktan hedefine ulaşmış sayılırdı. Deng ve Liu ile Mao arasındaki çatışmayı fazlasıyla öne çıkarmak, geniş bir kitle hareketi için gerekliydi. Fakat Liu ve Deng, Kültür Devrimi'nden hemen önceki yıllarda da çoğunlukla kararları Mao ile birlikte alırlardı. Mamafih Mao, bu ikilinin amaçlarından şüphelenmekte ve özellikle Deng'i, kendisini yeterli düzeyde bilgilendirmemekle ve "bağımsız bir

krallık" kurmakla suçlamaktaydı. Liu Shaoqi ile zıtlasmaları ise ekonomi politikası, parti içinde artan sınıfsal rekabet ve özerk politik kararlar alma otoritesiyle ilgiliydi. Aslında Mao, Liu Shaoqi'yi bilinçli bir şekilde kendisinin halefi olarak yetiştirmişti. Fakat Liu 1959'dan sonra kendi fikirlerinde ısrar edince parti yönetiminin bir kısmı da onun arkasından gitmiş ve Mao bunu şahsına hakaret olarak algılamıştı.

Mao Zedong'un Liu Shaoqi'ye karşı gittikçe artan güven-sizliği, Liu'nun 1962 yılındaki bir konferansta İleri Atılım'ı eleştirmesinden kaynaklanıyordu. Liu, politik başarısızlıkların sebeplerini de sayıyor ve Mao'nun hep vurguladığı gibi öncelikle kötü iklim şartlarına bağlamıyordu. Bu andan itibaren Mao, Liu'nun sadakatinden şüphe etmeye başlamıştı ve ileriki yıllardaki değerlendirmesinde bu duygu kilit bir rol oynayacaktı. Çin iç savaşının kahramanı ve 1959 yılından beri savunma bakanı olan Lin Biao, Mao'nun istediği "partiye sadakat" ile "parti başkanının şahsına bağlılık" arasındaki farkı tüm açıklığıyla görüyordu. Bunu izleyen yıllarda Mao'ya kayıtsız şartsız bağlılığı ve orduyu Yan'an dönemindeki gibi devrimci ideallerin kalesi haline getirmekle isim yapmıştır. Bunların arasında rütbe işaretlelerinin kaldırılması, orduda politik çalışmanın vurgulanması ve Mao Zedong'un kısa sözlerinin sadece ordudaki talimler kapsamında değil gerçek bir kişi kültü haline getirilerek öğretilmesi de vardı. Batı'da da "Mao İncili" denilerek Kültür Devrimi'nin ana sembolü sayılan "Küçük Kırmızı Kitap" bu bağlamda meydana gelmiştir. Lin'in tutumu, çoğunlukla söylendiği gibi şahsi çıkarlarına değil, Mao'nun partili arkadaşlarına karşı gittikçe artan saldırılarını engellemeye yaramıştır.

Mao ile Liu arasındaki anlaşmazlık, 1964'ün aralık ayında, Kültür Devrimi'nin öncüsü Sosyalist Eğitim Kampanyası'nın (1963-1965) ilk hedefi ne olmalı sorusuyla gözle görülür bir şekilde alevlenmiştir. Liu, kampanyanın merkezine yerel yolsuzlukları yerleştirmek istiyordu, oysa Mao, bu olayların kimsenin şahsi suçu olmadığını, sadece sosyalizm ile kapitalizm arasındaki ana çelişkidен kaynaklandığını iddia ediyordu. Öyleyse ağırlık noktası, "parti içinde kapitalist yolu seçenlerin" araştırılması olmalıydı. Liu, Mao'nun fikrine doğrudan doğruya karşı çıkmasa da, bir ayırım yap-

manın gerekli olduğunu söyledi ve bu önceleri parti içinde de kabul gördü. Kampanya süresince Liu, yerel kadroları çoğunlukla Mao'dan da sert eleştirmiştir. Halkın geniş kapsamlı bir şekilde seferber edilmesine itiraz etmiş, eleştirilerini başlatmak ve yönetmek için yüksek mevki sahiplerinden oluşan çalışma gruplarını tercih etmiştir. Mao, partinin en üst seviyelerinde sosyal dışlamayı dramatik bir şekilde dile getirmiş ve bir kurul toplantısında, Çin anayasasındaki fikir özgürlüğüne referans vererek, demokratik karar vermenin gerekliliğinden bahsetmiş ve parti teşkilatını "bürokratlara" karşı gösteriye çağırmıştır. Bu sembolik tepki, eskisi gibi bugün de büyük ölçüde Mao merkezli olan yönetim sisteminin gerçeklerine aykırıydı; fakat Mao, Büyük İleri Atılım zamanındakinin aksine, parti mekanizmasının ve özellikle parti basınının artık sadece kendi şahsına odaklanmadığını açıkça anlıyordu. Bu gelişmeleri, politik hedeflerini gerçekleştirmesine potansiyel bir engel olarak görüyordu. Bu durum özellikle Pekin'deki parti teşkilatının, Kültür Devrimi'nin diğer bir meşhur kurbanı olan Peng Zhen'in yönetimindeki eylemleri için geçerliydi. Peng, Mao Zedong'u, daha doğrusu onun medya imajını, henüz Stalin'den kopma döneminde bile parti için daha etkili kullanılabilecek bir "araç" olarak görmekteydi.

Mao'nun örgütlü parti organlarına karşı gittikçe artan güvensizliği, onu politik hedeflerine ulaşma doğrultusunda şahsen güvendiği, amaca uygun yetiştirilen danışma ve karar mekanizmalarıyla çalışmaya itiyordu. Kamu güvenliği, propaganda, ordu ve teşkilatlanma alanlarındaki yüksek rütbeli kadroları kasten uzaklaştırması ve Kültür Devrimi'nin başlamasından hemen önce onların yerine "sadık" partilileri koyması, Mao'nun hareketin başarısını titiz taktiklerle hazırladığını gösterir. Lin Bao'nun 1966 yılında ihtar ettiği gibi bir darbe ihtimali, her türlü gerçekçi temelden yoksundu. Fakat 1964 yılında parti içi düşmanlarının koalisyonu ile güçleri elinden alınan Kruşçef örneği, Mao Zedong'un dikkatle izlediği yakın bir örnekti. Şüphesiz, devrim mirasını güvenceye almak için Mao, emrindeki tüm iktidar politikası araçlarını akıllıca kullanıyordu. Fakat bu da hareketin sebepleri ve gidişatı hakkında tek başına yeterli bir açıklama sayılmaz.

İdeolojik Nedenler

Mao'nun ideolojiye ("mutlak gerçeklik" iddasındaki bir dünya görüşüne) verdiği önem, diğer komünist partilerin geçerli uygulamalarından çok farklıydı. Mao Zedong, toplum düzeninin değişmesi için sosyal üretim şartlarına ve ekonomik temellere öncelik vermesine rağmen, halkta "proleter bilincin" yaratılmasının daha da önemli olduğunu düşünüyordu. Bu işçi sınıfı bilincinin geliştirilmesi meselesi, somut iki nedene bağlıydı. Birincisi, Çin yönetimi, Sovyetler Birliği'ndeki gelişmelere giderek daha eleştirisel bir gözle bakıyordu. 1960 yılında ipler kopmuş ve Sovyetler, Çin'de atom bombası yapımına katkıda bulunanlar dahil tüm Sovyet teknik danışmanları geri çekmişti. 1963 yılında atom bombası deneme yasağı anlaşmasının imzalanmasıyla, Çin tarafında ihanete uğradıkları duygusu daha da derinleşmiştir. Özellikle siyasi söylemlerde Sovyetler'in dönem dönem Amerika Birleşik Devletleri'ne yaklaşmasına, kapitalist ve sosyalist devletler arasında "huzur içinde beraberlik" kavramının propagandasının yapılmasına ve kapitalizmi yenmek için parlamenter yol seçeneğine, Çin tarafından şiddetle karşı çıkılmıştır. Parti, ideolojik açıdan en deneyimli, en değerli kalemleri bir çalışma grubunda toplamış ve sonuçları *Halk Gazetesi*'nde yayınlanan dokuz tartışma aracılığıyla durumu şöyle değerlendirmiştir: Sovyetlerin çizdiği yol "revizyonizm"dir², sosyalizmin ana vatanında kapitalist sömürünün yeniden canlandırılmasıdır ve bir geri adımdır. Bu "ölmekte olan" sosyalizm türünü ayırt ve tespit etmek için, sekizinci makalenin sonunda, 1915 yılında İsviçreli sosyalist Paul Golay'ın Rusya'yı hedef alarak söylediği şu söz yer almıştır: Şu anda ölmekte olan aslında sosyalizm değil, sosyalizmin bir türevidir. İdealizmden ve tutkudan yoksun, sulandırılmış bir sosyalizm, (...) istatistiklere meraklı, cesaretsiz bir sosyalizm (...) sadece reformlarla ilgilenen bir sosyalizm, (...) burjuvazinin halkın öfkesini durdurmasına ve

2 Kitapta bolca bahsi geçecek "sosyalist revizyonizm" kavramı, devlet ideolojisinin burjuva-kapitalist unsurlarla uzlaşmaya varması yönünde bir "revizyon" isteğini tanımlar. Fakat 20. yüzyıl reel politikasında "ılımlı" iktisadi politikalar yürütmek gibi bir anlamdan çok, birtakım sosyalist grupların bir diğer grubu sosyalizm ülküsünden sapmakla ya da dönüklükle suçlaması için kullanılmış, benzer şekilde Çin Halk Cumhuriyeti yönetimi tarafından da "içimizdeki gizli hainler" söylemi, "revizyonist" olma suçlamalarıyla desteklenmiştir. (e.n.)

proleteryanın cesur eylemlerini otomatik olarak frenlemeye yarayan bir sosyalizm.”

İkincisi, Mao’yu endişelendiren sadece uluslararası durum değildi; Halk Cumhuriyeti’ndeki gelişmeleri de artan bir güvensizlikle izliyordu. Ekonomi politikasındaki gözle görülür dönüm noktası, üretimin bir kısmında bireysel sorumluluğun geri getirilmesi oldu. Eleştirel bazı gazete makalelerinin ve edebi eserlerin yayınlanmasıyla Mao, 1962’nin ağustos ile eylül aylarında sahil beldesi Beidahe’de ve Pekin’de düzenlenen konferanslarda kaygılarını dile getirdi: Yugoslavya’nın veya Sovyetler Birliği’nin akıbetine uğramamak için parti, toplumsal sınıf mücadelesini asla unutmamalıydı. “Sosyalist ülkelerde de hâlâ sınıflar vardır; sınıf mücadelesinin sürdüğü kesindir.” Öyleyse henüz 1956 yılında başarıya ulaştığı bildirilen ekonomik düzenin sosyalist dönüşümü göz önüne alındığında, revizyonist değişim dedikleri sorun nasıl kendini gösterebilirdi? Bu soruna iki çözüm yolu vardı: bu risk ya geçmişten kalan bir yük ve eski elit sınıfın burjuva düşüncesinin bir kalıntısı olarak görülüp diktatoryal baskı ve sürekli “yeniden eğitim” ile aşılacaktı; ya da sınıf kavgasının devam etmesi, kapitalizm ve komünizm arasında bir geçiş dönemi olarak algılanacak ve sosyalizmin temel unsurlarından biri olarak kabul görecekti. Mao, 1962 Eylül’ünde ilk olarak, oluşum sürecini daha detaylı tanımlamaksızın sosyalist sistemde doğabilecek “yeni burjuva unsurlar” deyimini kullandı. Dünyanın diğer taraflarında rakip ideolojilerin varlığının sürmesi ve bu yüzden Çin sosyoekonomik sisteminin tam bağımsızlığının imkansızlığı karşısında Çin halkı, özellikle de gençlik, bu olumsuz dış etkilere karşı, Mao’nun bazen kullandığı tıbbi terimle “aşılmalıydı.” 1963 yılında başlayan sosyalist eğitim kampanyası, her şeyini partiye adayan Lei Feng gibi model kahraman örnekleriyle, Çin toplumunu revizyonist kafa yapısına önlem olarak “aşılmayı” hedef alıyordu.

Fakat revizyonizm sorununun bir başka boyutu daha vardı: Ya bu gelişmeler sadece halktaki yanlış bilincin sorunu değilse ve parti bunları kendi yaratıyorsa? Bu radikal bakış açısını Mao sık sık kullanmıştır. Örneğin 1965 yılındaki bir yorumunda, Çin’in bazı bölgelerinde yerel parti kadrolarındaki “bürokrat sınıfların” işçi sınıfına ve köylü-

lere düşmanca duygular içinde olduğunu iddia etmiştir. Bu muhalifler, en geç Aralık 1964'ten itibaren "parti içinde kapitalist yolu seçen iktidar sahipleri" olarak kendilerini göstermiştir. Oysa Mao, kullandığı bu kavramların tutarlı bir tanımını yapmamıştı. Leon Trotsky veya Milovan Djilas'ın analizlerindeki gibi parti diktası, burada yeni oluşmakta olan "fonksiyonel burjuvazi" olarak görülmektedir ve imtiyazlı olmalarının sebebi, şahsi mülkiyet sahipliği değil, devletin kaynakları üstünde söz sahibi olmalarıdır. Mao, Kültür Devrimi arifesinde bölgesel parti sekreterlerine, bu tehlikeyi sadece yerel bir olay şeklinde görmemek gerektiğini, problemin parti merkezinden de kaynaklanabileceğini söylemiştir. Ancak ve ancak bu durumda bölgeler merkeze karşı isyan etmelidirler. Bu mesaj, daha önce hiç duyulmamış bir şeydi: Henüz sadece teoride ve belirli şartlar altında olsa bile bir komünist parti kurucusu, halkı parti yönetimine karşı etkin direnişe çağırıyordu. Mao, revizyonizmin farklı oluşum şekilleri arasındaki anlamsal çelişkiyi yok etmedi, aksine bu tutarsızlığı, isterse hareketi radikalleştirme, isterse de önleme yolunda kullandı. Ayrıca "kültür alanı", tanımının açık uçlu olmasından dolayı sözde revizyonistleri soruşturmak için çok uygundu. Mao, Kültür Devrimi'nin başında, açıklayıcı yaklaşımlar olarak hem eski düşünceleri hem de yeni bürokratik sınıfı devreye sokmak suretiyle, hareketin istikametini ve güven konusunu sallantıda bırakmıştır. Bu nedenle hem çağdaşlarını hem de daha sonraki dönemlerin analizcileri kendisinin gerçek planlarının ne olduğunu konusunda spekülasyon yapmak durumunda bırakmıştır. Bu çelişkili hal, partide Mao'ya belirli bir hareket alanı tanıyarak hem politbürodaki yoldaşlarını hem de emrinde çalışanları sürekli bir güvensizliğe ve belirsizliğe sürüklemiş, bu güvensizlik ancak çok yakından kişisel biat bağı kurularak telafi edilebilmiştir.

1893 doğumlu parti başkanı, devrimci mirasını güvenceye almak için artık gözlerini ölümünden sonra olacıklara çevirmişti. Gelecekte Çin'de sosyalizmin gelişmesi, devrimi sürekli destekleyecek, inanmış varislerin ve yeni neslin yetişmesine bağlıydı. Söz konusu husus, Mao'nun Temmuz 1964'te, dokuzuncu ve son anti-revizyonist bildirisinde belirttiği üzere bir "ölüm kalım meselesi"ydi. Kendisinin ar-

dılları, “kitlelerin kavgalarından” doğmalı ve şu beş şartı yerine getirmeliydiler: Gerçek Marksist-Leninist olmalıydılar, gerçek devrimciler olarak sadece küçük bir yönetici zümreye değil, geniş halk kitlelerine hizmet etmeliydiler. Fikir ayrılıklarının üstesinden gelebilmeliydiler, demokratik bir çalışma sistemine sahip olmalıydılar ve son olarak, özeleştirici yapacak ve yanlışlarını itiraf edecek olgunlukta olmalıydılar. Peki, devrim ve savaş deneyimiyle yetişen gençlik, nasıl bu özellikleri geliştirebilecekti ve neye karşı koyacaktı? Mao Zedong’a göre Kültür Devrimi bu soruların cevabını vermekteydi.

Sosyal Nedenler

Çoğu metinde Kültür Devrimi’nin sebepleri sadece Mao’nun şahsı ve politik görüşleriyle kısıtlanmaktadır. Güya Çin toplumu bu yolda totaliter bir diktatörün elinde oyuncak gibidir. Geriye dönüp baktıklarında, Kültür Devrimi’nde çekilen acılar ve yaşanan çatışmalardan sadece Mao ve ona sadık yoldaşlarının sorumlu olduğunu görürler. Fakat özellikle ilk yılların kargaşasını bu görüşlerle yeterli bir şekilde açıklamak mümkün değildir. Mao’nun eğitimde, sanatta, edebiyatta ve dindeki otoritelere ve son olarak parti yöneticilerine karşı ayaklanmaya çağırması ülkede büyük yankı uyandırdı çünkü bu çağrı, birçok grup ve birey açısından farklı haksızlıkları ve yapısal eşitsizlikleri protesto etmenin yolunu açıyordu. Parti diktatoryası, şehir ve köy arasında bütçe sistemini üzerinden keskin bir ayrım yapmıştı. Bu sistem, şehirli nüfusa alenen imtiyazlar tanıyor ve sürekli kargaşaya sebep oluyordu. Örneğin iş durumundan ötürü başka bir yere yerleşmek engelleniyor ve politik görüşlerinden hoşlanılmayan kişiler taşraya sürülüyordu.

Diğer bir önemli çatışma unsuru, tüm nüfusun “sınıf statüsüne” göre sınıflandırılmasıydı. İnsanları çoğunlukla sosyal tanımlı sınıflara ayırarak, kırsal alanda toprak reformunun gerçekleştiği andaki toprağının miktarına, şehirlerde ise araziye nasıl elde ettiğine göre katı bir sosyal hiyerarşi oluşturulmuştu. Üstün ve “kızıl” bir sınıfa tabi olmak, örneğin parti veya ordu mensuplarının, işçilerin, köylülerin veya “devrim şehitlerinin” soyundan gelmek, eğitimde, iş

ve ev bulmada ve hatta eş seçiminde bile birçok avantaj sağlıyordu. Bu sınıf statüsünün nasıl bahsedildiği, statüyü doğuştan miras almanın nasıl gerçekleştiği net şekilde tanımlanmamıştı. Mao, Kültür Devrimi'nden önceki yıllarda sınıf kavgasının geri geldiğini vurgulayarak gizli "sınıf düşmanlarına" karşı yoldaşlarını uyarsa da, işin sosyal boyutu "politik duruş" yüzünden bundan daha karmaşık bir haldeydi. Şahsi politik duruş, mevcut parti heyeti tarafından kişinin siciline yazılıyor ve yorumu keyfi tanımlamalara göre yapılıyordu. Kültür Devrimi'nin başlangıcında beş "kara" sınıf, yeni devletin paryaları, yani dışlanmış kesimleriydi. Bunlar, arazi sahibi ve zengin köylüler, devrim karşıtı politik cephe-ler, "kötü" unsurlar (bu "kötülük" tanımı, küçük suçlardan evlilik dışı ilişkiye ve eşcinselliğe dek uzanan, çok muğlak bir sıfattı) ve nihayet Yüz Çiçek Kampanyası'nda yer alan "sağ eğilimli" kişilerdi. Kültür Devrimi'nin sayısız çatışmalarının temeli, belirgin sosyal veya politik tanımları ve buna bağlı sonuçları kaldırma çabasında yatar.

İş dünyasının birçok alanında da çatışma potansiyeli mevcuttu. Yeni devlet, Yan'an döneminin eşitlikçi idealleriyle ilgisi olmayan, son derece farklı bir statü ve maaş sistemi yerleştirmişti. Şehir ve taşra arasındaki uçurum korkunçtu ve örneğin "sağ eğilimlerin" taşraya sürülmesi devletin zaruri tedbirlerinden biriydi. Halk Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında münferit gruplara sosyal güvence sağlama çabası, malî durumlar yüzünden gerçekleştirilemiyordu. Şehirde çalışanların maaşı, evinin büyüklüğüne veya sosyal yardımdan faydalanıp faydalanmadıklarına, geçici mi sürekli mi çalıştıklarına bağlıydı. Kırsal bölgeden gelen aşağı yukarı 30 milyon işçiye şehirlerdeki fabrikalarda iş verilmesi ve 1960'ların başlarında yine geri yollanmaları gibi, İleri Atılım'ın başlangıç dönemlerindeki geçici dalgalanmalar, sayısız münakaşalara, grevlere ve şahsi ilişkilerin istismar edildiği usulsuzluklara yol açmıştır. İmtiyazların geri alınması Çin Halk Cumhuriyeti'nde her zaman çok büyük sosyal patlamalara yol açmıştır.

Eğitim sistemi de çelişkiliydi. Burada da sınıf analizinde sosyal ve politik faktörlere farklı ağırlıklar verilirdi. Kötü bir akademik geçmişe sahip öğrenciler bile politik duruşu dikkat alınarak yüksek tahsile hak kazanabiliyordu. Bu durum,

özellikle “gizli” veya “çok gizli” sayılan eğitim alanlarında görülürdü. Kültür Devrimi’nin başlangıcından kısa bir süre önce, yabancı filolojiler veya ekonomi gibi uluslararası öneme sahip tüm branşlar ve istatistik ile hukuk da, özel olarak ayrılmış bu alanlara dahildi. Sınıf geçmişini veya politik duruşunu kanıtlamaya yarayan beyanların güvenilirmezliği, gençlik arasında münakaşalara sebep oluyordu çünkü bu beyanların iyi bir geleceğe ulaşma şanslarını belirlediğini biliyorlardı. Büyük İleri Atılım’ı takiben bir dönem bireysel politik duruşun öne çıkarılmasından sonra, 1962-1964 yılları arasında tekrar sosyal sınıf geçmişi önemli rol oynamaya başlamıştır. 1965 yılında ise Pekin yönetiminin parti sekreteri Peng Zhen, ağırlığı yeniden politik duruşa kaydırmıştır. Kültür Devrimi’nin başlangıcında Peng’in “sınıf düşmanlığıyla” suçlanması, “kızıl” sınıflara farklı bir sosyal alan tanınması ve bu sınıftakilerin çocuklarına öncelikler tanınması ilk aylarda şiddetle eleştirilmiştir. Ayrıca Peng’e yöneltilen eleştiriler “Kan Bağı Teorisi’nin” doğmasına yol açmıştır. Bu teoriye göre aile kökeni kişinin politik güvenilirliği hakkında bir kıstastı.

Nihayet “rejim düşmanlarına” karşı güç kullanımının devletçe onaylanması, kitle kampanyaları çerçevesinde en zorba tedbirleri bile politik davranışın yasal usulleri olarak göstermiştir. Parti yönetiminin politik hedeflerinin belirsizliği, halk arasında ilaveten büyük bir güvensizliğe neden olmuş; dolayısıyla insanlar gelecekte “olumsuz yorumlanma” ve fişlenme ihtimalini göz önünde bulundurarak, şahsi görüşlerini belirtirken çok dikkatli davranmaya gayret etmişlerdir.

Özellikle “İleri Atılım”ı takiben, “kara sınıf” haricinde artık net bir şekilde tanımlanmış iç siyasi düşman kalmadığından, bu sınıf mensupları rutin şekilde her olumsuz gelişmeden sorumlu tutulan günah keçileri haline gelmişlerdir. Kültür Devrimi’nin ilk yılları, Mao Çini’nde parti eleştirisinin mümkün olduğu yegane yıllar olarak, yapısal haksızlıkları tanımlamak ve hareket içindeki kişisel hedefleri izleyebilmek için bir fırsattı.

III. TARİHİ İDDİALAR VE PARTİ ÖRGÜTÜNÜN ÇÖKÜŞÜ

10 Kasım 1965 tarihinde Şanghay'daki Wenhui-bao gazetesinde çıkan bir makalede tarihî bir tiyatro oyununun eleştirilmesi, genel olarak Kültür Devrimi'nin sebebi olarak kabul edilir. Bu yorum, bizzat Mao'dan kaynaklanmaktadır; 1967'nin mayıs ayında Mao, Arnavut askeri delegasyonu ile konuşurken şu açıklamayı yapmıştır: "Memleketimizdeki Büyük Proleter Kültür Devrimi'nin başlangıcı, yoldaş Yao Wenyuan'ın *Hai Rui Görevden Alınıyor* adlı tiyatro eseri üstüne 1965 kışında yazdığı eleştiridir. O dönemde memleketimizi bazı bakanlıklarda ve gölgeler arasında revizyonistler kontrol ederdi. Tek bir su damlasının, tek bir iğnenin bile oralara girmesi mümkün değildi. O zaman yoldaş Jiang Qing'e *Hai Rui Görevden Alınıyor* hakkında bir makale yazdırtmasını önermiştim. Fakat bu kızıl şehirde gücümüz yetersizdi, bundan dolayı Jiang Qing'in makaleyi organize etmek için Şanghay'a gitmesi gerekiyordu. Makale yazıldıktan sonra üç kere okudum ve böylece tamamlandığına kanaat getirdim. Bunun üzerine, makaleyi yayınlaması için Jiang Qing'i görevlendirdim."

Şimdiki zamanı eleştirmek için tarihin bir araç olarak kullanılması Çin'de eski bir gelenektir. Fakat bu yola başvuranlar hep devletin sansür yasalarından kaçmak isteyen "marginal" bireyler olagelmıştır. Mao ise büyük bir cüretkarlıkla, kendi gücünü yermek ve Çin Sosyalizmi'ni yerleştirmek için, parti başkanı sıfatıyla sadık adamlarını parti organlarını eleştirmeye teşvik etmiştir. Mevcut durumda Mao'nun eşi Jiang Qing, Şanghay'daki Yao Wenyuan'a baktığında yetenekli ve sadık bir "propaganda sorumlusu" görüyordu. Ayrıca, Şanghay parti teşkilatının Mao'nun himayesindeki teorisyeni Zhang Chunqiao, Kültür Devrimi'nin diğer bir kilit şahsiyetiydi ve makalenin gizlice ortaya çıkışı ile yakından ilişkiliydi. Makaledeki eleştirinin konusu, Pekin'in bele-

diye başkan vekili ve tarihçi Wu Han'ın yazdığı bir oyundu. Üstelik Wu Han bu dramaya, sorumluluklarındaki bölgele-
rin gerçek durumunu aktarmadıkları için Nisan 1959'da bir-
çok parti kadrosunu eleştiren Mao'nun kendi teşvikiyle yaz-
mıştı. Piyas, Çin'in eski Ming hanedanı döneminde, kendi
çıkarlarını düşünmeden imparatora çıplak gerçeği söyleme
cesareti gösteren bir memurun yaşamını hikayeleştiriyordu.
Başlangıçta, merkeze abartılı istatistikler yollamamaları yo-
lunda parti kadrolarını ikaz etme gayesi güden oyun şim-
di bambaşka şekilde değerlendiriliyordu. Yao Wenyuan'ın
makalesi öncelikle, devlet despotizmine karşı Hai Rui'nin
köylülerin "kurtarıcısı" olarak gösterilmesine; ve böylece
feodal toprak sahibi sınıfın temsilcisi olarak kendi sınıfı-
nın sınırlarını aşmasına tepki gösteriyordu. Eleştiriye göre
oyundan çıkartılması gereken tarihi ders, üretim şartlarını
değiştirmek için cebren devrim yerine, baskıcı rejime karşı
çıkan namuslu ve düzgün memurların gerekliliği idi. Oyu-
nun diğer bir yorumlanma şekli, dönemin Savunma Bakanı
Peng Dehuai'yi modern Hai Rui olarak görmektir fakat bu
yorumlamaya gidilmemiştir. Dahası Yao Wenyuan, aslında
İleri Atılımı sembolize ederek "üç yıl süren afetler", tarımın
kollektifleşmesini engellemeye ve böylece sosyalist devri-
min getirdiklerini silmeye çalışmıştır, der. Bu ise, eski seçkin
sınıfların proleter halk diktasını yıkmaya çalışmalarından ve
eski egemenliklerini yeniden kurma hazırlığından başka bir
şey değildir. *Hai Rui Görevden Alınıyor* oyunu bu gelişmelere
ideolojik destek sağlamaktadır. Bu anlayışa göre, resmîyette
sosyalist olan Çin'de hâlâ güçlü bir sınıf mücadelesi hüküm
sürmekteydi ve İleri Atılım'ı takiben ekonomik reform ted-
birlerinden sorumlu tüm parti kadroları, dolaylı olarak po-
tansiyel sınıf düşmanları ilan edilip eleştiriliyorlardı.

Mao, bu makalenin doğuracağı sonuçları pekala bili-
yordu. Makale taslağını bizzat kendisi defalarca düzeltilmiş
ve taktiksel sebeplerle eleştirinin hedefi olarak Wu Han'ı
seçmişti, çünkü Wu Han, Peng Zhen yönetimindeki Pekin
parti teşkilatının bünyesindeydi. Peng ise Mao'nun eleştirisi
için iki sebepten dolayı önem taşımaktaydı: Peng bir yandan
partinin sadık bir neferiydi ve partiye bağlılığını Mao'ya
şahsi sadakattan daha üstün tuttuğu için de Mao onu *Liu*
sisteminin temsilcisi olarak görüyordu. Diğer taraftan da

Peng, 1964 yılında kurulan “Kültür Devrimi Beşlisi”nin başkanıydı ve Mao’nun talebi üzerine kültürel kesimi burjuva düşüncelerden arındırmakla görevlendirilmişti. Peng asla Mao’nun elinde oyuncak olmamıştı; böylesi bir durum Mao’nun planlarına uymuyordu. Wu Han’a yöneltilen eleştiri sonucu öncelikle Pekin parti yönetiminin önemli bir temsilcisi, tasfiye kampanyasının hedefi olmuştu. Yayınlanmasından bir ay önce Mao Zedong, makalenin kanuna uygun olup olmadığını Peng’e sormuş ve “uygundur” cevabını almıştı. Fakat, emrindeki bu zatı alenen “gizli sınıf düşmanı” olarak damgalaması Peng Zhen’in beklentilerinin ötesindeydi. Makalenin hazırlanmasında Mao’nun katkılarından ancak çok sonradan haberdar oldu ve olayı kendi aralarında halledebilmek için ilk önce metnin Pekin gazetelerinde de yayımlanmasını engellemek istedi. Fakat makale yayınlandı ve bunun üzerine Peng konunun akademik bir problem şeklinde tartışılmasını istedi; çok sayıda tarihçi Yao’nun iddia ettiği tarihi gerçeklerin nasıl saptırıldığını kanıtladı. Aralık 1965’te Mao, Hai Rui figürünün 1959 yılında kovulan Savunma Bakanı Peng Dehuai ve onun “Atılım” eleştirisinin tarihsel bir alegorisi olduğunu söylese de Peng Zhen, bu yorumun aslında hiçbir temele dayanmadığını, Wu Han’ın o zamanki savunma bakanı ile hiçbir alakası olmadığını ve “gerçekler karşısında her insanın eşit” olduğunu dile getirdi. Bu bakış açısı, “Şubat Yönergesi” adıyla bilinen genelgede, Peng yönetimindeki “Kültür Devrimi Beşlisini”nin yazılarıyla desteklendi; fakat bu çalışmalar birkaç ay sonra Peng Zhen’in “revizyonist görüşlerinin” önemli bir kanıtı sayıldı ve Peng görevden alındı.

Mülkiyet şartlarının sosyalist görüşe göre düzenlenmesinden sonra bile ideolojik alanda sınıf kavgasının sürdüğünü göstermek isteyen Mao, tarihi bir tiyatro oyununun alenen tartışılmasından kişisel olarak yararlanmıştır. Böylece Eylül 1962’de 10. Parti Kongresi’nde açıkladığı ilkeye uyarak “Hükümeti düşürmeyi hedefleyen birisi önce kamunun fikrini değiştirmeli ve ideolojik üst yapıyı kurmalıdır” demiştir. Edebiyat eserlerinin birbiriyle bağdaşmayan yorumları, o ana kadar henüz suçlanmamış parti kadrolarını da sınıf düşmanı ilan etmesine olanak tanımıştır. Aynı zamanda bu tartışma, her fikir beyanının potansiyel bir “devrim karşıtı

teşebbüs” sayılabileceği düşüncesini yerleştirmiştir. Kişinin devrimden yana mı yoksa devrim karşıtı mı olduğunun tek ölçütü, Mao Zedong ve onun yazılarıdır.

Komplolu Darbeler

Deneyimli bir devrim lideri olarak Mao Zedong “son devriminin” (MacFarquhar/Schoenhals) hazırlıklarını ideolojik tartışmalarla kısıtlamamış, bunun yerine parti bünyesindeki kilit noktaları yeniden ele geçirmek için entrikalara ve darbelerle başvurmuştur. 1966 yılının mayıs ayında Peng Zhen’in devrilmesinden önce, yüksek kademedeki parti ve ordu yöneticileri görevden alınmıştır. Mao, doğu ve güney Çin’de altı aylık bir geziye çıktığı sırada, aracılarla yolladığı haberler, seçilmiş parti kadrolarıyla görüşmeler ve yazılı açıklamalarla, Pekin’deki parti merkezine sürekli baskıda bulunmuştur. Yao Wenyuan’ın makalesinin yayımlandığı günde, Mao’nun isteği üzerine merkez komitesi bürosu yöneticisi Yang Shangkun hiçbir sebep belirtilmeden görevinden alınıp sürülmüştür. Bu görev parti içi iletişimin kilit noktası olarak, parti üyelerinin kontrolünde önemli bir rol oynamaktaydı. Mao bu göreve eski koruması Wang Dongxing’i getirmiştir. Aralık ayında, Halk Kurtuluş Ordusu’nun komutanı Luo Ruiqing, birliklerin politik yönlerine gerekli değeri vermediği ve Lin Bao’nun ordu idaresini sorguladığı için görevden alınmıştır. Bu görevden almanın arka planındaki itici güçler, Luo’nun bağımsız hareket etmesinden rahatsız olan Lin Bao ve eşi Ye Qun idi. Parti içinde kendisine yönelik artan eleştiriler üzerine Luo’nun Mart 1966’da intihara teşebbüs etmesi ancak teşebbüsünde başarılı olamamasıyla alay eden Mao, ona bir dahaki sefere pencereden kafa üstü atlamasını önermişti. İntihar, parti prensiplerine ihanetin son raddesi sayılıyordu. Stalin dönemindeki Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin aksine Çin’de kendini güç savaşlarına feda etmek henüz yaygın değildi. Aksine, 1940’lı yıllardan itibaren yönetimin zirvesindekiler, Gao Gang ve Rao Shushi olayı ve Peng Dehuai’in 1959 yılında devrilmesi haricinde, görece bütünlük içinde kalmıştır. Yang ve Luo, eski yönetim kollektifinin parçalarıydı. Yüksek seviyeli parti yöneticilerinin eleştirilme veya doğrudan doğruya itham

edilmeleri durumunda Mao, şüphesiz onları temize çıkartmanın baskısı altında olacaktı. Mao'nun keyfi suçlamalarının sorgusuz sualsiz kabul edilmesi ve hatta suçlananların hatayı kendilerinde aramaları, onun olağanüstü gücüne ve parti içindeki ebedî itibarını gösteriyordu. Mao'nun Pekin parti merkezini adım adım zayıflatabilmesi, kullandığı taktikler ve asıl amaçlarını en yakınlarından bile gizlemesi sayesindedir.

Mao, Luo Ruiqing olayının inceleme komisyonunda Peng Zhen'i görevlendirerek güya ona güvenini göstermiştir, fakat mart ayında ona karşı saldırılarını artırmıştır. Peng'in çevresindeki başka kişiler de eleştiriye maruz kaldılar; bunların arasında tanınmış bir politikacı ve 1960'lı yıllarda partinin yüksek mertebelerinde de büyük bir okuyucu kitlesi bulan *Üç Ailelik Köy* adlı hicivin yazarı Deng Tuo da bulunuyordu. Hangzhou'daki bir politbüro oturumunda Mao, eğitim sektörünün büyük kısmının ve kültür dünyasının burjuva temsilcilerince ele geçirildiğini iddia etti. Birkaç gün sonra da küçük bir çevrede yaptığı açıklamayla, revizyonist gelişmeleri besledikleri gerekçesiyle Merkezî Propaganda Bölümü'nün, Pekin Parti Komitesi'nin ve Peng yönetimindeki "Beşer Kişilik Kültür Devrimi" oluşumunun lağvedilmesini talep etti. Böylece Mao, eğer revizyonist eğilimler görürlerse merkeze karşı ayaklanmaları için eyalet yöneticilerini teşvik ettiği, geçen yılın o meşum ikazlarına geri dönmüştü; hatta artık ayaklanmaya açıkça davet ediyordu. Önceleri mecaza başvurarak, Ming dönemi romanı *Batıya Yolculuk*'taki anarşist maymun kral Sun Wukong efsanesini dillendirmişti. Peng'in sorumluluğundaki "Şubat Yönergesi"ni karalayan Mao, yerine Jiang Qing ve Lin Biao'nun adına yayımlanan ve orduda kültür işlerinin önemini anlatan belgeyi öne çıkardı. Bu yazıda, Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri kültür sektöründeki gelişmeler, sert bir sınıf kavgasının ifadesi olarak ele alınmış, burjuvazi damarının yerleştiği ve artık "sosyalist bir kültür devrimi" ile bunun yok edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Pekin'de 4-26 Mayıs 1966 tarihleri arasında, Mao'nun yokluğunda, uzun bir dış seyahatten henüz dönmüş olan Liu Shaoqi'nin yönettiği politbüro oturumunda gerilim tırmanmaya başlamıştı. Dört tanınmış parti yöneticisi, Yang

Shangkun, Luo Ruiqing, Peng Zhen ve Merkezî Propaganda Bölümü'nün idarecisi Lu Dingyi, devrim karşıtı bir birlik kurmuş olmakla ve darbe teşebbüsüyle suçlanıyordu. Lu Dingyi hakkındaki tartışmada, stratejik açıdan önemi yüksek görevine göz dikilmesinin yanında, özellikle Lin Biao ile şahsi atışmaları da kilit rol oynuyordu. Lu'nun ruhsal dengesi bozuk olduğu düşünülen karısı, Lin'in karısını "cinsel entrikalar çevirmekle" suçluyordu; bunun üzerine Lin Biao, politbüro üyelerine, evlendiklerinde karısının bakire olduğuna dair teminat vermek zorunda kalmıştı. Devrim karşıtı bir hizip iddiası tamamen uydurmaydı ancak bu yöndeki söylemler, aralarında Gizli Servis Başkanı Kang Sheng, Mao Zedong'un eski sekreteri Chen Boda ve Savunma Bakanı Lin Biao'nun da bulunduğu isimler tarafından desteklenmekteydi. Başkentte hazırlanmakta olan bir darbeye karşı alınan askerî önlemlere işaret eden Lin Biao, Mao'yu göklere çıkarmasıyla o zamana kadarki kişi kültürünün geleneklerini bile aştı. Lin, göreve başladığından beri ordudaki Mao kültürünü sürekli daha da geliştirmiş ve bu yüzden hem parti hem de ordu mensupları tarafından eleştiriye uğramıştı. Şimdi ise, "Mao Zedong'un her cümlesi gerçektir. Onun tek bir cümlesi bizim on bin cümlemizden daha değerlidir," diyordu. Ona göre devrim ile karşı-devrim arasındaki çizgi, ancak Mao'nun yazılarını okumakla anlaşılabilirdi. Mao'yu eleştirmeye cesaret eden veya Kruşçev'in Stalin'in ölümünün ardından yaptığı gibi gizli konuşmalar yapmaya kalkışan her bir kişi, parti ve ülkenin tamamı tarafından lanetlenmeli ve idam edilmeliydi.

Heyet, önerilen belgeleri itiraz etmeksizin kabul etti. Bunlar arasında, birçok noktanın açıklığa kavuşmadığı, tutarsız bir şekilde hem "sosyalist" hem de "proleter" kültür devriminden bahseden "16 Mayıs Bildirisi" de vardı. Bu yazı, Chen Boda'nın rehberliğinde, Mao Zedong'a sadık bir grup tarafından kaleme alınmış ve önemli bölümleri Mao tarafından tamamlanmıştır. Bu grubun üyeleri -aralarında Kang Sheng, Jiang Qing, Zhang Chunqiao, Yao Wenyan ve Wang Li, Qi Benyu ve Guan Feng gibi daha genç propagandacılar da bulunuyordu- takip eden yılların en korkulan ve güçlü kurumlarına dönüşecek olan ve sadece Mao'ya hizmet eden "Kültür Devrimi Merkez Grubuna" terfi etmiş-

lerdi. "16 Mayıs Bildirisi", ilk planda Peng Zhen ve onun Wu-Han olayı ile ilişkisine karşıydı. Peng'e yöneltilen suçlamalar, onun sosyalist görüşleri kösteklediği ve burjuva düşünce tarzını desteklediği yönündeydi. Böylelikle Peng, partinin içine sızan ve darbe planlayan "burjuva unsurların" en tanınmış temsilcisi olarak damgalandı. Belgedeki en keskin eleştiri ise bizzat Mao'dan gelmekteydi: "Şartlar uygun olduğu anda, politik gücü ele geçirecekler ve proleterya diktatörlüğünü burjuva diktatörlüğüne dönüştürecekler. Bunlardan bazılarının kimler olduklarını biliyoruz; bazılarını da henüz tanıyamadık. Bunlardan bazılarına hâlâ güveniyoruz ve bazılarımız da onların ardılı olarak yetiştirilecek, örneğin hâlâ bizden yana olan Kruşçef gibi." O günlerde, Kang Sheng veya Zhang Chunqiao gibi Mao'nun en yakın adamları bile Mao'nun bu belirsiz ithamlarıyla kimleri kastettiğini anlamadıklarını söylemişlerdir. Burjuvazinin en beter temsilcisi Peng Zhen miydi? Mao, partidaşları arasında şüpheyi kasten körüklüyordu. Belgeye göre Kültür Devrimi, partinin ve devletin geleceği açısından büyük önem taşımaktaydı. Fakat şu anda mücadele öncelikli olarak ideolojik cephede, üniversitelerde ve yayım dünyasındaki "reaksiyoner (gerici) akademik otoritelere" karşı sürdürülmeliydi. Belge başka hiçbir isimden bahsetmese ve sadece parti içinde dolaşsa bile bazı tanınmış parti üyeleri bu sözleri üstlerine alındılar ve intihar ederek kendilerini eleştirilerden kurtardılar. Bunların arasında Deng Tuo ve Mao'nun eski sekreteri Tian Jiaying de bulunuyordu.

Başbakan Zhou Enlai, Parti Sekreteri Deng Xiaoping ve Devlet Başkanı Liu Shaoqi gibi deneyimli devrimciler, yeni güç dağılımından kendileri için bundan daha yüksek bir statü beklentisine giremezlerdi; buna rağmen keyfi darbelerle sadece göz yummakla kalmayıp yönetici pozisyonlarıyla bunları desteklemeleri şaşırtıcıdır. 1962 yılından beri iç politikadaki durumun kötüleşmesi, şüphesiz, parti içinde de sınıf düşmanları olabileceğini düşündürmüştür. 1920'li yılların sonlarından itibaren "sınıf düşmanlarının" yönetime sızmasından duyulan korku, parti yönetimini sürekli meşgul etmiştir. Mao Zedong'un öngörülemeyen davranışları karşısında duyulan güvensizlik ve kendini koruma gereksinimi de bazı olaylarda rol oynamaktaydı. Bir yandan

en zor zamanlarda bile partinin davasını savunma ve Çin Devrimi'nin ortak hedefine ihanet etmeme gibi ideallerle, yıllar içinde artan bir görev anlayışı içinde hareket ediliyordu. Zhou Enlai, politbüronun Mayıs 1966'daki oturumunda açıkça, hayatının sonunda komünizme sırt çeviren ve partiye ihanet eden eski parti başkanı Qu Quibai örneğini vermiştir. Hatta Qu'nun kemiklerinin Babaoshan'daki parti mezarlığından çıkarılmasını talep etmiş ve kısa bir süre sonra Kızıl Muhafızlar, Zhou Enlai'nin bu vahşice isteğini yerine getirmişlerdir. Hem Zhou, hem de Lin Biao konuşmalarında bu konuya değinmişlerdir. Daha önce Mao Zedong, Taiping hareketinin liderlerinden olan Li Ziucheng'in 19. yüzyıl ortalarında güya Qing hanedanının askerlerine katıldığını söyleyerek şu ifadeyi yaymıştır: "Yaşlılığında dürüstlükten uzaklaşan kişi örnek alınmaz." Fakat sonradan Kızıl Muhafızlar, Li'nin mezarını da talan etmişlerdir. Kültür Devrimi birçok parti başkanını hedef aldığı halde, Komünist Parti lideri Mao'ya acı sona ulaşana kadar sadakat, parti kadrolarının düsturu olmuştur.

Okullarda ve Üniversitelerde Ayaklanmalar

Politbüronun oturumunun sona ermesiyle partiden ve ordudan ihraç edilenlerin yerlerine Mao Zedong'un yakınları getirildi ve böylece politik hava derhal değişti. Chen Boda'nın yönetiminde bir işçi grubunun elinde olan *Halk Gazetesi*'nde 1 Haziran tarihinde, çok ağır bir dille yazılan baş makale, tüm "öküz ruhların ve yılan tanrıların" silinip süpürüleceğini söylüyordu. Bu ifadeyi ilk olarak Mao, 1957 yılında partiyi gizli gizli eleştirenler için kullanmıştı. Makale, "Dört Eski" değer (Düşünce Sistemi, Kültür, Adetler ve Gelenekler) yıkılarak yerine "Dört Yeni"nin getirilmesini talep ediyordu. Makalede Mao'nun Nisan 1966'da bu konuyla ilgili sarf ettiği sözlere dayanarak, "yakıp yıkmadan yeni bir şey yapılamayacağı" belirtiliyordu. Yıkma hareketlerinin aslında yeninin doğuşu sayılacağı düşüncesi aşılanıyordu.

Müteakip aylarda yıkımın aktörleri "Kızıl Muhafızlar" ve genç aktivist toplulukları olacaklardı. Bunlar ilk defa Mayıs sonunda Pekin'de toplandılar fakat anca ağustos ayında ulusal çapta bir olguya dönüştüler. İlk toplanmalar kendili-

ğinden oluşurken Mao Zedong, kapalı parti oturumlarının eleştirisinin okullarda ve üniversitelerde toplu ayaklanmalara yol açmasını sağladı. 2 Haziran'da *Halk Gazetesi* Mao'nun özel talimatı üzerine, henüz birkaç gün önce Pekin Üniversitesi'nde taşkınlığa sebep olan bir duvar gazetesinin içeriğini yayınladı. Gazetede felsefe bölümünün yedi akademisyeni, açık eleştiriye izin vermedikleri ve toplu hareketleri engelledikleri için üniversite yönetiminin önde gelen temsilcilerini revizyonistlikle suçluyorlardı. Makale, tüm "devrimci entellektüelleri" mücadeleye davet ediyor, Mao Zedong'un fikirlerinin rehberliğine saygı gösterilmesi ve revizyonistlerin kötü niyetlerine daha fazla müsamaha edilmemesi çağrısını haykırıyordu. Yerel parti otoritelerini düşürmek için yapılan açık çağrı, *Halk Gazetesi*'nde söz konusu duvar gazetesini göklere çıkartan bir baş makaleyle de desteklendi. Mao bu belgeye, "1871 yılındaki Paris Komünü'nü bile aşan, 1960'lı yılların Pekin Komünü'nün manifestosu" diyordu.

"Gerici akademik otoritelerin" devrilmesi için ülke çapında yapılan çağrı neticesinde eğitim kurumlarında kargaşa başladı. Sadece haziran ayında, eğitim sisteminin çeşitli yönlerini, özellikle de eğitimci ve idareci kadrolarındaki belirli kişileri eleştiren on binlerce duvar gazetesi çıkmıştı. En tanınmış duvar gazetelerinin okunması amacıyla, çeşitli günlerde ve özellikle 13 Haziran'da tüm Çin'deki okullar ve üniversiteler kapatıldıktan sonra, artık "sınıf savaşına" katılmaktan başka bir görevleri (ya da seçenekleri) kalmayan 120 milyon lise ve üniversite öğrencisinden müteşekkil bir kitle doğmuştu. Durum, sosyalist bir partinin diktatörlüğü esnasında hiç görülmediği ölçüde garipti. Ne hâlâ ortada görünmeyen Mao Zedong'un, sorularını düzensiz şekilde seçerek cevaplandığı Liu Shaoqi ve Deng Xiaoping'in etrafındaki parti yöneticileri, ne de halkın kendisi bu hareketin ne olduğunu ve tepkilerin asıl hedefini anlayabiliyordu. Mao, daha Yüz Çiçek Kampanyası esnasında bile "parti üyesi olmayanların partiyi eleştirmeleri" talebiyle yoldaşlarını küçük düşürmüş fakat sonradan tüm bunların, muhaliflerin maskesini düşürmek için kullandığı sahte bir taktik olduğunu söylemişti. Parti kadroları 1966 yazında da ona benzer bir durum yaşanmasını bekliyor, güya lise ve üniversite öğrencilerinin dosyalarında gerici açıklamalara

rastladıklarını söylüyorlardı. Durumun kontrolünü tamamen kaybetmemek için 3 Haziran'da politbüro, geçici olarak eğitim kurumlarının yönetimini devralmak üzere buralara, içinde yüksek dereceli partililerin bulunduğu çalışma grupları gönderdi. Çalışma grupları göndermek, geçmişte kampanyaların uygulanması için başvurulmuş bir metottu ve Mao, Pekin Üniversitesi'ne bir çalışma grubunun yollanmasına onay verdiği için diğer politbüro üyeleri de bunun güvenli bir yol olduğunu düşünüyorlardı.

Çalışma grupları, kesin bir yönerge olmadan, ilk önce şiddeti önlemeye ve düzeni korumaya çalıştı. Bazı üniversitelerde çalışma grupları eleştiren kesimden yana oluyor ve eski yönetimin yetkilerini ellerinden alıyorlardı. Bazı kurumlarda ise partinin yoldaşlarını mümkün mertebe korumaya çalışıyor ve ayaklanan öğrencilere karşı sert tedbirler alıyorlardı. Bu çalışma gruplarının bazıları Pekin üniversitelerinden atılarak yerlerine yeni birimler yerleştirildi. Yerel dinamikler birbirlerinden çok farklı şekilde gelişmekteydi. Bu durum, olayları büyük ölçüde etkiliyor ve karşıt görüşlerin sosyal bileşiminin sonucunu genellemeyi zorlaştırıyordu. Qinghua Üniversitesinde çıkan olaylarda çalışma grupları eski yönetime karşı sert tedbirler almalarına rağmen öğrenci temsilcilerine söz hakkı vermek istemiyorlardı. Muhalifler, özellikle öğrenci temsilcisi Kuai Dafu, yeni bir baskıcı yönetimin gelmesine isyan etti ve bunun üstüne "gerici" ve "sağcı" olarak damgalandı. Kısa bir süre sonra Mao Zedong genel durumu yeniden değerlendirmemiş olsaydı, bu şekilde Kuai Dafu ömür boyu dışlanıp parya statüsünde kalacaktı. Bu arada Pekin Üniversitesinde, şiddet kullanmanın meşruluğu üzerine tartışmalar başladı: Oradaki çalışma grubu da aşağılamalardan ve fiziksel şiddetten geri kalmıyordu. İzinsiz yapılan bir "eleştiri oturumunda" orantısız şiddeti kışkırtan ve karışık durumdan faydalanarak cinsel saldırılarda bulunanlar konu edildi. Çalışma grubu kontrolü ele almaya çalışıyordu fakat kitle hareketini bastırmak için olayları bilinçli olarak abartmakla itham ediliyordu. Parti merkezinden gelecek net talimatlar olmadan çatışmaları durdurmak artık mümkün değildi.

“Gök Kubbenin Altında Büyük Kargaşa”

Temmuz ortasında ülke çapında durum oldukça ümitsizdi. Liu Shaoqi ve Deng Xiaoping, kontrolü kaybetmemeye ve özellikle Kültür Devrimi'nin etkilerinin ekonomiye sıçramamasına gayret ederken, Mao da Pekin'e dönüş hazırlıkları içindeydi. Doğu Çin'den Hunan'daki köyüne ve sonra da Wuhan'a geldikten sonra karısı Jiang Qing'e bir mektup yazdı. Yeniden düzenlenmiş haliyle elimizde bulunan 8 Temmuz tarihli bu mektup, Mao'nun Kültür Devrimi'ni başlatmasıyla ilgili en açıklayıcı belgeler arasında yer almaktadır. Bu mektupta Mao'nun 5 Mayıs 1966 tarihinde Arnavut Başbakanı Mehmet Shehu'ya yaptığı uyarılar da yer almaktaydı. Mao, Shehu'ya daha o zaman bir darbe ihtimalinden bahsetmişti bile. Ölümünden sonra Çin'de esaslı bir değişiklik olabileceğinden, tekrar kapitalizme dönülebileceğinden söz etmişti, çünkü diyalektik prensibe göre olaylar tam tersine dönebilirdi. Tüm olaylar, tek bir siyasi liderin iradesinden bağımsız geliyordu ama bu yine de tedbir alınamayacak demek değildi. Jiang Qing'e yazdığı ve okumaları için Lin Biao ve Zhou Enlai'ye de verdiği mektupta her şeyi kontrol altında tutmanın imkansızlığından bahsediyor ve bunun sebebini, Lin Biao'nun Mao'yu mükemmel gibi göstermesinden sonra oluşan ve hızla büyüyen “kişi kültü”ne bağlıyordu. Oysa Mao, yazılarının sihirli bir etki yaratmadığını biliyor ama yine de “iyi bir maksada hizmet etmeye” çabalıyordu: Halkı yenilikçi düşüncelerden uzaklaşmaları yönünde harekete geçiriyordu. Bu sebepten dolayı kişi kültü propagandasına izin vermiş ve hayatında ilk defa inancı dışında bir prensip kararı almıştı. Kültür Devrimi, darbe tehdidine karşı bir tür milli tatbikat sayılıyordu; bu tatbikat ileride de yedi sekiz yılda bir tekrarlanmalıydı. Maksat, “yüce düzene” kavuşabilmek için “gök kubbenin altında kargaşa yaratmaktı.”

Mao, 16 Temmuz 1966'da Wuhan'da bir yüzme yarışına katıldı ve 72 yaşında olmasına rağmen Yangzi Nehri'ni yüzerek geçip fiziksel gücünü kanıtladı. On gün sonra ülkenin tüm gazetelerinin bu olaydan bahsetmeye başlaması üzerine Dünya Yüzme Komitesi, Mao'yu davet ederek bu inanılmaz rekoru kontrollü şartlarda tekrarlamasını istedi.

Ama Mao'nun gayesi uluslararası yankı uyandırmak değil, kendi isteğiyle altı ay kadar uzak kaldığı milli sahnelere utkulu bir dönüş yapmaktı. Pekin'de Liu Shaoqi ve Deng Xiaoping'den bilhassa uzak durdu ve öğrenci protestolarını bastırdıkları için, çalışma gruplarının okullara gönderilmiş olmasını büyük bir hata diye nitelendirdi. Oysa bu bir entrikaydı çünkü Mao, Pekin'den uzak olduğu süreçte kendisine yöneltilen soruları kasten sürüncemede bırakmıştı. Bir tek Zhou Enlai, Mao'nun yakın çevresindekilerin ikazlarına uyarak konudan uzak durmuş ve itaatkar bir yaltaklıkla "Büyük Başkan"ın gündelik politikadaki deneyimli yöneticisi olmaya devam etmişti. Politbüro, 28 Haziran'da çalışma gruplarını geri çekme kararı aldı. Mao'nun talimatı üzerine Merkez Komitesi'nin derhal toplanan genel meclis toplantısında Liu ve Deng, alışılmış gidişatı korumak için boşuna uğraşmışlardı. Mao, parti merkezinin yetkisini sürekli azaltıyordu. 1 Ağustos'ta, ortaokullu "Kızıl Muhafız" asi öğrencilerin bir mektubunu açık şekilde cevapladı ve gençlere sınırsız destek sözü verdi. Gericilere karşı "isyan haklıydı." Bu slogan, Kültür Devrimi'nin en anlamlı mücadele düsturu olacaktı. Mao, sıra dışı adımlar atmaya devam ediyordu: Parti yönetiminin yakın geçmişteki siyasi çizgisine "sözde Marksist" muamelesi yapıyordu; yöneticilerin halk iradesine göre hareket etmelerinin sadece lafta kaldığını söyledi; kendisi bir duvar gazetesi yayımlayıp yönetimdeki yoldaşlarını suçladı ve onları, "burjuvazi diktatörlüğü" yaratmakla, "muhteşem ve görkemli bir Kültür Devrimi hareketini" bastırmakla itham etti. Genel kurul toplantısı sonunda yeni yönetim hiyerarşisi açıklandığında, güç dengelerinin yeni isimleri ortaya çıkmıştı: Lin Biao, Mao'nun ardılı olarak Liu Shaoqi'nin yerine geçti ve partiye vekaleten başkanlık eden tek kişi olarak atandı. Deng Xiao-Ping ve Liu Shaoqi, politbüro üyeliklerini sürdürmelerine rağmen gözle görülür bir şekilde arka plana itilmişlerdi. Politbüro, genel meclis toplantısından sonra düzenli toplantılarına devam etmediği için mesele, yeni güç ilişkilerinin sembolik bir gösterisine kalıyordu. Kültür Devrimi'nin yönetimi artık Mao'nun elindeydi. Ona destek verenler Kültür Devrimi Merkez Grubu, Zhou Enlai yönetimindeki geriye kalan devlet erkanı ve Lin Biao yönetimindeki orduydı.

Eğer Kültür Devrimi, Mao Zedong için sadece kişisel güç kazanma aracı olsaydı, bu ana kadar çoktan hedefine ula mı  olurdu. Oysa Mao'nun daha başka planları vardı ve bunları, 8 Ağustos 1966 tarihindeki "Merkez Komitesi-nin Büyük Proleter Kültür Devrimi"yle ilgili Kararı"yla ve bu belgenin ertesi günkü *Halk Gazetesi*'nde yayımlanan pro-pagandasıyla, en anlamlı bir şekilde açıklamıştı. Belgede 16 bölüm vardı, onun için de adına "16 Maddelik Program" denmi ti. Farklı tesirler ve karmaşık oluşum sürecinden dolayı burada mantıklı ve tutarlı bir bildiriden bahsetmek zordur; bilakis kullanılan retorik, isyana teşvik ile ekonomi ve askerî düzen arasında bocalıyordu. Kültür Devrimi, in-sanların "ruhuna değinen" bir hareket şeklinde nitelendiril-di. Hedef, burjuva düşüncelerinin sızmasını kalıcı biçimde engellemek için "tüm toplumun tutumunu" de i tirmektir. Bunun için eğitim sisteminin temelden değişmesi gerekiyordu, örneğin okul saatlerini değiştirmek, fiziksel ve düşünsel çalışma ve askerî beceriler gibi müdahalelerde bulunulacaktı. Kararnamenin henüz ilk maddesinde bile kutupla ma belliydi; "parti içinde kapitalist yolu seçenler" ve "gerici ve burjuva akademik yetkililer" den söz ediliyordu. Buradaki çelişkili ifadeler, hem parti yöneticilerini hem de eski kültür kurumlarının temsilcilerini eleştirilerin hedefine alıyordu ve bu durum, hareketin ilerleme sürecinde karı ıklı a sebep olmaktaydı. Devrimci kitlelerin temsilcilerinin, g   kullanmaksızın duvar gazetelerinde seslerini duyurmaları, kampanyanın ana akımı olarak tanımlandı. Kitleler bu hareket sürecinde kendilerini e itmeliydi, yanlı larından ders almalıydı ve parti yasaklarıyla kısıtlanmamalıydı. Güya yenilikçi olan parti kadrolarının belgelerde açık bir şekilde ele tirilmesine rağmen, kadroların "büyük çoğunluğu" güvenilir ilan edilmişti. İsim vererek eleştiri, ancak sorumlu parti komitesinin izniyle mümkündü. Halk Kurtuluş Ordusu'nu dışarıdan eleştirmek kesinlikle yasaktı. Belge, parti ve kitleler arasında bir ba  olarak, hareket sayesinde "yeni oluşan şeyleri"  v yordu: Kültür devrimiyle ilgili kararlar ve kurumlar, Paris Komünü'ni örnek olarak genel seçimlerle belirlenmeliydi. Ancak seçimlerin organizasyonu ve gidişatı hakkında somut bilgiler verilmemi ti, aynı şekilde yeni kurumların yasallı ı hakkında da bir bilgi yoktu. Yeni kurullar için yapılacak seçimlerde ağır basan öğrencileri tercih eden

Çalışma gruplarının rolündeki çelişkiler, gelecek ayların en büyük sorununa dönüşecekti, ki bu durum da kitle hareketini çeşitli fraksiyonlara bölüyordu. Kültür Devrimi öncelikle şehirlerde gelişen bir hareket olarak tanımlanmakla beraber ekonomik üretimle de ters düşmemeliydi. Neticede tüm davranışların yönergesi, Mao'nun duruma göre yorumlanacak fikirleriydi. Mao'nun tutarlı olmayan düşünce sistemiyle neyin kastedildiğı de kesin değildi ama "yaratıcı" ve "uygulamalı" değışim vurgulanmaktaydı.

"16 Maddelik Program"ın son derece muğlak ve kısmen çelişkili ifadeleri, gelecek olayları büyük miktarda etkileyecekti. Program, revizyonist düşünce tarzının ve politik davranışların nereden geldiğı hakkında güvenilir bir kaynak oluşturmaktan uzaktı. Belgenin bir yerinde belirtildiğı gibi, bunlar Çin'in binlerce yıllık sosyal ve dini geleneklerinin, özellikle Konfüçyus öğretisinin bir sonucu muydu? Yoksa partiye sızan gizli düşmanlar mı vardı? Veya ana neden daha çok sistemle ilgili olduğı için ancak yeni kurumlar ve yeni temsil şekilleriyle mi çözülebilirdi? "Yeni oluşan şeyler" deyimiyle kastedilmek istenen de zaten buydu. "16 Maddelik Program"da belirtilen şey, Kültür Devrimi'nin, parti egemenliğini temelinden sarsacak bir ihtilal olarak planlanmadığı, yalnızca bir reform hareketi olduğuydu. Ama sadece kültürel ve ahlaki değerleri değil, devlet kurumları ve adalet sistemi de dahil olmak üzere tüm "üst-yapı"yı hedef alıyordu. Maurice Meisner'in gayet belirgin ifade ettiğı gibi, Mao'nun gayesi, "yaşamın, bilinci belirlediğini" söyleyen Marksist teoriyi tersine çevirerek üstyapıyı "proleterleştirmek" ve sosyalizmin Çin'de uzun soluklu olmasını sağlamaktı. Kültür Devrimi birçok bakımdan Yan'an dönemindeki organizasyon kampanyalarını ve geleneklerin değıştirilmesini anımsatıyordu, yalnız şu fark vardı: Burada söz konusu artık parti içi kampanyalar değil, tüm toplumu kapsayacak bir reform hareketiydi. Net açıklanmayan hedefler, başlangıçtan beri aktörlerin farklı güdü ve hamlelerine sebep oluyordu. Parti bürokrasisinin kısmen parçalanması sonucu geriye kalan parti yöneticilerinin ancak kısıtlı (ve çoğunlukla Mao Zedong'un üstün talimatları ya da *ultima ratio* yani "nihai karar" olarak askerî güç kullanmak şeklinde) yönetim seçenekleri vardı.

IV. KÜLTÜR DEVRİMİ

Lider Kültü ve Kızıl Terör

“Kültür Devrimi” denildiğinde genel olarak 1966 yazı sonunda milyonlarca Kızıl Muhafız’ın “Büyük Başkan” a saygı ve sevgi gösterisinde bulunarak, dine ve eskiye ait sanat eserlerini parçalamaları, bu sırada “sınıf düşmanlarını” aşağılamaları ve hatta öldüresiye dövmeleri akla gelir. Tüm bunlar gerçeklerle örtüşmektedir ve hareketin herkesçe bilinen yönünü oluşturmaktadır. Fakat bu aslında, Kültür Devrimi’nin Ağustos 1966 ile 1968 sonbaharı arasındaki çalkantılı döneminin çok daha karışık olaylarının sadece bir bölümüdür. Erken Kültür Devrimi’nin en önemli aktörleri Kızıl Muhafızlar’dır. Bu “Kızıl Muhafızlar” kavramı çoğunlukla, analitik açıdan çok belirgin değildir ve her türlü genç eylemciye verilen addır. İlk gruplaşmalar, belirttiğimiz gibi henüz 1966’nın Mayıs ayı sonlarında, kendiliğinden oluşmuştu. Haziran ve Temmuz aylarındaki çalışma grupları döneminde başkentin okullarında ve üniversitelerinde çok sayıda yeni muhafız birliği kuruldu. Temmuz sonunda bu birliklerin Mao tarafından alenen desteklenmesi ülke çapında yankı yarattı. 1966 yılının ağustosundan itibaren Kızıl Muhafızlar hareketinin milli bir olguya dönüştüğü söylenebilir. Mao, Kızıl Muhafızlar’ı başlangıçta bilinçli şekilde saldırı birlikleri olarak kullandı. Burada uyguladığı seferberlik stratejisi artık Komünist Gençlik Birliği tarzında geleneksel idareli değil, doğrudan doğruya “karizmatik” liderlikle yönetilen bir seferberlikti. Mao, Temmuz 1966’dan itibaren kendi çevresinde, kişiliğinin ve düşüncelerinin fazla yüceltilmesini sürekli eleştirse de, bu şekilde alçak gönüllü havası yaratması da lider kültünün yararına oluyordu. Bunun en iyi örneği, 1966’nın ağustos ve kasım ayları arasında Pekin’de sekiz kere düzenlenen ve 12 milyon kişinin katıldığı “kitle

buluşmaları"ydı. Mao, Sovyetler Birliği'nde Lenin'i "çok az kişinin gördüğünü" söylüyor ve devrimci önderlerle şahsen karşılaşmanın, Kültür Devrimi'nin hedeflediği bilinç değişikliğini büyük ölçüde destekleyeceğine inanıyordu. Bu sebepten dolayı parti yönetiminin halen yerinde kalabilmiş ağır topları, 18 Ağustos 1966 tarihinde Tienanmen Meydanı'nda ilk defa büyük bir kalabalığı topladı: Mao, gün doğumunda askeri üniformasıyla ve *Doğu, Kızıldır* marşı eşliğinde, önce meydanda sonra da Yasak Şehir'in kapısında görüldü, çılgınca bir alkış ve tezahürat yağmuruna tutuldu. Nasyonal Sosyalist kitle yürüyüşlerinin aksine, Kültür Devrimi'nde önderin kamçılayıcı konuşmalarına yer verilmedi. "Dünya devriminin Mona Lisa'sı" (Gerd Koenen), kalabalığı kibarca selamlamakla ve Tienanmen Kapısı'nda temsilcileri kabul etmekle yetiniyordu. Başkanın varlığı ve sakin duruşu, insanlara çok farklı duyguları ve ümitleri yansıttığını ve efsanevi "Büyük Lider" unvanını almasını sağladı. Aşırı ve kısmen anlamsız görülen bu lider kültü, gelecek üç sene içinde Kültür Devrimi'nin karakteristik özelliği olacaktı. Mao'ya vekaleten Lin Biao kısa bir konuşma yaparak, Kızıl Muhafızlar'ı eski kültür ve gelenekleri yıkmaya ve bunların yerine "zamanımızın en büyük dâhisi" Mao Zedong'un yazılarında ve konuşmalarında ifade ettiği proleter düşünce tarzını getirmeye çağırdı. Konuşmasını bitirirken herkesin "16 Maddelik Program"a uymasını, "devrim karşıtı revisyonistleri, sağcı burjuvaları ve gerici yetkilileri" tamamen bastırmasını ve eski düşünce sisteminin son kalıntısı Çin'den temizlenene kadar mücadele etmesini istedi.

Bunu takip eden haftalarda, özellikle liseli Kızıl Muhafızlar'ın etkisiyle başkentten başlayan bir şiddet ve terör dönemine girildi. Eski eğitim sisteminin temsilcilerini ve "5 kara sınıfın" üyelerini düşman olarak damgalamak en kolayıydı. 5 Ağustos 1966 tarihinde, Pekin'deki Pedagoji Fakültesine bağlı ve parti elitlerinin kızlarının okuduğu lisede, kız öğrencilerin Müdür Yardımcısı Bian Zhongyun'u vurmalarıyla ilk ölüm olayı meydana geldi. Ağustos ve eylül aylarında resmi istatistiklere göre sadece Pekin'de 1772 "sınıf düşmanı" öldürüldü ve Kızıl Muhafızlar, sınıf geçmişi "kötü" olan 77.000'den fazla insanı şehirden sürdüler. Aralarında yazar Lao She gibi kültür dünyasının tanınmış isimlerinin de bulunduğu birçok kişi, bu bitmek bilmez aşağılanmalara

ve şiddete dayanamayarak intihar ettiler. Başlangıç dönemi-
nin en korkunç cinayetleri Pekin'in banliyölerinde yaşandı.
Changping bölgesinde 1966'nın ağustos sonunda, birkaç
gün içinde 327 "sınıf düşmanı" öldürüldü. Pekin'in güne-
yindeki Daxing ilçesinde "sınıf geçmişi kara" ilan edilen ve
yaşları 38 günlük bebekten 80 yaşına dek uzanan 324 kişi,
"olası bir darbeyi önlemek" amacıyla yerel milis birlikle-
rinin düzenlediği saldırıda hayatlarını kaybettiler. Kültür
Devrimi'nin tüm kurban sayısı göz önünde bulunduruldu-
ğunda "Kanlı Ağustos" en kanlı ay değildi ama genç eylem-
cilerin eski yöneticilere ve sade vatandaşlara uyguladıkları
akıl almaz şiddet, halkın bilincine bu dönemde yerleşti. Ön-
celeri polise, Kızıl Muhafızlar Hareketi'ni bastırmaması ve
ancak "büyük bir suç işlenmesi halinde" müdahale etmesi
emredilmişti. Fakat münferit olaylarda, Kızıl Muhafızlar'ın
şiddetinin hedefindekiler kendilerini savunmaya çalışınca,
Kamu Güvenliği Bakanı Xie Fuzhi bir açıklama yaparak, Kızıl
Muhafızlar'ın "ancak ikna yoluyla şiddetten vazgeçiril-
meleri gerektiğini" söyledi. "Heyecana kapılarak sınıf düş-
manları öldürüldüğünde" bile polis müdahale etmemeliydi:
"Neticede kötü insanlar kötüdür. Onun için bunlar ölene
kadar dövülürlerse de büyük olay yapmamak lazımdır."

Şiddetin hedefi sadece kişiler değildi. "Konfüçyüs ve
Mensiyüs yolunun" ifadesi olan eski kültür eserleri de, Lin
Biao'nun 13 Ağustos konuşmasında hedef gösterdiği eski
geleneklere ait olduğu için, 1949 sonrası yenilikçi politika
gibi yok olmalıydı. Sokak ve iş yerlerinin adlarının değis-
tirilmesi gibi simgesel hareketlerden başka Kızıl Muhafızlar,
sözde sınıf düşmanlarının evlerine giriyor, "burjuva" diye
nitelendirdikleri tüm nesneleri, klasik sanat eserlerini, re-
simleri, yabancı kılık kıyafetleri, paraları ve başka tüm bul-
duklarını topluyorlardı. Bulunan mallar ya yağmalanıyor,
ya parçalanıyor, ya da devlet binalarında depolanıyordu.
Kültür Devrimi'nden sonra bu malların iadesi veya tazmi-
natı son derece zor olacaktı. Özellikle dini binalar sık sık
saldırılara ve tahribata uğradı. Tapınaklar, ibadethaneler ve
tarihsel dini nesneler yakılıyor, inançlı insanlar gözetlenip
takip ediliyor ve sürekli suçlanıyordu. Zhou Enlai ve devlet
idaresi, kültürel mirasın en önemli merkezleri Yasak Şehir
ve Gök Mabet'e asker sokarak buraları tahripten zar zor ko-
rudular. Gerekçe olarak da, feodal geçmişten kalacak bazı

mirasların, gelecekte devrimci kitlelere tahribatın ölçüsünü göstermek için gerekli olacağını ileri sürdüler. Diğer yerlerde zekice davranan yerel halk, tarihi nesneleri saldırılardan korumak için, üzerlerini kutsal statüdeki Mao resimleri veya sözleriyle örtüyor ve kapatıyordu. Fakat önemli kültür hazinelerinin tümü asla Yasak Şehir gibi devlet koruması altında değildi. Konfüçyus'un doğduğu Qufu şehrinde, Konfüçyüs mabedini muhafaza etmek isteyen yerel güçler ile başkentten gelen Kızıl Muhafızlar arasında yaşanan kanlı çatışmalardan sonra, mabet büyük ölçüde talan edilmiş, kısmen yıkılmıştır.

"Kızıl Ağustos"a terör ve yıkım damgasını vurmuştur. Fakat Kızıl Muhafızlar Hareketi'ni sadece bunlara indirmek ya da aktörlerinin hepsini topluca yakıp yıkan vahşiler ve katiller diye adlandırmak çok doğru olmayacaktır. Kızıl Muhafızlar'ın çoğu, kendi memleketlerindeki aşırı şiddetten kaçmak için, "Büyük Birleşme" denilen hareket çerçevesinde Yan'an, Jinggang Dağları veya Mao'nun doğduğu yer olan Shoshan gibi Çin devrim tarihinin önemli yerlerine çekiliyorlardı. 1966 sonbaharında, demiryollarını ücretsiz kullanmak gibi devlet imkanları ve güçlü destekler sayesinde Kızıl Muhafızlar'ın çoğu, gittikleri bölgelerin feci fakirliğini ve bazen de Komünist Parti politikalarının sonuçlarını ilk defa görüyorlardı. Bunu takip eden aylarda inanılmaz bir yaratıcılıkla kendi haberleşme ağlarını inşa ettiler; böylece ülkedeki gelişmeler hakkında, aktüel ve somut içerikten yoksun resmi yayın organlarının haberleriyle kısıtlı kalmadan iletişim kurdular. Katı eğitim-öğretim sisteminden uzaklaşmak, mevcut durum hakkında eleştirel analizler yapılmasına olanak tanıyor; bu düşünceler de resmi parti çizgisiyle her zaman uyuşmuyordu. Aynı şekilde, yetki sınırlarının belirsizliği de rakip gruplar arasında güç ve nüfuz uğruna şiddetli çatışmalar çıkmasına yol açıyordu.

Kızıl Muhafızlar ve "Sınıf Geçmişi" Sorunsalı

Kızıl Muhafızlar Hareketi homojen bir olay değildi. Henüz çalışma grupları döneminde bile birçok eğitim kurumunda, yerel gücü ele geçirmek için gruplar arasında amansız bir

mücadele başlamıştı. Eski araştırmalar, bu bölünmeyi sosyal arka plana bağlamaktadır ve grupları ya "muhafazakar" ya da "radikal" diye kategorize ederler. Burada, "iyi" sınıfa mensup "muhafazakar" eylemcilerin "statüko"yu temelden değiştirmek istemedikleri ve saldırılarının hedefinin sadece eski kültür, öğretmenler ve hiyerarşide en alt basamaklardaki parti üyeleri olduğu hipotezi yatmaktadır. "Radikaller" ise çoğunlukla beş "kara sınıf" mensuplarının soyundandı ve sınıfları yüzünden doğumlarından beri ayrımcılık görmekteydiler. Bunun neticesinde de geleneksel parti kurumlarına temellerinden saldırılar düzenlemeye daha açıktılar. Burada şematik bir ayırım yapmak ne kadar cazip görünse de birçok bakımdan sorunludur. Bu ayırım daha çok, hareketin erken döneminde ortaokullar ve liselerdeki Kızıl Muhafız gruplarına uygulanabilir. Gerçekten de bu kurumlarda, öğrenciler arasında kendini sadece "kan bağı" teorisiyle ifade etmekle kalmayan, yüksek bir sınıf bilinci egemendi. Peng Zhen'in daha yüksek okullara ve üniversitelere girmek için değerlendirme ölçütü olarak politik duruşu tercih etmiş olması, Peng düştükten sonra ardıklarını da sınıf mensubiyetine dayanan yorumlamaya yöneltmiştir. Bu dönemin en bilinen sloganlarından biri, "Devrimcinin oğlu kahraman; gericinin oğlu soysuz" dur. Doğumla kazanılan öncelik görüşüne dayanarak, Kültür Devrimi'nin ilk aylarında özellikle parti ve ordu mensubu seçkin tabakanın çocukları, nöbetçi birlikler kurarak gerekli gördüklerinde "kara" sınıfların evlerine veya diğer Kızıl Muhafızlar'a da saldırıyorlardı.

Üniversiteli Kızıl Muhafız birlikleri açısından kesin bir ayırımın artık anlamı yoktur. Yeni araştırmaların gösterdiğine göre, sadece sosyal faktörleri vurgulamak, hareket esnasında alınan ortak politik kararların etkisini azaltma tehlikesini de taşır. Aynı sosyal sınıfa mensup Kızıl Muhafızlar, çalışma gruplarının politikasına karşı çıkmaları veya bunları desteklemelerine bağlı olarak değişik kamplarda toplaşıyordu. Erken dönemin yükseköğrenim gören Kızıl Muhafızları artık çağa uygun olarak birçok üniversitede "çoğunluk" veya "azınlık" olarak tanımlanıyorlardı. "Çoğunluk" denilenler, çalışma gruplarıyla birleşerek partinin eski teşkilatına karşı çıkanlar ve Kültür Devrimi kurullarında ilk seçimlerde baskın olanlardı. Bunların en tanınmış liderlerin-

den Tan Lifu, Mao'nun çalışma gruplarına yönelttiği genel eleştiriden sonra dahi Pekin Politeknik Üniversitesindeki çalışma grubunun parti kadrolarının ayaklarını kaydırma çabalarını desteklemiştir. Muhafızlarının çoğunun aynı kendisi gibi "kıızıl" bir aileden gelmesine rağmen, arada sırada sınıf farkına dayanan sebepler de ileri sürmekteydi. Hitabet yetenekleri ve okullu Kıızıl Muhafızlar'ın sınıf konusunda tutarlı bir davranış sergilememeleri sayesinde Tan, zamanla bir sembol figür haline gelmiştir. Yerel liderleri eleştirdikleri için çalışma gruplarının olumsuz eleştirilerine maruz kalan "azınlık" fraksiyonuna ait öğrenciler ise şahsi dosyalarındaki bu değerlendirme notlarını düzeltmeye çalışıyorlardı. Bunun bilinen bir örneği, daha önce de söz ettiğimiz Qinghua'lı Kıızıl Muhafızlar'ın lideri Kuai Dafu'dur. Kuai Dafu'nun, Liu Shaoqi'nin eşi Wang Guangmei'nin de dahil olduğu yerel çalışma grubunu eleştirmesi, gerici diye damgalanmasına yol açmıştır. Çalışma gruplarının kaldırılmasından sonra bu kategorilerin ve damgaların değişmesi çok zor oldu, çünkü çoğu çalışma grubunun lideri, bakan veya bakan yardımcısı seviyesindeki yüksek parti kadrolarıydı. Oysa Kültür Devrimi ilk haftalarda daha çok "kötü sınıf geçmişine sahip" akademisyenleri ve diğer yurttaşları hedef alıyordu. Sayıca az oldukları için "azınlık" fraksiyonu önceleri grev veya gösteri gibi sembolik hareketlerle yetiniyordu.

Fraksiyonlar arasındaki güç dengesini kalıcı olarak değiştiren önemli etmen, Mao Zedong'un ve Kültür Devrimi Merkez Grubu'nun 1966 yılı eylül ortalarında "azınlık" fraksiyonlarındaki kişilerin mevkileriyle ilgili yaptığı açıklamadır. Bu açıklamanın sebebi, kitle hareketini kendi hedeflerine yarayacak şekilde kullanma isteğidir. "Azınlık" fraksiyonu saldırılarını kıdemli parti kadrolarına yöneltmekle, Kültür Devrimi'nin ilk hedefi olan "eski geleneklerin ve adetlerin kültürel unsur ve simgelerinden uzaklaşmak" yerine, "16 Maddelik Program"daki ikinci kategori, yani "parti içinde kapitalist yolu seçen yetkililer" hedef alınmış oluyordu. Mao, 9-28 Ekim 1966 tarihlerinde partinin merkezî çalışma komitesini topladı ve bundan böyle alenen eleştirileri "burjuva-gerici" bir çizgi izleyen kadrolara yöneltti. Liu Shaoqi ve Deng Xiaoping bunun üzerine öz eleştiri yaptılar. İkisi de hatalarını itiraf etmekle beraber kendilerine revizyonist denmesine karşı çıktılar. Deng, sembolik itirafında Liu'dan çok

daha fazla ileriye gittiği için hareketin sonraki safhalarında daha az zorlukla karşılaştı. Özellikle iki liderin eleştirildiği duvar gazeteleri hazırlandı. Liu, "Çin'in Kruşçev'i" olarak damgalandı. Deng ise Mao'nun öğretilerini bastırmakla suçlandı. İlk defa 1962 Haziran'ında söylediği ve 1978 yılından sonra ufak bir değişiklikyle yine sarf ettiği şu cümle, Deng'in politikalarının simgesi olmuştu: "İster sarı ister siyah olsun, fare tutabilen kedi, iyi kedidir."

Tan Lifu gibi, "kan bağı teorisi"nden yararlanan Kızıl Muhafızlar da artık alenen eleştiriliyorlardı. Oysa daha önce baskılanan "azınlık" fraksiyonu artık rehabilite olmuş, uyum sağlanmıştı. "Azınlık" fraksiyonunun Kültür Devrimi Merkez Grubu tarafından apaçık şekilde desteklenmesiyle, "çoğunluk" fraksiyonunun organizasyon birliği derhal çöktü. Bireyler parti merkezinin müdahalesini, çalışma gruplarının tutumu kadar baskıcı buluyorlardı. Eylemciler Jiang Qing ve Chen Boda'yı sert bir dille eleştiren duvar gazeteleri çıkartıyorlardı. Hem şimdi hem de daha sonraları, geriye kalan parti yönetiminin, eleştirilere baskı ve cebirle cevap vermekten kaçınmayacakları açıkça anlaşılabilecekti. "Büyük demokrasiyi" tesis etme ve sistemdeki bozukluklar hakkında özgür ve kamuya açık tartışmalar yapılması vaatlerinin birer kurmaca ve hayal olduğu daha o zamandan anlaşıldı. İlk günlerdeki sayısız Kızıl Muhafız, 1966/67 kışında "devrim karşıtı" denilerek tutuklandılar. Jeoloji Yüksek Okulundaki tanınmış bir "çoğunluk" lideri Zhu Chengzhao, çağdaş bir tanımla Kültür Devrimi'nin bir kitle hareketi değil, kitlelerin manipülasyonu olduğunu açıkladı.

Kültür Devrimi'nin başlangıcında 24 yaşında olan ve "çoğunluk" fraksiyona rakip Yu Luoke'nin kaderi de bu görüşe kanıt teşkil eder. Yu, dönemin en önemli yazılarından birinde, genel olarak bireyleri sınıfsal konumlarına göre kategorize etme sistemini sorgular. Yu, olağanüstü başarılarına rağmen yüksek tahsiline devam edememişti. 1966 sonbaharında "Sınıf Geçmişi Hakkında" başlıklı tartışmalı yazısını kaleme aldı. Birkaç defa gözden geçirilen yazı 1967'nin ocak ayında yayımlandı. Yu, belirli bir ortama doğmuş olmanın bireyin kişiliğini belirlemeyeceğini iddia ediyordu. Ona göre politik duruş, insanın kökeninden daha önemliydi. Kültür Devrimi Merkez Grubu üyeleri de benzer

görüşleri savunuyorlardı. Yu'nun şu iddiası ise daha sert bir eleştiri içeriyordu: Sınıf aidiyetinin vurgulanması, 1949 yılından sonra "sosyalizm adı altında imtiyazlı bir tabakanın oluşmasına" yol açmıştı ve aynı zamanda bu "gerici kast sistemi"yle yeni baskı şekilleri doğmuştu. Kapitalizmin yeniden canlanmasından duyulan korku, geleneksel sınıf mensuplarının Çin Milli Partisi Başkanı Chiang Kai-shek'i yeniden egemen kılma arzusuna dayanmıyordu. Gerçekte, Çin'de sosyalizmi bekleyen tehlike, "yeni burjuva unsurlar" ortaya çıkaran parti kadrolarının imtiyazlı tabakasının varlığından kaynaklanmaktaydı. Yu bu tezleriyle, yeni yönetim düzeninden zarar görenler için olası bir toplanma noktası sağlıyor ve "yenilikçi" parti iktidarının "özgürlükçü" karakterini sorguluyordu. Aslında bu tezler, Mao'nun Kültür Devrimi'yle ilgili gösterdiği belirsiz hedeflerin daha net yorumlanma seçeneklerinden biri sayılsa da, Mao bunları hoş görmeye hazır değildi. Bürokratik imtiyazlara ve gücü kötüye kullanmasına karşı yöneltilen tüm eleştirilere rağmen Mao "politik bir intihar" niyetinde değildi. Ertesi yıl Yu tutuklandı ve 1970'te Pekin askeri komisyonunun emri üzerine, 100.000 kişinin gözleri önünde idam edildi.

Eski "azınlık" fraksiyonunun başarısıyla rakip gruplar arasındaki çatışmalar sona ermemişti. Artık çoğunlukla "asi" ilan edilen birlikler, bunu izleyen bir buçuk yıl boyunca yerel yönetim mevkilerine yapılan atamalar nedeniyle alevlenen tartışmalara karışıyorlardı. Ne Kuai Dafu ne de hareketin diğer tanınmış liderleri, kendilerini üniversitelerinde bile savunamıyorlardı ve yasallıklarını bile ancak Kültür Devrimi Merkez Grubu üyeleriyle olan yakınlıkları sayesinde koruyabiliyorlardı. Binlerce isyancı örgüt arasında ittifaklar kurulsa da sürdürülebilir bir birlik meydana gelmiyordu. Mao Zedong ve partinin geri kalan yöneticileri, isyancı öğrencilerin uzlaşmaya ve birleşmeye yanaşmalarına giderek hırslanıyorlardı. Mao'nun görüşüne göre, isyancı fraksiyonların stratejik faydası 1966 sonlarından itibaren düşüşe geçmişti. 31 Aralık'ta orduya, üniversite ve lise öğrencilerini askeri usulle "ders vererek" disipline sokma emri verildi. Böylece ordu da gitgide yerel hizip çatışmalarına dahil oluyor ve birçok bölgede yeni güç yapılarının kurulmasında önemli rol oynuyordu.

Şanghay Komünü ve İlk Devrim Komiteleri

Kültür Devrimi'nin başlangıç döneminde öncelikle okullar ve üniversitelerdeki Kızıl Muhafızlar, hareketin en faal topluluklarıydı. Gittikçe nüfusun diğer kesimleri de önemli bir rol oynamaya başladılar. 6 Kasım 1966 tarihinde eylemci işçiler ilk olarak, Pekin'deki üniversiteli isyancıların irtibat bürolarının etkisiyle Şanghay'da Genel İşçi Karargahı denilen yerde toplandılar. Şanghay parti yönetiminin kendilerini tanımaması üzerine, 32 yaşındaki Wang Hongwen idaresinde Pekin'e giden tren yollarını kapattılar. Kültür Devrimi Merkez Grubu'nun yolladığı Zhang Chunqiao, eylemcilerin birlik kurma ve örgütlenme özgürlüğü taleplerini kabul etmeye razı oldu ve böylelikle yerel parti yönetimine ters düştü. 9 Aralık 1966 tarihinde parti merkezi, ilan ettiği "10 İktisadi Madde"de işçilerin de devrimci birlikler kurmaya hakları olduğunu fakat üretimin bundan kesinlikle etkilenmemesi gerektiğini açıkladı. Bir hafta sonra ülkenin taşra halkına da aynı hak verildi. Böylelikle hareketin kapsamı ve çeşitliliği büyük oranda artıyor ve Mao, sonu belirsiz bir riske giriyordu. Kültür Devrimi, devrim olarak "yukarıdan" başlamıştı ve devrim yandaşları hareketin daha inandırıcı olması için sosyal çatışmalardan faydalanmışlardı. Kızıl Muhafızlar'ın çeşitli fraksiyonlara bölünmesiyle sınıf kavgasının tüm sosyal alanlara yayılması, iç savaş benzeri bir durumu andırıyordu ve bu, Mao'nun 26 Aralık'ta 73. doğum gününde sadık dostlarıyla paylaştığı üzere, kendisinin de hedeflediği bir durumdu. Bu radikal demeçlerine rağmen gerçekte Mao'nun hedefi kesinlikle iç savaş çıkarmak değildi. Asıl mesele, Kültür Devrimi'nin ideallerinin etkili bir şekilde nasıl kurumsallaştırılabileceği ve revizyonizmin yeniden canlanma tehlikesinin nasıl engellenebileceiydi. Kesin yönergeler olmadığı için yeni iktidar kurumlarının yerleştirilmesi oldukça zordu. Bu durumda yönetim yine parti komitelerinde kalmalı ve sadece kişiler mi değiştirilmeliydi? Yoksa komuta gücü, kontrolü zor isyancı grupların eline mi bırakılmalıydı? 1967 sonbaharına kadar Mao'nun bu konudaki tutumu, Kültür Devrimi Merkez Grubu'nun yönetim üyelerince de tam anlaşılmamıştı.

Bu bağlamda, bugün Şanghay ve Çin'de "Ocak Fırtınası" olarak da anılan Ocak Devrimi önemli bir rol oynamakta-

dır. Aralarında en önemlisi “Genel İşçi Başkarargahı” olan isyancı organizasyonların hızla artan sayısı, giderek artan bir dozda yerel parti yönetimine karşı çıkmaktaydı. Üstelik bazı gruplar güçlü sosyal reform taleplerinde bulunuyorlardı. Bu talepler özellikle geçici istihdam edilen işçilere ayırimcılık yapılmasına ve kriz dönemlerinde işçilerin zorunlu göçle başka bölgelerde görevlendirilmesine karşıydı. Bu son tedbir, sadece Şanghay’da bile “Büyük İleri Atılım” (1958-1961) yıllarında 200.000 işçiyi kapsıyordu. 1961-1963 yılları arasında ise bu sayı ülke çapında 20 ila 25 milyona erişmişti. Protestoların artan baskısı ve parti merkezinin yetersiz kılavuzluğu sonucunda Şanghay parti yönetimi bu sosyal taleplerin çoğuna razı oldu. “Kıpkırmızı Muhafızlar” adı altında bir araya gelen düzenli işçilerin arasında muhalefet edenler oldu. Aralık sonunda zıt gruplar arasındaki ilk şiddetli çarpışmalardan, isyancılar tarafı galip çıktı. Bunun neticesinde “Kıpkırmızı Muhafızlar” başkente giden tren yolunu kapattılar ve şehir gitgide büyük bir karmaşaya sürüklendi. Zhang Chunqiao’nun deyişiyle: Şanghay, isyancıların daldından koparmak istedikleri olgun bir meyveye benziyordu. Kültür Devrimi Merkez Grubu’nun üyeleri, tartışılan sosyal sorunları önce kendi aralarında “revizyonist ekonomi politikasının sonuçları” diye damgalarken, ocak ayı başında sık sık istikamet değişikliği yaşandı.

Şanghay parti komitesi, protestolar neticesinde 6 Ocak 1967 tarihinde geri çekildi. Bu karar, isyancılar için büyük bir başarıydı çünkü Mao da bu olayı desteklediğini söylüyor ve “sol güçleri” tüm ülkede idareyi ele geçirmeye çağırıyordu. Bununla eş zamanlı olarak yine isyancı grupların işgal ettikleri Şanghay gazeteleri 5 ve 9 Ocak’ta, eski Şanghay parti sekreteri Chen Pixian’ın, Zhou Enlai’nin talimatıyla kaleme aldığı bir açık çağrıyı yayımladı. Bu çağrıda kargaşanın sonlandırılması ve üretime yeniden başlanması talep ediliyordu. Çağdaş deyişle istenen şuydu: “Devrimi sürdürmek ve ekonomiyi desteklemek.” Mao’nun emriyle ulusal medyada bu makaleler de olumlu yorumlandı. Buna göre gücün el değiştirmesi sadece siyasi işlevlerle sınırlı kalmalı, profesyonel alanı ve sosyalist ekonominin bünyesini etkilememeliydi. Maaşlarda adalet ve sosyal güvence istekleri, “düşman unsurların devreye soktuğu, Kültür Devrimi’ne

sızmış ekonomizm³ fikirleri olarak eleştiriliyordu. Kültür Devrimi Merkez Grubu'nu temsilen Zhang Chunqiao ve Yao Wenyan acele bir hamleyle bu konuda önlemler aldılar; artık "ekonomizmi" eleştiriyor ve kendilerinin her zaman, devrim ve üretim in e  zamanlı olmasını istediklerini belirtiyorlardı. Devrim hareketi boyunca çokça bahsi geçen 1871 Paris Komünü  rnek alınarak, 5  ubat 1967 tarihinde Zhang ve Yao'nun yönetiminde  anghay Komünü'n n kurulu u kutlandı. Yeni yönetimin bu rota de i ikli i yüzünden isyancı örgütlerin neredeyse yarısı yanda lı ı bıraktı. Yine de Wang Hongwen idaresindeki Genel    i Ba karar-gahı'na ve özellikle Halk Kurtuluş Ordusu'nun yerel birimlerine dayanarak, "Ocak Devrimi başarıyla sonuçlanmıştır" ilanında bulunuldu.

Yeni yönetim organlarının, devrimci kadrolardan, kitle örgütlerinin temsilcilerinden ve ordudan müteşekkil olması, yeni  anghay yönetiminin bulu u değildi. Mao'nun iktidarı ele geçirme çağrısıyla birlikte ülkenin diğer bölgelerinde de g  ler el de i tirmi ti. Bu arada 1967 yılının ilk yarısında yeni politik yönetim organları sadece 5 eyalette ve doğrudan yönetilemeyen şehirlerde kuruldu. Bu  ehirler  anghay'ın yanı sıra Shandong, Guizhou ve Pekin idi. Heilongjiang, 31 Ocak 1967 tarihinde bir "devrim komitesi" kuran ilk eyalettir. Parti içinde ise Mao ilk kez bundan birkaç gün önce, Guizhou'daki değerlendirmeleri dikkate alarak, devrimci kadroları, kitle örgütleri ve askeri "  l  Birlik" kavramı altında birle tirmi , böyle bu üç unsuru yeni yönetim organlarının arzu edilen ana yapısı olarak tanımlamıştır. Hiçbir eyalette isyancı te kilatların başına "tepeden inme" birisi gelmemiştir. Ya o güne kadar geri planda kalmış parti kadroları yükselme fırsatı bulmuş (Shanxi vs.) veya daha ender olmakla beraber, eski seçkin sınıf mensupları gücü ellerinde tutabilmi lerdir (Heilongjiang vs.). Sınır bölgelerinde,  rne in Guizhou'da ise ordunun yönettiği pozisyonlar ağır basmı tır.

Sosyal devrimci hayal kırıklıkları özellikle  anghay'da açıkça gözlemlenir. Sadece sistemdeki haksızlıkların eleştirisi "ekonomizm" suçlamasıyla a a ılanmakla kalmamış,

3 Ekonomizm: Her şeyin ekonomik sebeplerden kaynaklandığını ve i  i sınıfı mücadelesinin yalnızca ekonomik bir mesele olduğunu savunan düşünce. (e.n.)

Mao'nun "komün" kavramına da çekingen yaklaşmıştır. Onun Zhang ve Yao'yu, kadrodaki isimlerini seçerlerken destekleyip desteklemediği bugüne dek anlaşılamamıştır. Ülke çapında endişe veren üretim başarısızlıkları ve ocak ayındaki gittikçe artan keşmekeş karşısında Mao, artık durumu dengelemeye karar verdi. 22 Ocak'ta, önceleri kendinin de desteklediği, sözde sınıf düşmanlarının alenen aşağılanma uygulanmasını "gayri medeni" bulduğunu açıkladı. Acaba bu, aynı gün bir bakanın işkenceyle öldürülmesine karşı gösterdiği bir tepki miydi? Fakat bu "kendi aralarında" yaptıkları eleştirinin, yüksek parti kadrolarının ve diğer tanınmış kişilerin stadyumlarda veya kamusal alanlarda sadece sözlü saldırıya değil, fiziksel şiddete de maruz kaldıkları mahkemeler üstünde bir etkisi olmuyordu. Mao ayrıca isimlerini verdiği bazı eyalet yöneticilerinin eleştirilmemesini emretmişti. Zhou Enlai de, şahsi koruması altına aldığı bazı kişileri, gerçek veya uydurma hastalıkların tedavisi için askeri hastanelere yatırılıyordu.

23 Ocak 1967 tarihinde orduya, ülke çapındaki durumu istikrarlı ve dengeli hale getirmek üzere olaylara müdahale etmesi ve "sol kanadı" güç kavgasında desteklemesi emri verildi. 6 Şubat günü, Şanghay Komünü'nün resmen kuruluşundan bir gün sonra Mao, "komün" kavramının açıkça kullanılmasının kendisine sorulmamasını ve Kültür Devrimi Merkez Grubu'nun da, bilgileri gizleyerek "revizyonist parti üyeleri ile aynı yanlışları yapmasını" eleştirdi. Aynı gün, Kızıl Muhafızlar'a tanınan, ülke çapında ücretsiz yolculuk olanağı sağlayan "Büyük Birleştirme" uygulaması kaldırıldı ve bundan kısa bir süre sonra bölgeler arası toplantı yapma yasağı kondu. 12 Şubat 1967 tarihindeki oturum, Mao'nun komün kavramının Çin Devleti için olası neticelerini sıraladığı eleştirileriyle sonuçlandı. Bu kavram sadece halk arasında gerçeklik dışı çağrışımlar uyandırmakla ve anayasanın değiştirilmesi ("Çin Halk Komünü" olunması) konusunu gündeme getirmekle kalmayıp, en önemlisi, partinin konumunu sarsıyordu: "Adını ister Komünist Parti ister Sosyal Demokrat Parti koyun, bir temele ihtiyaç vardır (...). Her halükarda bir parti gereklidir. Komünlerin de genel olarak partiye ihtiyaçları vardır. Komünün parti yerine geçeceğini mi sanıyorsunuz?" Kültür Devrimi baş-

larındaki tüm anti bürokratik imalara rağmen Mao, bir yenilikçi parti konseptini tartışmaya hazır olmadığını net bir şekilde açıklıyordu.

Kültür Devrimi karışıklıklarının başlangıcından altı ay sonra artık anarşi ve "Büyük Kargaşa" geride kalmıştı. 23 Şubat 1967 tarihinde Şanghay Komünü'nün ismi resmen "Şanghay Devrim Komitesi" olarak değiştirildi.

Mao'nun Kültür Devrimi Merkez Grubu'na yönelttiği sert eleştirilerin bir neticesi, şubat ortalarında yüksek rütbeli parti ve ordu temsilcilerinin oturma ve toplantılarında görülmeye başlandı. Bu yetkililer, son aylarda eski dostların ve sadık parti yoldaşlarının gözden düşmelerini en sert bir dille eleştiriyor, hareketin asıl hedefleri hakkında berraklık talep ediyor ve özellikle Jiang Qing ve Zhang Chunqiao'nun şahsi ihtiraslarla hareket ettiğini ima ediyorlardı. Kültür Devrimi Merkez Grubu'nu eleştirdikleri için "devrim karşıtı" yaftasıyla tutuklanan, çoğunluğu ortaokullu Kızıl Muhafız çocuklara karşı tutumlardan da şikayetçiydiler. Bu şikayetler esas olarak Mao'nun ruh haline uymakla ve bu tepkileri muhtemelen Mao'nun kendisi yaratmış olmakla beraber, özellikle Dış İşleri Bakanı Chen Yi'nin bazı yorumları Mao'yu sürekli sinirlendiriyordu. Chen, Liu ve Deng'in Yan'an yıllarında Mao'nun en yakınları arasında olduklarına ve ancak 20 yıl içinde "gerçek yüzlerinin anlaşıldığına" dikkat çekiliyordu. Büyük ihtimalle aynı şey, Kültür Devrimi Merkez Grubu için de geçerliydi. Sadece adı geçen kişileri değil, Kültür Devrimi'nin tüm zihniyetini sorgulayan eleştiriler Mao'yu çılgına döndürüyordu. Tıpkı 1959 yılındaki Lushan Genel Kurulu'nda, önceleri İleri Atılım'ın aşırılıklarına bir set çekmek isterken, Savunma Bakanı Peng Dehuai'nin eleştirisini şahsi saldırı olarak algılaması üzerine korkunç ekonomik tedbirler dayattığı zaman olduğu gibi, şimdi de büyük bir kararlılıkla Kültür Devrimi Merkez Grubu'nu destekliyordu. Eski kadroların -bundan böyle "Şubat Karşı-Hareketi" olarak adlandırılacak- itirazlarını, parti içinde "revizyonist eğilimlere" tepki gösterilmesi gerektiğini gösteren bir diğer kanıt olarak kabul ediyordu. Bunu izleyen haftalarda eleştiri toplantılarının sesi daha da yükseltildi. Kadroların yakınları da kısmen eleştirilere hedef oluyordu, Liu Shaoqi'nin eşi Wang Guangmei'in 1967

Nisan'ında, Kuai Dafu'nun isyancı fraksiyonları tarafından Qinghua Üniversitesinde kamu önünde aşağılanması, bunun örneklerindendir. Parti merkezinden gelen karmaşık sinyaller ve kitle hareketini radikalleştirme ya da bastırma arasındaki gittgeller, olayların tırmanmasında büyük ölçüde etkili oldu ve 1967 yazında Çin'in birçok bölgesinde durum iç savaş benzeri bir görünüm aldı.

Wuhan Olayı

1967 yılının başlarında Çin Devleti'nin birliğini sağlayan tek teşkilat Halk Kurtuluş Ordusu'ydu. 1966/67 kışında ordunun "gerici" karakteri hakkında ilk eleştiriler duyulduysa da Mao ve Lin Biao, ordunun, Kültür Devrimi'ne yapılan saldırılar hakkında tartışma konusu haline getirilemeyeceğini bildirdiler. En yüksek askerî organ Askeri Denetim Komisyonu, 28 Ocak'ta duruma uygun bir "Sekiz Maddelik Plan" yayımladı. Eş zamanlı olarak, orduya resmen verilen bir talimatla proleter devrimin iktidarı ele geçirmesini desteklemesi ve sağcı güçleri dağıtması söylendi. "Gerçek" ve "sahte" devrimci tanımı veya "sol" ve "sağ" güçlerin ayırt edilmesi için bir kıstas gösterilmedi. Dolayısıyla bunu izleyen aylarda birçok eyalette ve özerk bölgede, isyancılarla askerler arasında, Qinghai'daki gibi ölümlerle sonuçlanan birçok silahlı çatışma oldu. Qinghai'da yerel bir gazetenin idaresini ele geçirmek için verilen mücadelede 169 sivil ve 4 asker hayatını kaybetti. Yerel makamlar şüpheli durumlarda, daha ılımlı kitle örgütlerini koruyor, onlardan yana oluyorlardı. Bunun neticesinde isyancılar, faaliyetlerinin bastırıldığından şikayet ediyorlardı ve bu "huzuru bozanlar" ve şikayetçiler kitleler halinde tutuklanıyordu. Yine de Halk Kurtuluş Ordusu'nun faaliyet alanı ciddi ölçüde genişletilmişti. Ordunun "üç destek, iki asker" gibi acemice bir slogan altında düzenlediği "destek" intikalleri ve eylemleri, sadece "solcuların" değil, hedeflenen üretim miktarına ulaşmaya çalışan tarım ve endüstrinin de işine yaradı. 1972 yılına kadar aşağı yukarı 2,8 milyon asker bu tedbirlerin uygulanmasına dahil oldular ve böylece orduyu Kültür Devrimi tartışmalarının içine soktular. "İki asker"ın görevi, önceleri sadece önemli seçme kurumların kontrolünü, 1967

Ekim'den itibaren de -okulların resmen yeniden açılmasıyla birlikte bir disiplin tedbiri olarak- tüm eğitim kurumlarında askerî eğitimi; seçilmiş kurumlarda ve idari birimlerde de mecburi askerî denetimi kapsıyordu. Askerî denetime devlet alt yapısının temel alanları, mahkemeler, bankalar ve enerji kaynakları da dahildi. Ordunun artan önemi birçok açıdan, Kültür Devrimi'nin "16 Maddelik Program"da açıklanan şekliyle, kitlelerin "kendi kendilerini eğitmelerini" hedeflemesine karşı çıkmaktaydı. İlkbaharda sadece Seçuan'da 100.000 isyancı, devrim karşıtı denilerek ordu tarafından tutuklandı. Baskılanan örgütlerin artan eleştirileri karşısında Lin Biao, Mao'nun kesin rızasıyla 6 Nisan 1967'de yeni bir "10 Maddelik Plan" açıklayarak ordunun rolünü kısıtladı. İsyancıları silah zoruyla ve baskıyla durdurmak yasaklandı. Bir grubun devrimci mi yoksa gerici mi olduğuna karar vermek artık sadece parti merkezinin yetkisindeydi. Saldırıları karşısında ordudan öç almak da yasaklandı. Birbirleriyle son derece çelişkili yönergeler yüzünden ordunun görevleri ve politik savaşa ne kadar dahil olacağı konusunda tam bir belirsizlik vardı.

Rakip fraksiyonlar ve ordu arasındaki çatışmaların zirvesi, 1967 yılının temmuz ayındaki Wuhan Olayı denilen vakadır: Yangzi Nehri kıyısında önemli bir sanayi şehri olan Wuhan'da, kitle örgütleri arasında iki zıt hizip oluşmuştu. Bir tarafta üyelerinin sayısına atfen "bir milyon kahraman" denilen "tutucu" birlik vardı ki, burada daha çok sabit ücretli, kadrolu işçiler ve parti üyeleri bulunuyordu. Diğer tarafta ise, General Chen Zaidao yönetimindeki yerel askerî idarenin baskısından yakınan isyancı örgütlerin meydana getirdiği, daha gevşek bir birlik yer almaktaydı. Olaylar giderek tırmanıyordu ve her iki hizip de 1967 baharındaki bitmek bilmez çatışmalarda yüzlerce kurban vermişti. "Kahramanlar" fraksiyonu, sayılarının fazlalığı, teşkilat gücü ve Chen Zaidao'nun desteği sayesinde üstün durumdayken, Mao, karşı koalisyonu "solcu" ilan etmeye ve Chen Zaidao'yu tek taraflı desteğinden dolayı eleştirmeye karar verdi. Zhou Enlai bu kararı parti merkezine bildirdi ve yerel ordu yöneticilerinin ısrarlı dirençleriyle karşılaştı. Ordu yöneticileri, tesadüfen birkaç günlüğüne Wuhan'da bulunan Mao'yla şahsen tanıştırdıktan sonra, bu direnç kırıldı. Par-

ti merkezinin verdiği kararın haberi, kitle teşkilatı temsilcilerine düzenli kanallardan ulaşmadı. Zhou'nun müzakere komisyonundaki yüksek mertebeli iki  ye, Kültür Devrimi Merkez Grubu'ndan Wang Li ve Sosyal Güvenlik Bakanı Xie Fuzhi, haberleri henüz aynı gece isyancılara götürmekte gecikmediler. Ertesi gün özellikle Wang, ordu yöneticilerini Kültür Devrimi'nin hedeflerini anlamamakla itham etti. Bu beklenmeyen rota değişikliği büyük anlaşmazlıklara ve öfkeye sebep olarak şiddetli saldırılara yol açtı. Wang Li, yerel askeri birliklerce tartaklanıp yerlerde sürüklendi. Böylece, liderleri yerel halk arasında güçlü destek bulan en önemli Çin askeri bölgelerinin birinde isyan tehlikesi belirdi.

Fakat başka bir gerçek, parti yönetimi açısından daha büyük bir tehlike arz ediyordu: Mao Zedong, devleti tehdit edebilecek bir krizin merkezindeydi ve  aresizdi. Kendisi çoktan şehri terk etmiş olan Zhou Enlai, Mao'yu da özel kuvvetler aracılığıyla gizlice şanghay'a yollattı. Wang Li de kurtarıldı ve Xie Fuzhi ile beraber, Peki'n'de ikisine birden büyük bir karşılama hazırlandı. Parti ve ordu yönetimi Wuhan'daki olayları "devrim karşıtı isyan" olarak yorumluyordu. Chen Zaidao makamından indirildi ve yerel askeri yönetim değiştirildi. Merkezin kararlı tutumu sayesinde direniş kısa sürede kırıldı. Ama şimdi de, önceleri yenilmekte olan isyancı taraf güçlenerek "Bir Milyon Kahraman" hareketinin zayıf düşen destekçilerine saldırmaya başlamıştı. Bunu takip eden aylarda sadece Wuhan'da bu fraksiyonun 600  yesi hayatını kaybetti. Tüm eyalette tahminen 184.000 destekçisi kovuşturuldu.

Wuhan Olayları, Kültür Devrimi'nin "radikal" diye tanımlanan son döneminin başlangıcı oldu. Eski parti kurumlarına yönelik saldırılar tüm ülkede g   dengelerini altüst ettikten sonra, şimdi de özellikle Kültür Devrimi Merkez Grubu  yelerinin eleştirileri, giderek artan bir şekilde Halk Kurtuluş Ordusu içindeki sözde gerici güçleri hedef alıyordu. Mao bizzat önayak olup Wuhan'daki bir konuşmasında, baskıya karşı koyabilmeleri için "sol"  rg tleri silahlandırmak gerektiği fikrini ortaya attı. Sene başındaki ülkeyi düzene sokma çabalarından sonra Mao tekrar saldırı işareti veriyordu. 1967 yılının temmuz sonu ile ağustos ortası arasındaki üç haftalık dönemde ordu ve milis kuvvet stokla-

rındaki silahların ülkeye dağıtılması, Kültür Devrimi'nin kesinlikle en radikal adımlarından biridir. Oysa yıllar sürmüş iç savaşın ardından Çin halkının silahsızlandırılması, partinin 1949 yılından sonra aldığı en mühim önlemlerden biriydi. Tabii ki iş burada bitmedi; sadece silahların kontrol altında insanlara teslimiyle yetinilmedi. Birbirine rakip gruplar, Jiang Qing'in verdiği talimat uyarınca "sadece söylemleriyle savaşmaları" istenmesine rağmen, kendilerini silahla savunabildiklerini söylüyorlardı. Bazı yerlerde ordu stokları yağmalandı, bazı yerlerde ise Vietkong'a⁴ gönderilecek silahlar trenlerden çalındı. Kuzey Çin'deki sanayi metropolü Changchun yakınlarında örgütler patlayıcılarla çeşitli deneyler yaptılar ve bu sırada radyoaktif bombalar patlattılar. 1970 yılının aralık ayında gazeteci Edgar Snow ile yaptığı bir söyleşide Mao, hükümetin Temmuz-Ağustos 1967 tarihlerinde kontrolü kaybettiğini, bu süreçte her okulda, her fabrikada ve her idari kurumda birbirine rakip en az iki grubun çatıştığını itiraf etti. Fikir ayrılıkları sadece iç politikayla sınırlı kalmıyordu: Hongkong'daki komünizm yanlısı bir gazetenin kapatılışını protesto için, Çin Dışişleri Bakanlığının isyancı bir fraksiyonunun idaresindeki bir çete, Pekin'deki İngiliz Büyükelçiliğini yaktı. Başka sefaletlerin (elçiliklerin) mensupları da bu süreçte hedef alınıp hırpalandı. Bunların arasında Alman Demokratik Cumhuriyeti (Doğu Almanya) sefaretinin bir askeri ataşesi de bulunmaktaydı. Bu durum, Almanya Sosyalist Birlik Partisi'nin Moskova'yla uyum içindeki görüşünü pekiştirdi. Bu görüşe göre Kültür Devrimi, "vahşileşen küçük burjuvanın" kendini ifadesiydi ve Lenin'e atıfta bulunarak "komünizmin bir çocukluk hastalığı" diye de tanımlandı.

Kaos hali yüzünden Mao yine çizgisini değiştirdi. Halk Kurtuluş Ordusu'nun arkasında durarak, olayların tırmanmasından Wang Li ve Guan Feng ile beraber Kültür Devrimi Merkez Grubu'nun iki genç üyesini sorumlu tuttu. Birkaç ay sonra Mao'nun ateşle oyununda üçüncü günah keçisi olarak Qi Benyu bulundu. Partinin bu üç propagandacısı, Başbakan Zhou Enlai'ye komplo kurmakla itham ediliyordu. "16 Mayıs Unsurları" denilen bu grubun belirsiz ve

4 Tam adının çevirisiyle, "Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi": Güney Vietnam yönetimini devirip Kuzey'i ve Güney'i birleştirmeyi amaçlamış, Vietnam Savaşı'nda ABD'ye karşı çarpışmış komünist örgüt. (e.n.)

“gizli” planı, hükümet tarafından istenmeyen isyancıları susturma bahanesi oldu. Bu eksen değişikliği ile de Kültür Devrimi’nin kitleleri kapsayan bölümü sona eriyordu. Fakat bölgelerde yeni güç yapılarının oluşması, parti merkezinin hedeflediğinden çok daha uzun sürdü.

Bölgelerde Şiddetli Çatışmalar

Eyaletler çapında birbiriyle çatışma halinde bulunan kitle örgütlerini yatıştırma yöntemi olarak 1967 yılında bir müzakere sistemi geliştirildi. Düşman fraksiyonların liderleri Pekin’e götürüldü. Burada yerel partilerin devrimci sayılan temsilcileri ve ordu temsilcileriyle yeni kurumların oluşumunu tartıştılar. Fakat ortak bir görüşe ulaştırmak için merkezin gücü kısıtlıydı, çünkü tüm yetki Mao’nun elindeydi. Eyaletlerdeki çok sık görülen bu güç kavgalarının net bir şekilde sağ ve sol diye bir şemaya yerleştirmek Mao için de gittikçe zorlaşıyordu. O da kitle örgütlerinin bir türlü uzlaşamayışını sabırsızlıkla izliyordu. Başlangıçta oldukça gevşek olan bu müzakereler, sonunda “eğitim sınıfları” adı verilen katı bir sisteme dönüştü. Delegeler, halkın gözlelerinden mümkün merteye uzak yerlerde, örneğin otellerde veya askeri tesislerde zoraki bir araya getiriliyor, eleştiri ve öz eleştiri yaptırılıyordu.

Orduya yapılan saldırılar, belirgin bir yerel yönetim gücünün yokluğu ve parti merkezindeki çalkantılı rota değişiklikleri, politik parçalanmalara sebep oluyordu. Bölgelerin özel etkenlerine ve sorunlarına bağlı olarak Kültür Devrimi çok farklı görünümlere bürünüyordu. Bu durum özellikle, yönetimin ele geçirildiği Ocak 1967’den Eylül 1968’de son devrim komitesinin kurulmasına kadarki süre için geçerlidir. Şimdiye kadar az sayıda bölge hakkında etraflı çalışma yapılmış olmasına rağmen, rakip fraksiyonların o an için bastırılmış görünen çatışmalarının, sonradan da yerel politikayı ve sosyal gelişmeleri etkilediği bilinmektedir.

1967 yazında Wuhan Olayı’nı takiben, birbirine rakip isyancı birlikler arasında şiddetli tartışmalar oluyor ve her bir klik, Pekin’deki etkili kişilerin ve yerel ordu yönetiminin desteğini almak için birbiriyle yarışıyordu. Doğu Çin’deki Jiangsu Eyaleti, en iyi incelenen bölgeler arasındadır.

1967'nin ocak ayında burada da yönetim ele geçirilmiş fakat isyancı birliklerin hepsi bu ihtilali yasal kabul etmemiştir çünkü eski hükümeti en sert şekilde eleştirenlerin bazıları bu olaya katılmamıştı. Neticede isyancı birlikler, yeni yönetim yandaşı ve karşıtı olmak üzere iki kampa ayrılmışlardır. Parti merkezi, yönetime el koymaları tanımadı ve her iki kampı da "isyancı" ilan etti, ki bu tepki de olayları yatıştıracak bir etkiden uzaktı. Devam edegelen çatışmalar karşısında parti merkezi, Mart 1967'de eyaleti askerin kontrolüne bıraktı. Fakat şimdi de yeni yönetim yandaşı fraksiyon, bu tarihî başarısının elinden alındığını iddia ediyor ve sayısız tutuklamalara sebep olacak, General Xu Shiyou yönetimindeki yerel askerî idareye karşı çıkıyordu. Lin Biao'nun 1967'de nisan ayı başındaki "10 Maddelik Plan"ı ve Kültür Devrimi Merkez Grubu'nun desteğiyle durum yine değişti. Şimdi artık yandaş fraksiyon Xu Shiyou'ya saldırıyor ve karşıt fraksiyon ise onunla ittifaka giriyordu. Bu sebepten askerin ve isyancı birliklerin içinde yeni bölünmeler görülmeye başlandı. Wuhan'daki gibi durum yerel askeri yönetimin düşmesiyle neticelenebilirdi fakat sonunda Mao, emektar Xu'yu desteklemeye karar verdi. Şahsen sadık bulunduğu eyalet liderlerini kollama kararının benzerleri, başka bölgelerde de görölüyordu. Özellikle sınıra yakın bölgelerde Mao Zedong için durumun dengelenmesi, devrimci söylemlerden daha önemliydi. Fakat Mao'nun Xu Shiyou'yla ilgili verdiği karar bile çatışmaların sonu olamadı. Uzun görüşmelerden sonra iki fraksiyonun da önemli liderleri "asi" ilan edildiler ve parti merkezi her türlü gücü ellerinden aldı. Xu Shiyou, Ocak 1968'de Jiangsu'nun yeni Devrim Komitesi başkanlığı görevini devraldı ama mevzunun temelinde yatan anlaşmazlıkları sonlandıramadı. Başka eyaletlerde ve şehirlerde de rakip isyancı örgütler arasında benzer çatışmalar gözlemleniyordu. Bu konuda kaleme alınan sayısız anı ve rapor, kanlı çatışmaların kanıtıdır. Özellikle Chongqing şehrinde durum çok vahimdi. "15 Ağustos" fraksiyonu ile "Sonuna Kadar Muhalefet" fraksiyonu karadan-havaya füzelerle ve tanklarla birbirlerine saldırıyordu. "15 Ağustos" fraksiyonunun tahminen 400 üyesinin gömüldüğü bir mezarlık sonradan meşhur olmuştur. Umuma kapalı durumdaki bu arazi, günümüze dek Kültür Devrimi kurbanlarının tek resmi mezarı olagelmıştır.

Eyaletlerde parti merkezinin etkisi açıkça görülürken, bölgelerde farklı modeller geliyordu. Buralarda yeni yetki organlarında etkili olmaya gayret eden ve Pekin’le doğrudan doğruya irtibat halinde olan, net belirlenmiş fraksiyonlar yoktu. Kültür Devrimiyle ilgili retorik ve bu söylemlerin sözde düşmanlara karşı teşvik ettiği insanlık dışı muamele, daha çok etnik çatışmaları, eski geleneklerle uyuşmazlıkları veya hâlâ devam eden “kara sınıflar’la mücadeleyi” kapsıyordu. Kültür Devrimi’nin en korkunç katliamları kırsal bölgede meydana geliyordu. Mao’nun doğduğu Hunan eyaletinin Dao bölgesinde Mao’nun “sol cenahları silahlandırma” politikası sonucunda 1967 Ağustos’unda iki fraksiyon arasında şiddetli çatışmalar oldu. Bir tarafta, çoğunlukla öğrencilerden oluşan “Devrimci Birlik”, diğer tarafta da köylüler ve parti kadrosundan çok sayıda ismin dahil olduğu “Kızıl Birlik” vardı. Öğrenciler yerel milisin silah stoklarına el koyup rakiplerini komşu şehirlerden uzaklaştırınca, Kızıl Birlik, Devrimci Birlik’i, “kara” sınıf mensuplarını da aralarına almakla itham etti ve köylerdeki “kötü” sınıf geçmişi olan kişilerin evlere saldırdı. Chiang Kai-shek’in yakında geri döneceği ve eski “sınıf düşmanlarının” bir ayaklanma planladığı rivayetine dayanarak, üç ay içinde, Dao bölgesinin de dahil olduğu Linling vilayetinde (Parti’nin sonradan yaptığı bir araştırmaya göre) 9.000’den fazla “doğal olmayan” ölüm kayda geçmiştir. Katliamların çoğunu, aralarında tanınmış yerel parti ve milis temsilcilerinin de bulunduğu Kızıl Birlik taraftarları yapıyordu. Lakin aynı zamanda sınıf savaşı bahanesiyle şahsi anlaşmazlıklar da “hallediliyordu.” Parti merkezinden gelen bir öldürme talimatı olmuyordu; yönetim daha ziyade durumlar hakkında rapor aldıktan sonra bir ordu birliği yollamakla yetiniyordu ve haftalar içinde de olsa durum sakinleştiriliyordu. Bugüne kadar Kültür Devrimi katillerinin hangi sebeple öldürdükleri hakkında ayrıntılı bir araştırma yapılmamıştır.

Büyük Stratejik Plan ve Kitle Hareketinin Sonu

“Sadık” kitle örgütlerini silahlandırma deneyi başarısızlığa uğrayınca Mao, 1967 yılı yaz sonunda yerel parti ve ordu temsilcileriyle konuşup durum hakkında daha net bilgiye

sahip olmak amacıyla eyaletlerde uzunca bir geziye çıktı. Durumu ve intibalarını "Sadece iyi değil, mükemmel!" diye aktardı. 1967 Eylül'ünden itibaren Mao Zedong adına propagandası yapılan "büyük stratejik planın", önceden ilan edildiği gibi kitlelerin devrime uygun şekilde kendilerini eğitmeleriyle bir ilgisi yoktu. Plan, devrimci parti kadrolarının, kitle örgütlerinin ve ordu temsilcilerinin "Üçlü Birleşme" adı altında toplanarak derhal bir devrim komitesi kurmalarıydı. Bu arada Mao'nun talimatlarına, "anlasalar da, şimdilik anlamasalar da" harfiyen riayet etme şartı koşuluyordu. Lin Biao'nun bir konuşmasından alınan ve kısmen değiştirilen (Lin Biao, "şimdilik" kelimesini kullanmaya gerek görmemişti.) bu talimatın ardında, aslında "Kültür Devrimi'nin, olası kapitalist restorasyon denemelerinin cazibesine güvenle dur diyecek, olgun bir sosyalist nüfus yetiştirme davasının terk edildiği gerçeği gizlenmekteydi. Bunun yerine artık kesin itaat ve hiyerarşik emirleri sorgulamadan yerine getirmek esas olacaktı.

Bu dönemde Başkan Mao'nun etrafındaki lider kültü hareketinin yeniden canlanması tesadüf değildi. Hareketin başlangıç döneminde Mao, kişi kültünü, karizmasını artıracak bir araç olarak bizzat körüklemişti. Kazandığı saygınlık artık ritüel şeklinde bir sadakat gösterisi sistemine dönüşmüştü. Günün modası, Mao'nun yazılarının içeriğini anlamak değil, her bir davranışın Başkan'ın bol bol propagandası yapılan "En Yüksek Talimatları"na uygun olmasıydı. Fakat Mao'nun beyanları çelişkili olduğu için alıntı ve sembol kavgaları büsbütün artınıştı ve her fraksiyon Mao'nun "Küçük Kırmızı Kitap"ından kendi işine gelen bölümleri alıntılıyordu. Sonunda yeni yetki mercileri, kişi kültü çatışmaları önlemek maksadıyla, yönergeleri istedikleri şekilde yorumlamaya başladılar ve gerektiğinde de zorla kabul ettirdiler. Bu gelişme, "yüreklerindeki kıvılcık güneşlerin en kıvılcık" Mao Zedong'un etrafında, güçlü fiziksel ve sözlü saygı gösterileri yarattı. Her bir fraksiyon ve her bir devrim komitesi sadakat gösterisinde birbirleriyle yarışlıyordu. Her bir konuşmanın ve hareketin Mao'nun yazılarına uygunluğu kontrol ediliyor, bazen de alıntılar söylemin kendisini bastırıyordu. Mao'yu göklere çıkartmada daha "üstün" olma iddiaları ortalığı kasıp kavuruyor, Mao'nun sözleriyle kan-

seri veya sağırılığı iyileştirmek gibi “mucizelerin” yanında, yeni moda “sadakat dansları” veya “alıntı jimnastiği” bu fenomenin birer parçasını oluşturuyorlardı. Özellikle de yeni yönetim organları bu tapınmayı rozetler, heykeller ve hatta müzelerle gösterecek maddi kaynaklara sahiptiler. Kitlelere dağılan kült simgelerinin maksadı, maddi değil sembolik sermaye kazanmaktı. Zira Mao ve parti yönetimi 1949 yılından sonra kült simgelerinin dağıtımını katı bir şekilde kısıtlamıştı. Fakat yine de binlerce Mao heykeli dikildi. İlk olarak 1967 yılında Kızıl Muhafızlar’ın numeroloji uzmanları, heykelin tabanının 5,16 metre (16.05.1966 tarihli talimatların anısına), heykelin kendinin de en fazla 7,1 metre olabileceğini (Partinin kuruluş gününe ithafen) hesapladılar. Bu sayıları toplayınca çıkan 12,26 metre de Mao’nun 26 Aralık’taki doğum gününün sembolüydü. Sisteme duyulan bağlılığın sembolik boyutunun bir de öteki yüzü vardı: Bir heykele, bir Mao amblemine yanlışlıkla da olsa zarar vermek veya Mao’dan bir alıntıyı yanlış söylemek “devrim karşıtı” tutumun kanıtı olarak görülüyordu. Bu tür “devrime hakaret” durumunda askeri denetim organlarının verdiği cezanın ölçüsü tamamen keyfiydi ve ne çocuklar ne de akıl hastaları bu cezadan muaftı.

Kızıl Muhafızlar’ın kitle hareketlerinin bitişi de yine şiddetle ve lider kültü davranışlarının bir karışımıyla oldu. Bu amaçla Mao, Pekin üniversitelerinde Kızıl Muhafız fraksiyonları arasında uzun zamandır süregelen çatışmaların sonlandığı vakti seçti. Barış halinde uzlaşma denemelerinin başarısızlığı üzerine Mao, yaklaşık 30.000 kişilik bir “işçi propaganda grubunu”, yönetimleri ele geçirmeleri için başkentün üniversitelerine yolladı. Gerçekte durum, Kültür Devrimi başlangıcında Liu Shaoqi’nin, harekette çoğunluğu parti kadroları yerine işçilerin oluşturmaya rağmen dışarıdan “çalışma grupları” yolladığı için sert eleştirilere maruz kaldığı durumdan farklı değildi. Anlaşmazlıkların odak noktası Qinghua Üniversitesiydi. Kuai Dafu taraftarları, gönderilen grupların otoritesini kabul etmek istemeyince meydana gelen çatışmalarda birkaç işçi hayatını kaybetti. Bunun üzerine Mao, Pekin’deki isyancıların elebaşı konumundaki beş lideri yanına çağırttı ve bu “küçük generalle-re,” hareket esnasındaki hatalarından kendilerinin sorumlu

olduklarını ilan etti. Mao'yu en fazla öfkeliendiren şey, isyancıların halktan uzaklaşması ("Halk, iç savaş istemiyor!") ve fraksiyonların birleşmeye niyetleri olmamasıydı. Prensipte isyancıları hoş görmekle beraber, kesin bir dille şu kararlarını ilan etti: "Bundan böyle direniş gösterip Halk Kurtuluş Ordusu'na karşı savaşan, insanları öldüren veya binaları kundaklayan olursa suç işlemiş sayılacaktır. Eğer bir azınlık bu ikazlara riayet etmez ve davranışlarını düzeltmemekte ısrarcı olursa, bunlar Guomindang üyesidir ve hayduttur demektir. Bunları kuşatacağız ve direnç göstermeye devam ederlerse hepsini yok etmeye mecbur kalacağız." Propaganda birliklerinin eylemlerini savunduğunun bir göstergesi olarak bunlara, kısa süre önce bir Pakistan heyetinden gelen birkaç düzine mangoyu gönderdi. Kültür Devrimi'nin en saçma olaylarından biri olan bu nakliyat esnasında mangolar, özel trenlerle eyaletlerin başkentlerine gönderildi ve yüz binlerce kişi tarafından coşkuyla karşılandı. Bundan aylar sonra bile eyaletlerden Pekin'e gelen delegasyonlara, parti merkezinin teveccühü olarak pahalı cam kavanozlar içinde plastik mangolar verildi. Mangoların plastikten olması, atfedilen değeri asla azaltmıyordu. İsyancı birliklerin emekçi nüfustan gelen üyeleri, hareketin resmen sonlandırılmasından sonra iş yerlerine döndüler. Eğitim personelinin hâlâ mevcut olduğu yerlerde ilkokul ve ortaokul öğrencileri okullarına geri döndüler. Yaşça daha büyük Kızıl Muhafızlar, "ideolojik dönüşüm" sağlama maksadıyla ülkenin iç bölgelerindeki fabrikalara gönderildiler. Kızıl Muhafızlar kısmen kendi doğdukları eyaletlere yollanıyorlardı fakat büyük şehirli Kızıl Muhafızlar, İç Moğolistan gibi ücra sınır bölgelerine veya "büyük vahşi kuzeye", Mançurya'ya yollanıyorlardı. 1968-1980 yılları arasında 17 milyon şehirli genç bu uygulamaya tabi tutuldu. Daha küçük çapta ve gönüllü olarak Çin'de 1950 yılından beri uygulanagelmiş bu icraatin sebepleri her şeyden önce politiktir. Kızıl Muhafızlar arasındaki sayısız çatışmalar göz önünde bulundurulduğunda, bunların ülkenin iç kesimlerine dağıtılması, yeniden ideolojik eğitime tabi tutulmalarına, rejimin sağlamlaştırılmasına ve aynı zamanda, devrimi sosyal deneylerle canlı tutmaya hizmet ediyordu. Ekonomik hedefler, daha az da olsa yine bir rol oynuyordu. Vatandaşların memleketin içlerine gönderilmesiyle şehirdeki iş piyasasının ve merkezi bütçenin

rahatlaması ve şehir ile taşra arasındaki farkın azalması umuluyordu. Bu denemenin sonuçları hâlâ tartışılmaktadır. Araştırmaların büyük bir kısmı, bu uygulamanın hem politik, hem de ekonomik açıdan olumsuz sonuçlarını vurgularken, yeni çalışmalar başarılı bilgi ve kaynak aktarımından bahsediyor. Fakat bu son araştırmaları fazla da ciddiye almamak gerekir çünkü bu, tedbirlerin "sonradan rasyonalizasyonu" demektir. Kızıl Muhafızlar'ın zorla ülkenin içlerine gönderilmesi, devrim komitelerinin kurulması ve 1968 Ekim'inde parti zirvesindeki personel değişiklikleriyle birlikte, "16 Maddelik Program" anlamında Kültür Devrimi son bulmuş oluyordu. Askeri baskılar ve kontrolden çıkan tasfiye kampanyaları aracılığıyla yeni iktidar organlarının kendilerini güvenceye alma çabaları, Çin Halk Cumhuriyeti'ne en karanlık yıllarını yaşatmıştı.

V. DEVLET BASKISI VE ORDUNUN EGEMENLİĞİ

Tasfiye Kampanyaları ve Kurbanların Sayısı

Genel intibanın aksine Kültür Devrimi sırasında en fazla kurban, 1967 yılında isyancı örgütler arasındaki fraksiyon çatışmalarında veya devrimin başlangıcındaki Kızıl Muhafız terörü esnasında verilmemiştir. Son araştırmaların gösterdiğine göre, Çin basınında "Hukuk ve Düzenin Yeniden Kurulması" başlığıyla anılan 1968-1971 arası dönem, Kültür Devrimi'nin en kanlı safhasıdır. Yerel kroniklere dayanarak şöyle denebilir: Ölümün tahminen %75'i ve siyasi suçluların %90'ının cezalandırılması ancak hareket sona erdikten sonra vuku bulmuştur. Kültür Devrimi'ni kavrayabilmemiz için bu olgunun sonuçlarını bilmek önemlidir. Kızıl Muhafızlar'ın zulümlerini ve isyancıların çarpışmalarını da masum göstermemekle beraber, bu dönemdeki şiddet hareketlerinin büyük çoğunluğunda devletin parmağı olduğu söylenebilir. Kurbanların sayılarının ciddi şekilde artması ile yeni devrim komitesinin kuruluşu eş zamanlıydı. Andrew Folger'e göre bu, "devletin yönettiği terörün büyük bir kampanyası"ydı ve Halk Cumhuriyeti'nin politik düşmanlarının şimdiye dek görülmemiş bir keyfilik içinde belirlenmesi, Rusya'daki Stalin'in terör rejimini andırıyordu. Bu dönem zarfında yeni idari birimleri düzenleyen üç farklı tasfiye kampanyasından söz etmek gerekir. Birincisi, ana dönemi 1968 ortaları ile 1969 başları arasına rastlayan "sınıf farklarının kaldırılması" kampanyası; ikincisi, 1970 yılının devrim karşıtlarını hedef alan ve ayrıca "üç ekonomik kötülüğü" (zimmete para geçirme, kâr hırsı ve savurganlık) hedef alan "Bir Vuruşta Üç Düşman" kampanyası ve son olarak, daha önce de sözünü ettiğimiz, 1967-1973 yılları arasındaki "16 Mayıs Unsurları"na karşı yürütülen kampanya-

dır. Bu sonuncu kampanya diğerlerinden daha az can almışsa da, muğlak yönetimi yüzünden aşağı yukarı 3,5 milyon insanın keyfi şekilde kovuşturulmasına yol açmıştır.

En fazla can alan kampanya kesinlikle "sınıf farklarının kaldırılması" kampanyasıydı. Güya Zhou Enlai'nin yönettiği kampanya, bölgelere göre büyük farklılıklar gösteriyordu. Kampanyanın hedefi "kötü insanları" araştırıp bulmak ve bertaraf etmektir. Parti merkezinin "kötülük" konusunda somut yönergelerinin bulunmaması yüzünden bazı devrim komiteleri, bu kampanyadan faydalanarak her türlü karşıt düşüncüyü ezmeye çalıştılar. Bu soruşturmalar, hem yeni idari organların üyelerini ve hem de geri kalan nüfusu kapsıyordu. Eskiden yapılmış herhangi olumsuz bir sınıflandırmaya veya politik eleştiriye bile, olası bir tehlike gözüyle bakılıyordu. Böylece "kara" sınıfların ve zaten tutuklu durumdaki sınıf düşmanların yanında asi grupların temsilcilerinin de hedef alınması dikkati çekiciydi. Siyasi paranoya yaratan kampanyada, daimi bir düşman örgüt varlığından şüpheleniliyordu. Memleketin birçok bölgesinde, sayıları binlere hatta on binlere ulaşan sözde "yeraltı partileri" ortaya çıkarıldı. "Sınıf farklarını kaldırma" kampanyası, Vietnam'ın kuzeydoğusunda bulunan Guangxi özerk bölgesinde etrafı yıkıp geçiyordu. İstikrar sağlamak istediğini söyleyen Mao, isyancıların darbe denemelerini tüm gücüyle savunan General Wei Guoqing'in şahsında devrim komitesinin askeri komutasını destekleyerek, savaş bölgesiyle bağlantısını pekiştirdi. Rakip bir isyancı fraksiyonun ağır silahlarla, kanlı bir şekilde bastırılmasından sonra düşman şebekelerinin etraflıca soruşturulmasına girişildi ve binlerce kişi idam edildi. Guangxi'nin kırsal bölgelerinde milis liderleri ve yerel parti temsilcileri korkunç katliamlar yapıyorlardı. Sözde sınıf düşmanlarının, yamyamlık kurbanı oldukları dahi belgelenmiştir. Guangxi bölgesinde Kültür Devrimi boyunca sayıları resmi rakamlara göre 83.000'e ulaşan ölümlerin büyük bir kısmı bu kampanyanın kurbanlarıdır. 200.000 "istenmeyen kişi", yeniden "eğitilmeleri" için şehirlerden kırsal bölgelere gönderilmiştir. Guangxi'de açıkça göze çarpan şiddetin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Yang Su bu sebepler arasında, tüm Çin'de "kara sınıfların" dışlanması ve soruşturulmasının yanında hukukî ve ahlakî

normların yok olmasını, göçle gelen Hakka halkı ile yerel halk arasındaki uzun süreli etnik ve sosyal gerilimleri sayar. İç Moğolistan ve Tibet gibi diğer sınır bölgelerinde de etnik sorunlar önemli bir rol oynamış ve buradaki olaylarda da çok sayıda kişi hayatını kaybetmiştir. Fakat sonuçta belirleyici olan, özel durumlar karşısında yerel aktörlerin tutumuydu; örneğin bunlara benzer çatışmalar beklense de Guangxi'nin bölgelerinde büyük çapta şiddet olaylarına rastlanmadı.

Yerel katliamlar çoğunlukla parti yönetiminin zirvesindekilerin doğrudan doğruya onayı olmadan, genelde milis kuvvetler, bazen de parti üyeleri olmak üzere yerel güçler tarafından gerçekleştirilse de, kurban sayılarının hızla artış sebebi, 1957 yılından beri tüm idam kararları en yüksek Halk Mahkemesi tarafından denetlenirken, 1967'den itibaren bu kararların sadece kağıt üstünde kalmasıydı. Resmiyette tüm idam kararları yine parti merkezinin onayına bağlı olsa da yerel yönetim organları bunu pek önemsemiyordu. 1970 yılındaki "Bir Vuruşta Üç Düşman" kampanyası sırasında bölgeler, sanıkların hayatı hakkındaki son karara sahiptiler ve idam sayılarını merkeze bildirmeleri yeterli görülüyordu. Böylece mahkumların cezalarının ağırlığı büyük oranda askeri denetim komisyonlarının takdirine bırakılmış oluyordu. Bu komisyonlar, didaktik sebeplerle suçluları idam cezasıyla korkutarak caydırma politikası güdüyorlardı. Fakat yine de, partinin doğrudan doğruya etkisi olmadan veya parti yönetiminden habersiz şiddete başvurulmuyordu. 1966'nın mayıs ayında, Zhu Enlai başkanlığında, Kültür Devrimi Merkez Grubu'nun bir yan kuruluşu olan ve Merkezî Özel Durumlar Komisyonu denilen bir komisyon kuruldu. Bu kurumun ana görevi, partinin politik düşmanlarını ortaya çıkartmaktı. Ağırlık noktası önceleri bireyler-deyken, sonradan "16 Mayıs Unsurları" denilen gruplara kaydı. Kurumlaşma ve kontrol düzeyi özellikle yerel yönetimlerde belirgin bir şekilde daha düşük olmasına rağmen, Özel Durumlar Komisyonları, birçok açıdan Nasyonal Sosyalistler'in Gestapo'suna (Gizli Polis) benziyordu.

Parti bugüne kadar Kültür Devrimi'nin kurbanları hakkında resmi istatistikler vermemiştir, ama en güvenilir kaynaklara göre ölü sayısı 1,5 ile 1,8 milyon arasındadır. Buna

bir de, aşığı yukarı aynı sayıda kişinin kalıcı fiziksel sakatlık yaşadığını ve 22-30 milyon arasında kişinin de politik suçlama ve yargılamalara tabi tutulduğunu eklemek gerekir. Kùltür Devrimi esnasında ortalama bir Çinli aile altı kişiydi. Çoğunlukla "ailece suçlama" zihniyeti geçerli olduğundan, yani bir aile üyesinin yargılanması, sosyal bakımdan tüm ailenin damgalanmasını beraberinde getirdiğinden, "dolaylı olarak damgalananların" sayısının 100 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Polis soruşturmalarının en çok hangi konuda olduğunu söyleyebilmek zor olmakla beraber, bu soruşturmaların Çin Halk Cumhuriyeti tarihindeki diğeri tüm kitle kampanyalarını aştığına şüphe yoktur ve hareketin sürekli rota değıştirmesi yüzünden de çok farklı nüfus kesimleri etkilenmiştir. Ölü sayısına gelince, Kùltür Devrimi kurbanlarının sayısı, Büyük İleri Atılım esnasındaki ölümlerden hiç söz etmesek bile, Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından kısa süre sonra gerçekleşen Toprak Reformu veya "Karşı Devrimin Bastırılması" gibi kampanyaların yaşattığı kayıplardan daha düşüktür. Kurbanların sayısı aşığı yukarı, Kamboçya'da Kızıl Khmer teröründen ölenlerin sayısına eşittir. Burada yalnız bir fark vardır; Çin'in nüfusu Kamboçya nüfusunun yüz katıdır. Kùltür Devrimi esnasında hayatlarını kaybedenlerin sayısının korkunç düzeyde yüksek olmasına rağmen, diğeri Komünist Parti kampanyalarındaki kurban sayısı dikkate alındığında, Çin tarihinde eşi benzeri olmayan Kùltür Devrimi'nin politik sebeplerine daha da fazla eğilinmelidir. Komünist Parti yetkilileri arasından öldürölenlerin sayısı, başka hiçbir kampanyada bu kadar yüksek olmamıştı. Emektar parti üyeleri başka hiçbir kampanyada kendi kendilerine bu kadar zarar vermemişti. Partinin Kùltür Devrimi'ni sonradan tamamen inkar etmesinin sebeplerini, salt kurbanların sayısından çok, rejimi sağlam tutma kaygısında aramalıyız.

Dokuzuncu Parti Kongresi ve Savaş Senaryoları

Mao, 1968 yılı sonbaharında Çin Halk Cumhuriyeti'nin politik ve sosyal durumunu dikkatle analiz edince, Kùltür Devrimi'nin bu noktaya kadarki somut neticelerinden büyük tedirginlik duydu. Çin'in isyana davet edilmiş şehirli gençliği,

memleketin iç bölgelerine sürülüyordu. Parti teşkilatı ise iki yıl süren aralıksız çatışmalardan sonra acınacak bir durumdaydı. Memleket çapında yeni devrim komiteleri kurulmuş olsa da, bu komitelerin yapısının Mao'nun devrimci ardıllar için 1964 yılında belirttiği 5 kritere uygun, yeni nesil yönetimi yansıtmadığı ortadaydı. Devrim komitelerinin 48.000 üyesinin çalışma tarzı, demokratik bir çalışma tarzını, fikir birliğini ve öz eleştiri yeteneğini içermiyordu. Bu komitelerin büyük çoğunluğu asker kökenliydi, parti merkezine karşı mutlak bir itaat içindeydi ve yerel alanda kendi çıkarlarını korumaktaydı. İşçi isyancılarından bazıları komitelerde temsil edilse de, bunlardan ancak pek azı sonradan, Şanghaylı isyancıların lideri Wang Hongwen gibi, milli yönetici mevkilerine gelebildiler.

Nisan 1969'da, komplolar arasında Mao Zedong, epey gecikmiş parti kongresini Pekin'de toplayabildi. Ekim 1968'de Sekizinci Parti Kongresi'nin üçüncü oturumunda Liu Shaoqi partiden resmen çıkartıldıktan ve Deng Xiaoping partideki tüm görevlerinden azledildikten sonra, kongrenin en ivedi görevi partinin yeni yönetimini tayin edip onaylamak olacaktı. Merkez Komitesi'nin 279 seçilmiş üyesi ve adayı, ordunun siyasetteki varlığının aşırı arttığını teyit ediyordu. Seçilenlerin üçte birinden fazlası ordudan geliyordu ki, bu da son parti kongresine oranla ordu temsilcilerinin iki misli arttığını göstermekteydi. Kızıl Muhafızlar'ın temsilcilerinin oranı sembolik düzeydeydi. Buna karşın, işçi ve köylü temsilcilerinin sayısı belirgin şekilde artmıştı, fakat bu muhakkak bir güç kazanımı anlamına gelmiyordu. Yönetimin üst düzeyindeki eski yetkililer, güç açısından Mao Zedong için hiçbir tehlike arz etmiyordu. Bunlar arasında, Başbakan Zhou Enlai veya ekonomist Li Xiannian veya Li Fuchun gibi isimlerin güncel politikada önemli görevleri vardı. Böylece partinin zirvesinde kabaca şu üç fraksiyon oluşmuş oluyordu: 9. Parti Kongresi'ni takiben kurumsal varlığı son bulmuş Kültür Devrimi Merkez Grubu'nun eski üyesi olan Maocu solcular; General Ye Jianying gibi bazı tanınmış istisnalar haricinde çoğunlukla Lin Biao'nun çevresindeki ordu temsilcileri ve son olarak, eski rejimden bu yana politik bakımdan ayakta kalabilenler, örneğin Zhou Enlai veya ekonomik planlamacılar. Kişisel geçmişler veya

sadakat bağları, hareketin geleceği hakkında farklı tercihler ortaya koysa da, bu ittifakları her zaman net ve kesin şekilde birbirinden ayırmak mümkün değildi. Ama neticede 9. Parti Kongresi'nin vurguladığı söylem, farklı akımların birleşerek ortak düşmana, yani Halk Cumhuriyeti içindeki ve dışındaki revizyonizme karşı savaşmalarıydı.

Kongrede ayrıca yeni bir parti tüzüğü hazırlandı ve Lin Biao resmen Mao Zedong varisi olarak kaydedildi. Bu, parti tarihinde görülmemiş bir olaydı. Kesin bir izlek yoktu; görevin ne zaman devredileceği de belirtilmemişti. Zhang Chunqiao ve Yao Wenyan'ın kaleme aldığı, Lin Biao'nun okuduğu parti raporu, Kültür Devrimi'nin "başarılarını ve zaferini" vurguluyordu. Rapor, Kültür Devrimi'ni, partiye yeni proleter üyeler kazandıran bir kan nakline benzetiyor ve açıkça alaycı bir dille, bu sırada partideki atıkların temizlendiğini söylüyordu. İki ay sonra, bilerek yanlış ilaç verilen Mareşal He Long'un ölümü ve Çin'in eski devlet başkanı ve Mao'nun ardılı olan Liu Shaoqi'nin yetersiz tedavi yüzünden 1969 Kasım ayı başlarında vefatıyla sonuçlanan hastalığı, politik düşmanlara edilen insanlık dışı muamelenin göstergeleriydi. Mao, düşman gördüğü kişileri Stalin gibi topluca ortadan kaldırmasa da, 1942 yılında söylediği meşhur "Hastayı iyileştirmek için hastalıkla mücadele gerekir" sözü, 1968/69 yıllarında verilen yüksek kurban sayısı düşünüldüğünde manidar bir anlam taşımaktadır.

Hareketi haklı çıkarmak için Parti Kongresi raporu, iç ve dış düşmanların tehdidi karşısında sınıf mücadelesine devam etmek gerektiğini bildirdi. Lenin'in bir sözüne dayanan "yeni burjuva" kavramı kullanılmaya başlansa da, bu burjuvanın doğma sebebi olarak partinin içinden çıkan yeni bir imtiyazlı sınıf değil, eski sınıfların ve düşünce sisteminin "kalıntıları" gösterildi. Bu yorum, Mao'nun Kültür Devrimi başlangıcındaki imalarıyla örtüşmez. İsyancı Shengwulian örgütünün üyeleri, özellikle Yang Xiguang, 1968 başlarında Mao'nun doğduğu eyalet Hunan'da, açıkça bu yorumun propagandasını yapmaya başladı. Samizdat⁵ metin olarak el altından dağıtılan "Çin Nereye Gidiyor?" başlıklı bir manifestoda Yang, parti üyelerinin çoğunluğunun baskıcı bir

5 Sovyet bloğu ülkelerinde kaçak yayınları ve bu yayınların el altından dağıtılmasını kapsayan terim. (ç.n.)

sömüren sınıfa dönüştüğünü yazdı. Fakat Mao, Yu Luoke olayında da olduğu gibi, Yang'ın sistemi eleştiren sözlerinin parti diktasının yıkılmasına sebep olacağından korktu ve bu örgütün üyelerini devrim karşıtlığı suçlamasıyla tutuklattı. Yang'ın beraber tutuklu olduğu kimseler hakkında sonradan yazdığı portreler, Kültür Devrimi "yeraltı dünyasının" muhakkak okunması gereken eserleridir. Yang Xiguang, Yu Luoke ve özellikle Mao kültünü eleştiren, 1975 yılında idam edilen ve sonradan şehit mertebesine yükseltilen Zhang Zhixin, Kültür Devrimi'ne veya parti diktasına farklı sebeplerden tepki göstermiş çok sayıda sesten bazılarıdır. Bu isimlerin çoğu hâlâ açıklanmadığı için, eleştirel düşünce ve devlet baskısına karşı inanılmaz cesaretle karşı çıkan birçok örnek Çin ceza mahkemelerinin arşivlerinde yatmaktadır.

Dokuzuncu Parti Kongresi raporu, parti elitinin imtiyazlarından, işlevsel bir burjuvanın doğabileceği yorumuna katılmaz. Aksine Sovyetler Birliği'nde küçük burjuvanın ruhsal durumunun ve devam eden revizyonizmin, eskiden olduğu gibi bugün de kapitalizmin yeniden canlanması tehlikesi yarattığına işaret eder. Onun için, Kültür Devrimi "zaferle" sonuçlanmasına rağmen, teyakkuzu elden bırakmamak ve üst yapıda mücadeleyi sürdürmek gerekir. Kültür Devrimi'nin gerçekten bitip bitmediği, birkaç yıl sonra "ikinci bir kültür devrimi" yapıp yapılmayacağı veya hareketin aynı şiddetle devam edip etmeyeceği, rapordan anlaşılmıyordu. Mao, Temmuz 1966'da Jiang Qing'e yazdığı mektupta yedişer, sekizer yıl aralıklarla, yeni kültür devrimiyle ilgili kampanyalar yapılacağını bildirmişti. Bu durumda 1973/74 yılında yeni bir kampanyanın başlaması bekleniyordu.

Dokuzuncu Parti Kongresi, dış politikada, Sovyetler Birliği ile zaten gergin olan ilişkileri krize sürüklemişti. Mart 1969'da iki taraf, sınır nehri Ussuri'deki küçük bir ada için silahlı çatışmaya girdiler. Çatışmayı ilk kışkırtan tarafın Çinliler olduğu tahmin edilmektedir. Son saldırıda Çin ordusu bozguna uğramıştı. Sovyet Başbakanı Kosigin'in Eylül 1969'da arabuluculuk maksadıyla Çin'e yaptığı ziyarete rağmen hâlâ gerilim artmaktaydı. Sovyetlerin Çin'e atom bombası atacağı rivayetleri dolaşmaya başladı. Çin de Ekim

1964'ten beri atom bombası kullanma imkanına sahipti ve 1967 yılında ilk kez yaptığı bir hidrojen bombası deneyi başarıyla sonuçlanmasına rağmen, güçleri Sovyetlerin gücüyle mukayese edilemezdi. Bu savaş senaryoları sonucunda Çin yönetimi, dikkatini Üçüncü Cephe denilen alana yönlendirdi. Bu Üçüncü Cephe, Çin'in en içlerinde, kuzey Çin'den güneybatı Çin'e kadar uzanan ve olası bir savaşta tamamen işgal edilip kontrol edilebilmesi imkânsız bir bölgeydi. Mao henüz 1964 yılında devletin büyük yatırımlarıyla burada özerk bir sanayi bölgesi kurarak, en önemli sanayi kollarını buraya yerleştirmeye çalışmıştı. Böylece doğu Çin kıyılarındaki bölgelere ve kuzeydoğu Çin'deki ağır endüstri merkezlerine yapılacak muhtemel bir saldırının etkilerini asgari düzeye indirebileceğini düşünüyordu. Büyük kayıplara mal olan bu yatırımlar 1971 yılından sonra giderek azalsa da 1979'a kadar devam etti.

Dış politikadaki bu savaş senaryosu şüphesiz iç politikada tarafların birleşmesine yaradı. Mao, Sovyetlerin Ekim 1969'da sürpriz bir saldırıda bulunmasını ihtimal dahilinde görüyordu. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri ilk defa "savaş tehlikesinden dolayı" milli bayram kutlanmadı. İki hafta sonra yapılacak Çin-Sovyet sınır görüşmelerinde Mao, Sovyetler'in atom bombasıyla tehdit edilmesi suretiyle Çin yönetimini güvenceye almayı amaçlıyordu. Mao, yönetimdeki isimleri farklı bölgelere yolladı (bu talimata, Hefei'ye yollandıktan kısa süre sonra ölen eski devlet başkanı Liu Shaoqui de dahildi). Lin Biao orduyu teyakkuza geçirdi. Genel Kurmay Başkanı Huang Yongsheng'in talihsiz bir ifade kullanarak "Başkan Vekili Lin'in ilk sözlü buyruğu" dediği seferberlik emri, üst kademedeki Çinli parti tarihçilerinin yorumuna göre, sonradan Mao'yu kızdırmıştı. Bu emir, içerik bakımından Mao'yla beraber kararlaştırılmış olmasına rağmen, Lin'e "başkan vekili" diye hitap edilmesi onun başka emirler de verebileceğini ve Lin Biao'nun kolaylıkla tüm orduyu seferber edebileceğini ima ediyordu. Lin'in hiçbir sadakatsizliği görülmediği halde bu durum, Mao'nun askeri liderlere karşı gittikçe artan bir güvensizlik duymasına neden oldu ve neticede Parti Başkanı Mao ile henüz resmen atanmış Başkan Vekili Lin'in aralarının bozulmasına yol açtı.

Lin Biao Olayı

Lin Biao'nun ölümü, Kültür Devrimi'nin en tartışmalı olaylarından biridir. Birçok kaynak, olaylardan sonra partinin kendisinin ortaya attığı ve konuyla ilgili arşivlere erişmeden kabul edilmesi mümkün olmayan bilgiler içermektedir. Lin, 1966 ile 1969 arasındaki durdurulamaz görülen yükselişini, bu iç savaş kahramanını sadık bir müttefiki olarak gören Mao'ya borçludur. Lin Biao kendi politik planlarıyla öne çıkmamaya gayret etmiş ve kendi söylemlerinin mümkün olduğunca Mao'nun güncel çizgisiyle uyuşmasına özen göstermiştir. Temkinli Lin, askeri faaliyetleri kendi ilişkilerini güçlendirmede ve yönetimdeki bağımsızların düşürülmesinde kullanmıştır. 1968 yılından beri merkezi ve kilit konumdaki askeri pozisyonlar, Lin'e şahsen sadık kimse-lerin elindeydi. Kültür Devrimi'nin başlangıcında Lin Biao ile Jiang Qing'in etrafında toplanan Maocu solcular arasında geniş kapsamlı bir çıkar birliği vardı. Fakat bu durum 1967 yılında değişti. Özellikle orduya karşı artan saldırılar, sonunda Kültür Devrimi Merkez Grubu'nun birkaç üyesinin düşmesine sebep oldu. Grup'tan kopmaların başladığı ve karşıt fraksiyonların oluştuğu görülüyordu. Lin, özellikle Zhang Chunqiao ve Yao Wenyan'ı "yazar bozuntuları" diyerek aşağılıyordu.

1970 yılı ağustos ayında Dokuzuncu Parti Kongresi'nin ikinci oturumunda fikir ayrılığı açıkça belli oldu. Kongre, Jiangxi eyaletindeki Lushan Dağı'nda yapılıyordu. Lushan, daha önce de önemli oturumlara ev sahipliği yapmış, 1959 yılında Büyük İleri Atılım'ın güzergahı hakkındaki fikir ayrılıkları da burada tartışılmıştı. Kültür Devrimi Merkez Grubu'nun eski üyeleri ile, aralarında artık Chen Boda'nın da bulunduğu Lin Biao'ya sadık kişiler arasındaki gerilim iki konu üzerinde yoğunlaşıyordu. Birincisi, "devlet başkanı" makamı ortadan kaldırılırsa ne olacağı; ikincisi, Mao'nun etrafında gelişen kişi kültürünün, özellikle sözel saygı gösterilerinin azaltılması. Her iki durumda da dolaylı olarak Lin Biao'nun rolü önemliydi. Lin, Mao'nun "en iyi öğrencisi" ve kişi kültürünün en büyük destekçisi olarak isim yapmıştı. Mao, devlet başkanlığı görevini "fazla yorucu" diye reddetse de ve yaptığı işlere artık "dahiyane, yaratıcı, çok yönlü"

gibi sıfatlar kullanılmamasını istese de, bu tutumu sahte alçakgönüllülük sayılabilirdi. Lin Biao'nun tam idrak edemediği şey, yeni iktidar organlarının kurulmasıyla birlikte Mao için artık Kültür Devrimi'nin görevini tamamlamış olmasıydı. Zhang Chunqiao, yakın ilişkileri ve parti dokümanları üstündeki ortak çalışmaları sayesinde Mao Zedong'daki değişikliğin farkındaydı ve kült kavramlarının kullanılmasına karşı çıkıyordu. Gerçekten de parti görüşmelerinde 1968 sonbaharından itibaren Mao'ya övgü sözleri oldukça azalmıştı. Chen Boda ve Lin Biao'nun generalleri, özellikle dünya tarihindeki "dâhilerin" rolü konusunu Maocu solculara karşı kullanıyorlar ve bunların Mao'nun tarihi büyüklüğünü inkar ettiklerini ileri sürüyorlardı. Ordunun zaten kuvvetli olan pozisyonu ve kendi ideolojik tercihlerinden dolayı Mao, solcuların parçalanmasında kendine bir çıkar görmüyordu, o yüzden bu tartışmaya sert bir eleştiriyle karşılık verdi. Chen Boda, "revizyonist dâhi teorileri" ileri sürmekle ve "sözde Marksist" olmakla suçlanıyordu. Özellikle bu son iddia çok aşırıydı çünkü Chen yıllar boyu Mao Zedong'un en önemli sekreterlerinden biri olmuş, Mao'nun birçok önemli yazısını onunla birlikte kaleme almıştı. Lin Biao'ya sadık olanların özeleştirisi yapması bekleniyordu. Bu gelişmeyi Mao kendine hedefine uygun bir biçimde yönlendirdi mi, yoksa çatışmanın sebebi Lin'in hırsları mıydı, buna kesin bir cevap vermek mümkün değildir. Lin Biao bizzat eleştirilerin merkezinde olmasa da, 1971 yılı mayısındaki kutlamalar esnasında, Lin Biao "Cennet Kapısı"nda dururken Mao'nun onun yüzüne bakmaması, ilişkilerinin durumunu açıkça gösteriyordu.

Mao'nun daha önce de bir ardılını, Liu Shaoqi'yi ortadan kaldırdığı düşünüldüğünde Lin Biao kendine yazılı olarak garanti edilmiş pozisyonundan artık emin olamıyordu. Çünkü Mao, bilinçli olarak partideki ve devlet yönetimindeki sivil güçlere yeni atamalar yaparak Lin'in ve ordunun konumunu zayıflatmayı hedefliyordu. Sonradan Mao Zedong bu davranışını "taş atmak, kum saçmak ve temel direkleri sökmek" şeklinde yorumlamıştır. 1971 yılı ağustos ayında Mao kendi gücünden o kadar emindi ki, önemli askeri liderler ve parti sekreterleriyle çıktığı, birkaç hafta süren bir seyahatteki konuşmalarında Lin Biao'yu açıkça, Lushan Olayları'nın arkasındaki "kara el" diye eleştirerek gerilimi tırmandırıyor-

du. Lin'in bizzat darbe hazırlığında olduğuna dair bir gösterge yoktu, ama hava kuvvetlerinde görevli oğlu Lin Lihuo, (Çince'de "silahlı ayaklanma" ile eşsesli olan) "571" kod adı altında Mao'ya suikast planları hazırlıyordu ve onu Qin hanedanının birinci imparatoru seviyesinde bir despot olarak gösteriyordu: Partinin üst kademesinde, Mao'nun eski mütefiklerinden olan hiç kimse, uzun vadede onun despotizminden kendini kurtaramamıştı. Fakat bu suikast planları uygulamaya konmadı. Aksine Mao'nun seyahatten geri döndüğü akşam Lin'in ailesinde bir panik oluştu ve Lin, uçakla Sovyetler Birliği'ne kaçmaya çalıştı. Muhtemelen 1930'lu yılların sonlarında, savaşta aldığı yaralardan sonra uzun süre Moskova'da tedavi olduğu süreçte tanışmış olduğu kişilere güvenmekteydi. Bindığı uçak, 13 Eylül 1971 günü sabahın erken saatlerinde Dış Moğolistan semalarındayken düştü. Uçağın ateş açılarak düşürüldüğüne dair sayısız söylentiye rağmen kaynakların bugünkü durumuna göre, uçağın mecburi iniş yaparken yakıt eksikliğinden dolayı içindeki dokuz kişiyle beraber yanmış olması en akla yakın ihtimaldir. Parti merkezinin Lin'in kaçma teşebbüsünden çok önceden haberi olmasına rağmen Mao, uçağa ateş açılma ihtimali tartışmalarını şu sözlerle savuşturdu: "Lin Biao yine de başkan vekilidir. Hayat devam edecek, bırakın gitsin."

Lin Biao olayı önemli bir dönem noktasıdır. Mao'nun "en yakın silah arkadaşının" ve atanmış ardılının kaçmasıyla, yüksek kademeli parti yöneticilerinin darbe komploları öyle bir noktaya varmıştı ki, parti üyeleri ve vatandaşlar bu sayısız siyasi rota değişikliğini artık kavrayamaz hale gelerek Kültür Devrimi'nin anlamını sorgulamaya başladılar. Li-Yizhe Grubu denilen ve Kanton'lu üç genç isyancıdan oluşan grubun tepkisi sonradan çok ünlendi: Bunlar, Lin Biao'ya yönelik eleştiriyi Kültür Devrimi'yle genel bir hesaplama olarak gördüler ve "sosyalist bir demokrasinin" ve hukuk sisteminin gelmesini talep ettiler. Tüm bu olaylar bir yıl boyunca gizlice kendi aralarında görüşülse bile haber birçok kanaldan yayıldı. Özel doktoru Li Zhisui'nin çok güvenilmeyen anılarına göre, Mao'nun da bu olaylardan psikolojik açıdan çok etkilendiği rivayet edilir. 78 yaşındaki Mao'nun sağlık durumu da bu sırada gittikçe kötüleşiyordu. Fakat son ana kadar Çin'in politik kaderini etkilemeye devam etti.

VI. VERASET ÇATIŞMALARI VE SOSYAL DEĞİŞİM

İç Politikada Güçlenme ve Dış Politikada Dönemeçler

1972 yılı, Kültür Devrimi'nin kitle dönemi söylemleri ve olaylarından esasen o kadar farklıdır ki, bu dönemlerin tamamını "on yıllık felaket" adı altında birleştirmek imkansızdır. Resmen "Kültür Devrimi" adı verilen zaman diliminin farklı dönemleri arasında en istikrarlı dönem şüphesiz, politik sistemin tümüyle Mao merkezli olduğu zamandır. Kimse, hatta Zhou Enlai gibi partide kalabilen tanınmış üst düzey yöneticiler bile kendilerini, kurumsal mevkileriyle, bağlayıcı parti veya yasa normlarıyla tam manada güvende hissedemiyordu. Buna rağmen Lin Biao olayından sonra iç politikada durum oldukça düzene girmişti. Devlet kurumlarının güçlenmesi ve ordunun etkisinin azalması da bunu gösteriyordu. "Üç destek ve iki asker" politikası 1972 yılında sona erdi. Mahkemeler olağan faaliyetlerine döndü ve askerin ihtilal komitelerindeki ve devlet kurumlarındaki varlığı önemli ölçüde azaltıldı. Böylece Mao, 1938 yılındaki meşhur sözüne geri dönmüş oluyordu: "Her komünistin anlaması gereken bir gerçek vardır: 'Politik güç, silahların namlusundan gelir.' Bizim prensibimiz şudur: Parti, silahları yönetir. Silahların partiyi yönetmelerine asla izin verilmemelidir." Böylelikle bir askeri darbe tehlikesi bertaraf edilmiş oluyordu. Mao, daha önce revizyonist oldukları gerekçisiyle gözden düşen çok sayıda parti üyesine mevki ve unvanlarını geri vermeye başladı. Bunlar arasında özellikle 1967 yılındaki "Şubat Karşı-Hareketi"nin üyeleri ve 1969-1972 yılları arasında Jiangxi'de bir traktör fabrikasında işçi olarak çalışan tanınmış bir şahsiyet de vardı: Deng Xiaoping. Mao, Deng'i kendisine bağlılığından dolayı 1930'lu yıllardan beri Liu

Shaoqi'nin akıbetine uğramaktan korumuştı. Mao, Deng'in siyasette tek başına ilerleme eğilimini ve İleri Atılım sonrasındaki ekonomi prensiplerini eleştirse de, Deng'in teşkilatlanma yetenekleri ve kendini kabul ettirme becerisi tartışılmazdı. Lin Biao'nun ölümünden sonra, onun yerini kimin alacağı meselesi aciliyet taşımaktaydı. Çin Komünist Partisi Yürütme Komitesi'nde kalan üyelere hiçbiri bu göreve uygun değildi. 1972 yılında hem Kang Sheng'e hem de Zhou Enlai'a kanser teşhisi konmuştu. Chen Boda, Lin Biao olayından beri Qincheng'deki yüksek güvenlikli hapisnede tutukluydu. Muhtemelen Mao'nun şahsi tercihi, Kültür Devrimi yıllarında en sağlam kuramsal desteği sağlamış Zhang Chunqiao'dan yana olacaktı. 1970 yılında Lin Biao'yla yaptığı bir görüşmede hararetle Zhang'ın Lin Biao'nun halefi olabileceğinden bahsetmişti. Fakat Jiang Qing'in Şanghay'daki aktrislik yılların gibi Zhang'ın geçmişine de "ihanet" lekesi sürülmüştü: Kendisinin Guomindang örgütleriyle ilişkisi olduğu ve üstelik komünistlerin çok değer verdiği aktör Lu Xun'u eleştirdiği rivayet edilmekteydi. Bu suçlamalar kanıtlanamasa da ve muhtemelen uydurma olsa da, Kang Sheng ve Zhou Enlai'nin şüpheleri sonuçta Zhang'ın yükselmesini engelledi. Entrikalar ve Mao'yu etkileme çabaları sadece ileride "Dörtler Çetesi" denilecek örgütle sınırlı değildi. Partinin iyice zayıflayan personel kadrosu karşısında Mao, çifte strateji uygulamaya karar verdi: Deng Xiaoping'e itibarını iade etti ve Zhou Enlai'nin yükünü hafifletmek için 1973 yılı mart ayından itibaren onu dış politikadan sorumlu başbakan yardımcısı ilan etti. Ayrıca Şanghay eski işçi lideri Wang Hongwen'i muhtemel halefleri listesinin başına aldı ve 1973 Ağustos'unda 10. Parti Kongresi'nde Wang'ı, politbüro yürütme komitesinin en güçlü üç üyesinden biri konumuna getirdi. Fakat bunu izleyen dönemde Wang görevlerini hakkıyla yerine getiremedi ve büyük ölçüde Jiang Qing'in ve Zhang Chunqiao'nun himayesi altına girdi.

Lin Biao olayının başlangıcıyla aynı zamanlarda Mao Zedong, dış politikada temel bir değişikliğe hazırlanıyordu. Bu değişiklik, Kültür Devrimi'nin ilk dönemlerindeki ideolojik temelleri anlamsız hale getirecekti: Revizyonist bir güç olarak gördüğü Sovyetler Birliği'ne yönelik Mao'nun yaptığı eleştirilerin temel direklerinden biri, uluslararası

ilişkilerde sınıf mücadelesi kavramını terk etmeleri ve bu kavramın yerine "sosyalizme barışçıl geçiş" teorisini getirmeleri idi. Fakat Mao şimdi çeşitli kanallar aracılığıyla Birleşmiş Milletler'le ilişkilerin yumuşaması yönünde sinyaller göndermeye başlamıştı. 1971'in nisan ayında ABD'li bir masa tenisi takımının ziyareti ve Nixon'un dış işleri bakanı Henry Kissinger'in kısa bir gizli ziyaretinden sonra, bu yakınlaşma süreci nihayet 1972 yılında ilk defa bir ABD başkarnının Çin Halk Cumhuriyeti'ni ziyaretiyle sonuçlandı. ABD Başkanı Nixon'un "dünyayı değıştiren hafta" diye tanımladığı Çin ziyaretinden sonra dış politikada bir yumuşama dönemi başladı. Bu yumuşama sadece Çin-ABD ilişkilerini etkilemekle kalmıyor, hemen ardından 1972 yılında Çin ile Japonya ve Almanya Federal Cumhuriyeti (Batı Almanya) arasında da diplomatik ilişkiler kuruluyordu. Siyasi havanın yumuşamasıyla birlikte Çin ile Batılı devletler arasında ekonomik ve kültürel ilişkiler de gelişmeye başladı, örneğin artık öğrenci değişimi yapılabilirdi. Nixon ziyaretinden sonra imzalanan Şanghay Bildirisi adlı belgede, her iki taraf da bundan böyle Asya-Pasifik bölgesinde hegemonya çabalarını desteklemeyeceğine söz verdi. Aynı zamanda Birleşik Devletler, açıkça Çin'in veya Tayvan'ın tarafını tutmadan "Tek Çin" prensibini açıklamıştır. Tayvan'a yapılan Amerikan silah yardımının azaltılması ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde, Tayvan'ın yerini "yasal Çin"in temsilcisi olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin alması, Tayvan tarafında "Amerikalıların ihaneti" olarak algılanmıştır.

Dış politikadaki bu dönüm noktasının arka planında çeşitli sebepler yatmaktadır. Araştırmalar uzun süre jeopolitik sebepler üstünde durmuşlardır. Özellikle Sovyetlerin 1968 yılında Prag'a girmesi ve bunun Brejnev Doktrini ile desteklenmesi neticesinde "kardeş sosyalist devletlere" ancak kısıtlı egemenlik hakkı tanınması, Çin'in de ciddi bir saldırı tehlikesi altında olduğu endişelerini alevlendirmekteydi. 1969 yılının sınır çatışmaları ve nükleer saldırı korkusu, tüm ideolojik engellere rağmen Çin cephesinden Birleşmiş Milletler'e doğru stratejik bir yakınlaşmayı gerektiriyordu. Aynı zamanda Amerikalıların Vietnam'dan çekilmesi ve dolayısıyla Çin'in güney sınırındaki rahatlatma da bu yakınlaşmayı kolaylaştırıyordu. Şüphesiz, her iki devletin de Sov-

yetlerin izole edilmesinden çıkarları vardı. Ayrıca, sırf bu yönde bir jeopolitik yoruma karşılık, iç politikadan kaynaklı değişim iddiaları da bulunur: Yakınlaşma, diplomatik ilişkilerin artmasına sebep olurken, Çin Halk Cumhuriyeti'nde sivil yönetimi güçlendiriyor ve böylece ordunun rolünü zayıflatıyordu. Son gerekçe olarak, ideolojik değişiklik süreçlerine de dikkat çekilir. Politik gelişmeler, dış politikanın artık "kapitalist ve sosyalist kamplar arasında savaş" a indirgenmesini açıkça zorlaştırmıştı. Mao, bu dönüm noktasını sonradan "Üç Dünya Teorisi" denilen bir planla doğrulayacaktı: Deng Xiaoping'in 1974 yılında Birleşmiş Milletler'e sunduğu planda, ülkeler ekonomik gelişmişliklerine göre üçe ayrılıyordu. İki süper güç (Amerika Birleşik Devletleri ve "sosyal emperyalist" Sovyetler Birliği); diğer gelişmiş ülkeler (Batı Avrupa ülkeleri, Kanada ve Japonya); ve son olarak Çin Halk Cumhuriyeti de dahil olmak üzere "Üçüncü Dünya" denilen, "gelişmekte olan" ülkeler. Sovyetler Birliği dünya barışını tehdit eden en büyük tehlike sayıldığı için, iç savaş sırasında denenmiş "cephe birliği" planı uyarınca, daha az tehditkar sayılan taraflarla birlik oluşturmak doğru olacaktı. Çin'in dış politikasında sıkça görüldüğü üzere buradaki kilit nokta, farklı bakış açılarını birlikte değerlendirmekti, çünkü Mao her iç veya dış politika krizine, diğer politik alanlarda kullanabileceği bir fırsat gözüyle bakıyor ve bunlardan azami düzeyde faydalanmaya çalışıyordu. Yumuşama siyaseti sayesinde Halk Cumhuriyeti'nin katı şekilde yalıtılmış hali de değişti. Çin'e gelen yabancı ziyaretçilerin sayısında da artış gözlemleniyordu. Yıllar boyu kapalı kaldıktan sonra turistlerin ülkede görülmesi halkta öyle bir merak uyandırıyordu ki, Tianjin parti yönetimi, yabancı misafirlerin etrafının meraklı vatandaşlar tarafından "kuşatılmasını" yasaklamıştı. Nereye gideceği net olmasa da, politik durum kesin bir değişim içindeydi.

Kültür Devrimi ve Ekonomi

Uluslararası sahada "yakınlaşma" fikrinin güçlenmesi ve devletlerarası alışverişlerin artması, ekonomik planlama önceliklerini de değiştirdi. Araştırmalarda Kültür Devrimi'nin Çin'in ekonomik gelişmesine etkisi hakkında bir fikir birliği

yoktur. Çoğu çalışma, hizipler arası savaşlardan ve devlet yatırımlarının savaş sanayisine kullanılmasından doğan olumsuz etkiyi vurgularken, daha yeni çalışmalar olumlu etkilere dikkati çeker ve Çin ekonomisinin ortalama %6 oranında büyüdüğünü ifade ederler. Bazı araştırmacılar daha da ileriye giderek, 1970'lerin başlarındaki ekonomi politikasının, sonraki reform ve açılma politikasının gerçek temelini yarattığını söylerler.

Mao'nun eski arkadaşlarına yönelttiği eleştiri, önemli ölçüde İleri Atılım'dan sonraki ekonomi politikasını kapsamasına rağmen, nihayetinde sosyalist ekonomik sistemin temellerinin değiştirilmesi, Kültür Devrimi'nin ideolojik reform anlayışına uyumlu değildi. Hatta, Çin ekonomisini en iyi bilenlerden olan Barry Naughton, Kültür Devrimi'nin, Çin'in ekonomik gelişimi için çok önemli bir olay olmadığını söyleyecek kadar ileri gider. Büyük İleri Atılım geçmişi düşünüldüğünde bu ifade daha kolay anlaşılacaktır fakat burada da yine dikkate değer zaman ve mekan farklılıkları mevcuttur. 1963'te henüz Kültür Devrimi başlamadan önce ekonomi politikasında belirgin bir rota değişikliği görülmektedir. Bazı iktisat tarihçilerine göre bu değişiklik, "geç Mao döneminin tutarlı kalkınmasının bir modelini" oluşturmaktaydı. İleri Atılım'ı takiben, ekonomi politikasında Mao Zedong ile Liu Shaoqi gibi diğer parti liderleri arasında doğan farklılıklar, sosyalist planlı ekonomide devletin temel rolünden çok, doğru teşvik sistemleri, teknik ve ekonomik uzmanlaşmaya odaklanmasıyla ilgiliydi. Liu ve Deng, ikramiyeye benzer maddi teşvikler, özel mesleki uzmanlık ve çok kısıtlı ölçüde bir üretim fazlasının serbest piyasada satılmasından kazanç sağlama fikirleriyle ilgilenirken, Mao, politik bilinç eğitiminin ve örneğin "işçi kahramanları" tayin ederek ideolojik teşviğin gerekliliğini vurgulamaktaydı. Başbakan olarak ekonomi politikasının içinde olan Zhou Enlai, içerik konusunda daha çok Liu ve Deng'den yanaydı ve 1963 yılı başında öncelikle tarım, sanayi, savunma ve bilim-teknoloji alanlarındaki "Dört Modernleşme" kavramının propagandasını yapıyordu. Fakat fikir ayrılığı durumunda hemen Mao'nun otoritesine baş eğiyordu.

İleri Atılım esnasında Mao, Sovyet ders kitaplarıyla kendi kendini eğiterek ekonomi bilgisini geliştirmiş; "modası

geçmiş küçük burjuvazi"nin bireysel kazancı artırma anlayışına karşı parasal teşvikle mücadele edilemeyeceği kanaatine varmıştı. Daha 1964 yılında, Heilongjiang eyaletindeki Daqing petrol sahası ve Shanxi eyaletindeki Dazhai kırsal komünü örnekleriyle, Kültür Devrimi'nin ekonomi politikasının nasıl olması gerektiği belirlenmişti. Politik eğitimle çalışma performansının yükseltilmesi ve münferit ekonomi birimlerinin büyük oranda özerkliği, ideal görülen fikirlerin başında geliyordu. Fakat özerklik çabası, ekonomi politikasının ana unsuru olmaktan çok, gergin politik durum karşısında stratejik düşüncelerin bir neticesidir. Çin, özellikle İleri Atılım sonrası olmak üzere tüm Kültür Devrimi esnasında da nüfusunu besleyebilmek için tahıl ithalatına bağlı olduğundan, bunun için gerekli dövizi ihracat yoluyla sağlayabilecekti. Mao, kent ve köy arasında hâlâ devam eden farklılığı, Çin ekonomisinin temel sorunu olarak görüyordu ve çözümün özellikle kırsal alanın sanayileştirilmesinde olduğunu düşünüyordu. Kentsel ve kırsal bir sanayinin eş zamanlı kurulması, "İki Bacakla Koşmak" sloganıyla tanıtılıyordu. 1967 ve 1968 yıllarında büyük anlaşmazlıklar ve iş bırakmalar sanayi üretiminin gerilemesine yol açınca bu konudaki çalışmalar, özellikle 1969'den itibaren hızlandı. Tarım üretimi, Kültür Devrimi sırasındaki yüksek can kaybına rağmen durağan kalabilmiş ve nüfus artışına ayak uydurmuştur. Partinin temel stratejisi, tarım ürünlerini düşürülmüş fiyatlarla satın almak ve politik açıdan arzu edilen sanayileşmeyi desteklemektir. Ama bu strateji de işe yaramadı. Kırsal kesimin yoksulluğu, Kültür Devrimi'nin esas çıkarımlarından biriydi ve nüfusun en az üçte birini (250 milyondan fazla kişiyi) kapsıyordu. Katı bütçe düzenleme programlarına rağmen yine de zaman zaman şehirlerle göç engellenemiyordu. Tarım gelirleri tahmin edilenden daha az olunca (çünkü Çin'in tarımda kullanabilecek alanı tüm yüzölçümünün %13'ü kadardı) sulama ve gübreleme sistemlerinin geliştirilmesinden elde edilen gelir arzu edilen gelişmeyi sağlamıyordu. Kültür Devrimi'ndeki tarım araştırmalarının başarıları hakkındaki incelemelerin ve muhtemel bir "yeşil devrimin", gelişmelerin daha iyi anlaşılmasına imkan sağlayacağı düşünülmektedir. Kültür Devrimi ekonomi politikasının çevre üstündeki etkisi de henüz araştırılmamıştır.

1968 sonlarından itibaren ordu egemenliği dönemine geçişle birlikte "Üçüncü Cephe" politikası çerçevesinde, stratejik nedenlerle Çin'in iç eyaletlerine çok büyük yatırımlar yapıldı. Hava saldırılarından korunmak için fabrikalar kısmen yer altındaki mağaralara kuruluyordu. Bu kırsal endüstri sayesinde, bir savaş durumunda temel savunma gereksinimlerinin karşılanacağını düşünüyorlardı. Yoğun sermayeli yatırımlar süreklilik açısından yetersiz kalıyordu. Endüstrinin seviyesini yükseltseler de silahlanmaya odaklandıkları için yerel ekonomiyi kalıcı bir şekilde hareketlendiremiyorlardı. Üstelik ilave işçilerin ücretleri ve bakımları devlet bütçesinde masrafların artmasına sebep oluyordu. Üçüncü Cephe'nin kırsal bölgede altyapıyı düzeltmesinin ve teknik imkanlar sağlamasının, ilerideki reform politikasına ne gibi bir etki yaptığı daha etraflıca incelenmelidir.

Lin Biao Olayı'nı izleyen politik yumuşama döneminde Üçüncü Cephe'ye yatırımlar büyük miktarda azaltıldı ve özellikle "beş küçük sanayi kolu", yani suni gübre, tarım makinaları, demir ve çelik, çimento ve elektrik endüstrileri teşvik edilerek kırsal endüstri canlandırıldı. Mao'nun merkezi parti bürokrasisine duyduğu güvensizlikten dolayı, ekonomik bir ademimerkeziyetçilik (merkezsizlik) politikası çerçevesinde kırsal alandaki kolektif teşebbüsler, yerel sorumluluğu üstlenerek kendileri devlet planlaması işlevini yerine getirmeye çalıştılar. Kolektif teşebbüsler, son derece düşük bir seviyeden başlayarak 1971-1978 yılları arasında %27 arttı. Reform döneminin aksine esas odak, zaruri yerel tüketim mallarından çok ağır endüstrideydi. Büyüme oranları artan taleplerin değil, büyük oranda devlet yatırımlarının sonucuydu. Tayvan dahil Doğu Asya'daki "Kaplan Devletler" in⁶ eş zamanlı ekonomik sıçramalarının aksine, Çin'de hafif endüstri devlet teşebbüslerinin elinde kaldı. Gündelik tüketim malları seyrekleştirdi ve kupona bağlandı.

Çin'in dünya piyasasıyla bütünleşmesine gelince; tamamıyla özerk bir ekonomi, özellikle 1970'li yıllarında henüz söz konusu olamazdı. Mao'nun rızasıyla 1972 yılından sonra, özellikle gübre üretimi için batılı devletlerden fabrika

6 Ekonomilerinin hızlı büyümesi nedeniyle Batı'da "Asya Kaplanları" ya da "Asya'nın Dört Küçük Ejderhası" deyiimiyle tanımlanan dört ülke, Tayvan, Singapur, Hong Kong ve Güney Kore'dir. (e.n.)

tesisleri satın alınmasına başlandı. Kullanıma hazır halde teslim edilen bu tesisleri, "tersine mühendislik" ile yeniden inşa etmek ve böylece ithal mallarının yerine yerli ürün üretip kullanma (ithal ikamesi) yoluna gidildi. Fakat 1970'li yıllarda yasal olmayan yollardan da, özellikle güneydoğu Asya ülkeleriyle ticaret yapıyordu. Qing hanedanının sonlarına doğru görüldüğü gibi münferit bölgeler ihracat piyasası için üretiyorlar ve böylece gelecekteki reform politikasının planlanmamış temelini atmış oluyorlardı. Bu örnek gösteriyor ki, Çin'in 1978 sonrası ekonomik mucizesini açıklamak için sadece politik yöneticilerin kararlarına odaklanmak yetersizdir ve her alanda reform dönemini Kültür Devrimi'nden kesin bir biçimde ayırmak mümkün değildir.

Ekonomi politikası, Çin'in siyasi yönetiminin asıl sorunu olmaya ve sürekli endişe yaratmaya devam ediyordu. Kültür Devrimi'nin sonunda Çin ekonomisi fazlasıyla endüstrileşmişti. Kırsal kesimi endüstrileştirme denemeleri, iş gücünden ziyade sermayeye yoğunlaşmıştı. Onun için yeni gelen, tahmini 60 milyon işçi, eskiden olduğu gibi kolektif tarım çerçevesinde birleşmeliydi. Ortalama yıllık gelir, reform döneminin başlangıcında tam 381 yuan idi; fakat bu miktar, hâlâ süregelen kent-köy arası uçurum sebebiyle ve şehirleşme oranı 1978 yılında ancak %18 olduğu için, bölgelere göre ciddi farklılık gösteriyordu. Tutarlı bir "geç Mao dönemi" ekonomi politikasından söz etmek oldukça zordur, çünkü 1970'li yıllarda da devam eden politik kampanyalar bol miktarda rota değişikliğine sebep olduğundan, politikaya duyulan güven azalmıştı. Yüksek kademeli parti kadrolarının arasında da gözlemlenen bu güven kaybı, 1978 sonrasındaki alternatif ekonomi modelleri arayışının sebeplerinden biridir.

Sosyal ve Kültürel Gelişmeler

Sosyal ve kültürel alanlarda, son yıllarda kuvvetli bir revizyonist eğilim görülmekteydi. Yine de bu eğilim, Kültür Devrimi döneminin sürekliliğini ve başarılarını ön plana çıkartmaktaydı. Bu durum da Kültür Devrimi'nin "eski kültürü ve ondan kalan sosyal düzeni yıktığı" yolunda uzun zamandır söylenen sözlerle çelişki içindeydi. Kültür Devrimi'nin sonraki reform dönemine olumlu etkilerine işaret

eden temel bir iddia, devrimin başlangıcında en büyük saldırılara maruz kalan eğitim sistemiyle ilgiliydi. Mao, halkın katmanlara ayrılmasını ve elit bir sınıfın oluşmasını, memleket nüfusuna zarar veren bir eğitim sisteminin sonuçları diye yorumlayarak eleştiriyor ve 7 Mayıs 1966 tarihinde Lin Biao'ya yazdığı meşhur mektupta, tüm nüfusun eğitim seviyesinin yükseltilmesini talep ediyordu. Okul dönemi kısaltılmalı, buna karşılık tüm ekonomi sektörlerine dair pratik bilgiler ve askeri eğitim, okul müfredatının tamamlayıcı bir parçası olmalıydı. İş gücüne katılım nedeniyle oluşabilecek sosyal farklılaşma ve uzmanlaşmanın engellenmesi, Mao düşüncesinin hem eşitlikçi hem anti-modernist bir yönüydü ve politik açıdan gerekli olmadığı süre her türlü sosyal ayırımı engellemeye çalışıyordu.

Kültür Devrimi döneminde önce okullar kapatılmıştı. 1967 yılında okullar tekrar açıldığında eğitim 12 yıldan 9 yıla indirildi. Yeni düzende gerçekten de, özellikle kırsal kesimde ilk ve ortaokul tahsili görme oranı belirgin şekilde artmıştı. Bunun neticesinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı 1964 yılında %57 iken, 1982'e %35'e düştü. 1960'tan sonra doğan nesilde bu oran %10'lara düşmüştü. Kırsal kesimde özellikle kadın okuryazarlığının arttığını da belirlemek gerekir. Ancak eğitimin tüm ülkeye yayılması, özellikle yüksek eğitimde uzmanlaşmayı zorlaştırıyordu. 1970 yılında üniversiteler yeniden açılmıştı ama giriş kriterleri zamanla değişmişti. 1960'lı yılların başlarında olduğu gibi en iyilerin seçilmesi amaçlı zor sınavlar yerine, artık yerel parti komitelerinin tavsiyesiyle üniversitelere girilebiliyordu. Bu komiteler, sosyal geçmişe ve yazılı "kültür sınavlarının" neticesine göre öğrencileri değerlendiriyordu. Mao Zedong'un yeğeni Mao Yuanxin'in de aralarında bulunduğu Kültür Devrimci solcular, bu uygulamada, revizyonist eğitim politikasının yeniden canlanışını seziyorlardı. Zhang Tiesheng adlı bir adayın örneği bu konuda meşhurdur: Bu genç, sınavdaki fen sorularını çözemeyince, soruyu cevaplamak yerine, kitabı bilginin uygulamaya tercih edilmesini eleştiren bir örnek vermesiyle ünlenmiştir.

Genel eğitim seviyesinin yükselmesinin olumlu etkisi, sosyal hareketlilik artışında pek fark yaratmamıştır, çünkü kentsel veya kırsal bölgede kayıtlı olmak arasındaki fark,

eğitimle yükselme fırsatlarını önlüyordu. Çin yönetimi, eskiden olduğu gibi şimdi de sosyal farklılaşmayı önlemeye ve sosyal rolleri sınıf geçmişini esas alarak belirlemeye çalışıyordu. Hızla artan nüfus karşısında (sadece 1966-1976 yılları arasında Çin Halk Cumhuriyeti'nin nüfusu 200 milyon artarak 930 milyona ulaşmıştı) ekonomik modernleşmenin nasıl gerçekleşeceği hararetle tartışılıyordu. Mao, 1970'li yılların başında, yüksek doğum oranı yanlılığını tekrar gözden geçirdi ve bunun sonucunda, geç yaşta evlenmeyi ve "iki çocuk politikasını" esas alarak doğum kontrolünü savunmaya başladı. Kırsal kesimde tıbbi imkanları iyileşmesi ve temizlik kurallarına uyulması da nüfus artışını önemli derecede etkilemiştir. Kültür Devrimi'nin sonunda ortalama yaşam süresi 65 yaşı bulmuştu. Kırsal kesimde kurulan tıbbi kooperatifler ve tahminen 2 milyon civarında "çıplak ayaklı doktor", Batı ve geleneksel Çin tıbbını birleştirerek, halkı basit fakat güvenilir bir şekilde tedavi ediyordu. Kültür Devrimi'nin Çin tıbbına etkisi ise oldukça çelişkilidir. Bir taraftan bilimsel standartların olmadığı ve sınıf geçmişi "kötü" sayılan doktorlara takibat uygulandığı görülürken, bazı araştırmalar da bu dönemde edinilen kazanımlardan söz eder. Bu kazanımlar arasında, şistozomiyaz hastalığının tedavi edilmesi ve sıtma aşısı Artemisinin'in keşfi sayılabilir. Gerçekte bu aşığı keşfedenler "çıplak ayaklı doktorlar" değil, Mao'nun bizzat kurduğu, 500 kişiden fazla kişinin katıldığı bir proje grubudur (Proje No. 523). Bu grubun ilk hedefi, Vietnam savaşındaki askerlerin sıtmaya yakalanmalarını engellemektir. Bu grubun önde gelen bilim insanlarından Tu Youyou, 2015 yılında Nobel Tıp Ödülü'nü almıştır.

Çin biliminin, 1974 yılında tarihi Toprak Askerler (Terakotta Ordusu) heykellerinin arkeolojik kazılarla ortaya çıkartılması gibi başarılarına rağmen, farklı politik görüşlere sahip olanların, bilim insanlarının ve muhalif entelektüellerin, tüm bu yumuşamaya başlayan havaya rağmen hâlâ ayırıcılığa maruz kaldığı göz ardı edilmemelidir. Fakat 1960'lı yıllarda ideolojik terörün en yüksek noktasına ulaştığı dönemlerle karşılaştırıldığında gündelik hayata politikanın karışma oranı oldukça azalmıştı. Lin Biao olayından sonra Mao'nun daha kapsamlı bir okuma listesi önermesiyle, önceleri sadece Mao'nun yazılarını yayımlamakla yetinen yayınevleri, 1970'li yılların başlarından itibaren daha geniş bir

alandaki çalışmaya başladılar. Marksist-Leninist klasiklerin yanında eski hanedanların tarihleri ve hatta klasik romanlar da yeniden basılmaya başlandı. Sosyal ve kültürel faaliyetler yeniden canlandı; örneğin spor, kitap değiş tokuşu, yazı, yabancı dil öğrenime ve özellikle Kültür Devrimi'nin sonlarına doğru bağımsız sanat gruplarının oluşması, bunlar arasında sayılabilir. İnsanların kısmen de olsa kendi başarılarına birkaç saat geçirebileceği bir özel alanları olması ve alternatif sanat girişimleri, Kültür Devrimi'nin ilk yıllarında sanat faaliyetlerinin kısıtlanmasıyla ciddi şekilde zıt düşüyordu. Mao'nun 1942 yılında "sanatın politikaya hizmeti" konulu konuşmalarına dayanarak Mao'nun eşi Jiang Qing, sahne sanatları ve görsel sanatlarda "feodal" kabul edilen Çin geleneklerinin reformuyla ilgili bir kampanya başlattı. Bu arada yağlı boya, resim, bale ve senfoni orkestraları gibi "burjuva" Batı geleneklerinden de faydalanıldı. İlk defa 1967 yılında, "Emsal Tiyatro Oyunları" diye sahnelenen eserler arasında en tanınmışları; *Kırmızı Fener Efsanesi* adlı Pekin operası, *Beyaz Saçlı Kız* ve *Kızıl Kadınlar Taburu* gibi bale eserleridir. Çağdaş popüler eserler de güncel politik olayları bir ahlak dersine bağlayarak, "olumlu" görülen kahramanları olayların merkezine yerleştiren bir estetik anlayışı getiriyorlardı. En beğenilen kahramanlar, Wu Qinghua veya Li Tiemei gibi, ihtilalci ruh ve cesaret açısından erkeklerden geri kalmayan kadın karakterlerdi. 1970'li yıllarda bunlara başka tiyatro oyunları ve filmler de eklendi. Örneğin, *Mango'nun Şarkısı* (1976) gibi, işçi propaganda gruplarını överek Kültür Devrimi dönemini ele alan eserlerden bahsedilebilir. Sanatın fazlasıyla politize edilmesi, karşıt görüşten duyulan korku ve nihayet Jiang Qing'in kontrol çabaları, eski sanat kavramının değişmesini engelliyordu. Kültür Devrimi'nin sanat politikası resmiyette amatör idealizmine saygı gösterse de, emsal sayılarak öne çıkarılan oyunların standartları çok yüksekti. Richard Kraus'a göre, resmen onaylanan bu oyunlarla, sanatı kitlelerin üretimi olarak gören yerel geleneklere yüz çevrilmekteydi. Genel olarak denilebilir ki, Kültür Devrimi'nin belirgin kültürel yönünün bir zamanlar tamamen reddedilmesinin yerine geçen yeni görüş, Çin'in 20. yüzyıldaki propaganda kültürünün gelişiminde yerini bulmuştur. Aynı zamanda odak noktası kaydırılarak eserleri uyarlamaya ve bireysel denemelere de önem verilmiştir.

Mao'nun Ölümü ve Yerine Kimin Gececeği Sorunu

Mao'nun sağlık durumu, tedavi edilemeyen sinir hastalığı ALS (Amyotrofik Lateral Skleroz) yüzünden giderek kötüleşmeye başlayınca, yerine geçecek uygun birini arama gerekliliği aciliyet kazandı. Aday belirlemek için gereken herhangi bir kurumsal usulün yokluğu, muhtemel halefler ve onları destekleyenler arasında çatışmaya yol açıyordu. Her ne kadar hiziplerin üçe ayrılmasıyla, ilgili kişilerin karmaşık ilişkileri gereğinden fazla basitleştiriliyorsa da, rakiplerin birbirinin itibarını düşürmek için kurdukları örgütler dikkat çekiciydi. Bu üç hizip şunlardı: "Radikaller" (özellikle "Dörtler Çetesi"), "Kurtulanlar" (öncelikle Zhou Enlai ve sonradan Deng Xiaoping) ve "Fırsatçılar" (bunların arasında 1975 yılından beri kamu güvenliği bakanı olan Hua Guofeng de vardı). Bu örgütler arasında, "İkinci Kültür Devrimi" de denilen, bu yılların en garip kampanyalarından biri de yer alıyordu: "Lin Biao'yu eleştirin, Konfüçyus'u eleştirin!" kampanyası. 1973 yazında başlayan kampanyanın odak noktası, Lin Biao'yu feodal, köleci bir toplumun (örneğin kişi kültüne dayanan bir sistemin) savunucusu ve Konfüçyus'un hararetli bir öğrencisi olarak tanıtmaktı. Ama aslında bunun arkasında, Lin Biao'nun teşvik ettiği, Mao'yu gereğinden fazla yüceltme politikası eleştiriliyordu. Gerçekte Lin ve Konfüçyus arasında olsa olsa yüzeysel bir bağlantı olabilirdi. Lin'in evinde klasik Çin filozoflarının sözlerinden alıntılar içeren sayısız kitap bulunmuştu. Ama bu koleksiyon, Lin Biao'nun Küçük Kırmızı Kitap'taki gibi özlü sözlerle olan ilgisinden doğmuştu. Klasik yazılar, Lin'in, özellikle Kültür Devrimi'nin başlarında Jiang Qing ile yakınlığını unutturmaya çalışan, "feodal-faşist" tutumunun birer belgesi sayıldı. Kampanya, alegorik niteliği sayesinde başka gayelere de hizmet etti: Mao'nun ölümüne kadar düzenli olarak Konfüçyus felsefesi eleştirilirken, legalizm ve özellikle ilk imparator Qin Shihuangdi örnek gösteriliyordu. Fakat eleştirilerin merkezinde sadece geçmiş ve Lin Biao yoktu, radikaller yükselen bir sesle "çağdaş Konfüçyus yanlılarını" da ortaya çıkarma gerekliliğini vurguluyorlar ve Zhou Enlai'ı pervasızca hedef alıyorlardı. Mao, Zhou Enlai'nın dengeleyici rolünün farkındaydı ve Zhou'ya yapılan saldırıları

kısıtlamak maksadıyla Deng Xiaoping'i başbakan vekili tayin etti. Deng, Zhou'nun kanser hastalığı nedeniyle geçici olarak politbüro yönetimine getirildi ve Devlet Konseyi'nde ve merkezi Askeri Komisyon'da önemi arttı. Ordudaki destekçileri sayesinde Deng'in yükselişi, Mao'nun eyaletleri kontrol altında tutmaya çalışan yerel komutanların "taraf değiştirmesini" engellemeye yaradı.

Belli ki Mao'nun aklından, kendisinden sonra zirveye ikili bir ekip çıkarmak geçiyordu. Partinin başına, ideolojik açıdan kendine yakın birini getirecek ve devlet mekanizmasını Deng Xiaoping gibi enerjik bir idareciye bırakacaktı. Mao ve Zhou arasındaki bu iş bölümünün bir sonraki nesle aktarılması, özellikle Wang Hongwen'in yetersizliğinden dolayı bir hayalden öteye gidemedi. Deng Xiaoping, radikalleri çok kızdırmasına rağmen, 1975 yılında parti başkan vekilliğine atanınca Mao'dan sonra Çin Halk Cumhuriyeti'nin en etkili ismi oldu. Öncelikle yetkililerin sorumluluklarını netleştirerek ekonomiyi güçlendirmeye, daha etkili bir politika ve partinin organizasyon prensiplerine uyulması için gerekenlerin yapılmasına çabalıyordu. Kültür Devrimi'ndeki fraksiyon çatışmalarının yerel planda hâlâ baş göstermesi de sorun yaratıyordu ve bunlar ancak müzakerelerle ve çalışma grupları yollayarak çözülebiliyordu. Bir sorun çıktığında askeri güç kullanmaktan Deng'in vicdanı rahatsız olmuyordu. Böylelikle, 1975 yılında Yunnan eyaletindeki Müslüman topluluğun dini inançlarını uygulamalarını engellemek amacıyla, Halk Kurtuluş Ordusu'nun katkılarıyla 1.600 sivil öldürüldü. Fakat ordu da eleştirilerden nasibini almaktaydı. Yolsuzluklar sonucunda 1973 yılında 6,1 milyon kişiye kadar "şişen" ordu, adım adım küçültüldü. Bu askerlerin terhis olmaları da önemli bir sosyal uyum meselesi doğurdu.

1975 sonbaharına kadar Deng'in yükselişi durdurulamadı. Özellikle de Mao, eşi Jiang Qing'i politbüroda defalarca eleştirerek, çoğunlukla anlaşılmaya gitmek yerine, onun Zhang Chunqiao, Yao Wenyan ve Wang Hongwen ile beraber bir "Dörtler Çetesi" kurmasına karşı çıkıyordu. Mao parti zirvesinde birbirleriyle atışan karışık hizipleri eleştirirken, tutarsız davranışlarıyla ve kurumsal rutinlere duyduğu antipatiyle bu gelişmeleri teşvik eden aslında kendi olu-

yordu. Aldığı son politik kararlar da bu örneğe uyuyordu. Deng, politik çalışmalarının ağırlığını giderek "üretim güçlerinin" gelişmesine kaydırıp Mao'nun iç savaş esnasındaki alıntıları kullanarak yasallaştırırken, radikallerin zayıf görünmesi üzerine Mao yine şüphelenmeye başladı. Acaba Deng ile beraber revizyonist eğilimler yeniden canlanacaktı mıydı? Bu şüpheleri, özel bağlantılarından dolayı önemli bir "koruyucu" görevi üstlenen Mao'nun yeğeni Mao Yuanxin ve Mao'nun eski sevgilisi ve bakıcısı Zhang Yufeng besliyordu. Anlaşmazlık, politbüro'nun Kasım 1975 tarihli toplantısında doruğa çıkmıştı. Toplantıda Kültür Devrimi'nin başarıları hakkında bir karar verilmesi bekleniyordu. Oysa Mao, %70 başarı ve %30 başarısızlık ile net bir yönerge vermişti bile. Deng, hareketi çok iyi tanımadığını öne sürerek karar vermekten çekindi. Bu, Deng'in Kültür Devrimi'ni kabul etmediği yolunda söylentilere yol açtı. Partinin açıklamalarında yer almamasına rağmen sonraları bu yüzdellik dilim farklılıkları, hareketin değerlendirme kıstası olacaktı.

Zhou Enlai, 8 Ocak 1976 tarihinde kansere yenik düşüncce Mao, onun yerine Deng Xiaoping'i değil, doğduğu eyalet Hunan'ın eski parti sekreteri Hua Guofeng'i getirdi. Hua, geçmişte Mao'ya sadık çizgisiyle kendini kanıtlamıştı fakat Pekin'de pek önemsenmiyordu. Radikaller de Hua'yı rakip olarak gördüklerinden, kendisinin gücü sağlam temellere dayanmıyordu. Onlar için öncelikli olan, Deng'in istikrarlı konumunu bozmaktı. 1975-76 kışında Deng'in "sağa kayan eğilimlerine" ve Kültür Devrimi değerlenmelerini sorgulayan tutumuna karşı başlatılan eleştiri kampanyası tüm ülkede yürütölmekteydi. Henüz mart ayında bu kampanyaya karşı birçok yerel protestolar başlamıştı. Protestocular, Zhou ve Deng'in desteklenmesini istiyor ve Dörtler Çetesi üyelerini eleştiriyorlardı. 1976'nın nisan ayı başında, Zhou Enlai için milli yas ilan edilmesini isteyen protestocuların çıkardığı olaylar doruğa ulaştı. Farklı kolektiflerin temsilcileri ve başka kişiler, milli kahramanın Cennet Kapısı Meydanı'ndaki heykeline çelenkler koydular. Anma töreni esnasında radikaller, çoğunlukla alegorik şiirler aracılığıyla olmak üzere sert eleştirilere maruz kaldılar. Siyasi yönetim, 4 Nisan 1976 tarihinde gecenin karanlığından faydalanarak meydanı temizletti ve çelenkleri kaldırttı. Ertesi gün gerilim

tırmanmaya başladı. Öfkeli vatandaşlar bariyerleri aştılar ve yerel milislere ait bir nöbetçi kulübesini ateşe verdiler. Protestolar asker gücüyle durduruldu, tutuklamalar oldu ve azmettiriciler aranmaya başlandı. Bunun kendiliğinden oluşan bir protesto hareketi olduğuna inanmaları mümkün değildi. Bilakis, protestolara Deng destekçilerinin önyak oldukları tahmin ediliyordu. Mao, yeğeninin raporlarına dayanarak olayların devrim karşıtı bir hareket olduğuna karar verdi ve Deng Xiaoping'in tüm görevlerinden azletilmesini emretmekle beraber, onu partiden azletmedi. Deng ev hapsine alındı.

Devrim mirasını sağlama almak için Mao son bir deneme yaparak Tiananmen olaylarının akabinde Huo Guofeng'i resmen parti başkan vekili konumuna getirdi. Üstelik bir görüşmelerinde Hua'ya, "Olaylara el koyarsan huzur bulacağım," yazılı bir kağıt da verdi. Sonradan Hua, Mao'nun yasal halefi rolünü büyük ölçüde bu kağıttaki tümce sayesinde üstlenecekti. 1976'da temmuz sonunda 7,8 büyüklüğünde bir deprem Çin'in kuzeydoğusundaki Tangshan şehrini yerle bir edince Hua, krizi yöneten kişi olarak öne çıkmaya çalıştı. Bu arada, uluslararası yardım tekliflerini reddederek durumu kötüleştirdi. Halkın bir kısmı, imparatorluk dönemi kafa yapısına uygun bir şekilde bu felaketi "kötü bir alamet" olarak algılıyor ve doğal afetlerin politik yönetimde değişikliklere işaret ettiğine inanıyorlardı. Bu tür söylentilerin dolaşması, adli makamlarca "devrim karşıtlarının hakareti" olarak nitelendiriliyor ve ağır cezalara çarptırılıyor, fakat krizi tamamen engellemek yine de mümkün olmuyordu. Mao, Mayıs 1976'da geçirdiği ilk kalp krizinden sonra bir daha halkın karşısına çıkmamıştı. 9 Eylül gecesi nihayet geçirdiği çok sayıdaki hastalıklara mağlup olarak hayata gözlerini yumduğunda, arkasında tamamen belirsiz politik bir durum bırakmıştı.

Mao vasiyetinde yakılmak istediğini belirtmesine rağmen, politbüro acele bir kararla, naaşı mumyalayarak bir mozolede sürekli sergileme yoluna gitti. Bu gergin durumda hiç kimse "büyük başkan"ın bedenini bozma sorumluluğunu üstlenmek istemiyordu. Mao'nun özel doktorunun anılarında söylediğine göre, Çin doktorlarının mumyalama teknikleri konusundaki bilgisizliğinden dolayı cesede ge-

reğinden fazla formaldehit zerk edilince mumya tuhaf bir görünüme bürünmüştür. Hua Guofeng, parti, devlet ve ordudaki tüm yönetici rolleri resmen devraldı. Fakat partinin yüksek yönetici kadroları arasındaki anlaşmazlıklar gide-rek artıyordu. Dörtler Çetesi, Hua ile omuz omuza vermiş olsaydı muhtemelen gücü ellerinde tutabilecekti ve Kültür Devrimi politikası da kısmen sürdürülebilecekti. Öyle yapmak yerine parti içindeki havayı kendilerinden yana çevirmeye çalıştılar ve böylece Hua'nın yüksek rütbeli askerler, özellikle saygın General Ye Jianying ile ittifak kurma sürecini hızlandırdılar. Fikir birliği içinde yapılan bir hamleyle, 6 Ekim 1976 gününün akşamında Jiang Qing, Zhang Chunqiao, Yao Wenyuan ve Wang Hongwen tutuklandılar. Fiilen bu bir darbeydi. Radikallerin kurumsal üssü sayılan Şanghay haricinde tutuklamalara karşı koyan olmadı. Kişisel düşmanlıkların fazlalığı, parti ve ordu arasındaki yetersiz bağlantı ve kendi güçlerini gerçekte olduğunun üzerinde görmeleri, Kültür Devrimi'ndeki solcuların düşüşünü hızlandırdı. Ölümünden sadece bir ay sonra, 1976 Haziran'ında, Mao'nun 1949 yılında "Chiang Kai-shek'e karşı kazandığım zaferden sonra en büyük mirasım" dediği politik deney böylece sona ermiş oldu.

SONUÇ

Devrimin İnkarı ve Resmi Değerlendirme

Mao'nun politik mirasının reddi bir gecede gerçekleşmedi. Halefi Hua Guofeng, Dörtler Çetesi tutuklanmasına rağmen, yasal pozisyonunu merhum "Büyük Başkan"ın kişisel atamasıyla üstlenmedi. Mao'nun kişi kültürüne sırtını yaslayıp, Çin'in gelecekteki gelişimi için ideolojik alanda düzenli aralıklarla kültürel devrimler yapılması dahil, Mao prensiplerinin önemini vurguladı. 1977 Şubat'ında *Halk Gazetesi*'nde yayınlanan "*Liang ge fan shi*" sloganıyla tanınan politik çizgisi ("Başkan Mao'nun almış olduğu tüm politik kararları kesinlikle uygulayacağız; Başkan Mao'nun tüm talimatlarını baştan sona kadar ısrarla izleyeceğiz"), katı bir yorumlamayla, Mao'nun sert eleştirilerine maruz kalan Deng Xiaoping'i partinin zirvesinden ebediyen uzaklaştıracaktı. Ancak Hua Guofeng'in asker ve ordunun üst kademeleri arasındaki yerinin çok sağlam olmaması yüzünden bu strateji uygulanamadı ve Hua, Dörtler Çetesi'nin tutuklanmasından kazandığı takdiri, kalıcı bir liderlik rolüne çevirmeyi başaramadı. Deng Xiaoping'in itibarını iade etmek için yapılan politik baskı artıyordu ve Temmuz 1977'de Deng tekrar eski görevlerine getirildi. Hua bu arada hâlâ en yüksek parti, devlet ve ordu yetkilerini elinde tutmakla beraber, gitgide Deng'in gölgesinde kalıyordu ve nihayet 1981 yılında tüm yetkileri elinden alındı.

Hua Guofeng'in tarihteki rolü birçok bakımdan bugüne kadar tartışılmaktadır. Ham petrol ihracatına dayanan Dışarıya Büyük Atılım stratejisinin fazla iyimser olduğu sonradan anlaşıldı. Fakat iç politikada yaptığı değişikliklerle, özellikle Dörtler Çetesi'nin eski karşıtlarının itibarlarının iadesiyle daha özgür bir tartışma ortamı oluştu. Fakat resmiyette bütün bu kazanımlar, Aralık 1978'de 11. Parti Ku-

rultayı'nın 3. Genel Kurulu'na mal edildi ve böylece Deng Xiaoping'in hızlandırdığı ekonomik reform ve açılma politikasıyla ilişkilendirildi. Olayları fazla basitleştiren bu sunum da politik sebeplere dayanıyordu, en çok da Kültür Devrimi'ni inkar etmekle parti egemenliğinin yeniden kurulacağına inanılıyordu. Politikanın zirvesindekiler açısından 1978 sonrası yaşanan değişiklikler, birçok açıdan Kültür Devrimi öncesi parti yönetimini andırıyordu ve yeni bir başlangıç sayılmaktaydı. Deng Xiaoping, Chen Yun veya Peng Zhen gibi önemli kişilerin hepsi Kültür Devrimi esnasında kovuşturulmuş veya eleştirilmişlerdi. Şimdi ise Mao dönemi mirasının nasıl kullanılacağına karar veren kişiler olmuşlardı ve bu mirası yönetmenin, düşünüldüğünden çok daha zor olacağı da anlaşılmaktaydı. Bölge bölge, güçlü dalgalar halinde Kültür Devrimi kurbanlarının itibarlarının iadesine başlanıyordu. Mağdurların ellerinden alınan mal ve mülklerin iadesi gibi maddi tazminatlar, çoğunlukla sembolik miktarda nakit ödemeler ve yeni nesillere iş yerleri gösterme adımları da bunu izliyordu. Sadece Kültür Devrimi değil, neredeyse tüm eski kitle kampanyalarının sonuçları ve kararları yeniden gözden geçiriliyor, bir zamanlar suçlanmış sayısız kişi siyasi itibarına kavuşuyordu. İtibarı iade edilenler arasında, "Sınıf Geçmişi Hakkında" manifestosunun yazarı Yu Luoke ve eski devlet başkanı Liu Shaoqi de vardı. Li'nin külleri ölümünden on bir yıl sonra, Mayıs 1980'de devlet töreniyle ailesine teslim edildi. Buna karşın Büyük İleri Atılım'ı yeniden değerlendirmek hâlâ bir tabu sayılıyordu. Bunun en önemli sebeplerinden biri, çoğunlukla kırsal kesimden gelen Atılım kurbanlarının, eski yönetici kadrolarının politik gücüne sahip olmamaları ve eski kapitalistler ve entellektüeller gibi Çin'in ekonomik dönüşümünde önemli bir rol oynamamalarıydı.

Dolayısıyla Kültür Devrimi'nin tamamen tabulaştırıldığını söylemek doğru olmaz. Bu dönemin kurbanlarına birçok örnek vermek mümkünken suçluların kapsamı giderek daralıyor ve büyük oranda sadece Dörtler Çetesi üyelerini ve Lin Biao'nun en yakın arkadaşlarını kapsıyordu. Nürnberg Yargılamaları⁷ gibi uluslararası örnekleri de dahil

7 Nasyonal Sosyalist rejimin yıkılmasını takiben 1945-46 yıllarında savaş ve soykırım suçlularının yargılandığı askeri mahkeme. (e.n.)

eden uzun değerlendirmelerden sonra parti yönetimi, özel bir mahkeme kurulmasına karar verdi. Kasım 1980 ile Ocak 1981 arasında iki grup halinde çalışan mahkeme, Kültür Devrimi'ndeki solcuları ve yüksek rütbeli askerleri, politik nedenlerle soruşturulan 729.511 kişi ve öldürülen 34.800 kişiden sorumlu tuttu. Daha önceden de değindiğimiz üzere bu sayılar, Kültür Devrimi'nin gerçek kurban sayılarının çok altındadır. Peng Zhen gibi sorumlular, yargılama için Mao'nun suçlu sayılamayacağı vakaları seçmeye azami gayret gösteriyorlardı. Böylece, yargının takip etmesi gereken suçlar ile "politik hatalar" arasında net bir sınır çizilmeye çalışıldı. Mahkemede yargılananlar ağır hapis cezalarına çarptırıldı ve Jiang Qing ile Zhang Chunqiao hakkında, sonradan müebbet hapse çevrilen idam kararları verildi. Bu arada Dörtler etesi'nin bütün yeleri ldler: Yao, Wang, Zhang hastalıktan ölürken, Jiang Qing ise intihar etti. Solcuların eski taraftarlarına ve bir zamanların tanınmış isyancılarına da sınırlı bir ölçüde bazı davalar açıldı. En büyük davalar parti içindeki isimlerle ilgiliydi. Bunlara, 1980 ortalarından beri "bölücü düşüncelerin" izinden giden parti kadroları, Kültür Devrimi esnasında yapılan zulümler ve Lin Biao veya Dörtler etesi'nin etkisi altında kalanlar da dahildi. Partinin dengesini sarsmayı hedefleyen bu adımlar, özellikle Guangxi gibi yörelerde zulmün, şimdiye kadar yerel siyasi gler ve askeri kademeler arasındaki bağlar nedeniyle ihmal edilmiş hesaplarının ilk kez kesildiği anlamına geliyordu.

Deng Xiaoping etrafındaki parti yöneticileri için en zor sorun, Mao'nun tarihsel sorumluluğunu nasıl üstlenecekti. Mao olmasaydı ne Kültür Devrimi ne de Büyük İleri Atılım olurdu. şüphesiz, Mao aynı zamanda 1940'lı yıllardan beri partinin tek siyasi lideri ve en önemli teorisyeniydi. Komünist hareketin askeri başarısında ve 1949 yılında devletin kurulmasında büyük payı vardı. Mecazi anlamda partinin hem Lenin'i, hem Stalin'i hem de Pol Pot'uydu. Sonunda parti yönetimi, Mao Zedong'un tarihi konumu meselesini açıklığa kavuşturmak için bir kararname yayımlamaya karar verdi. Haziran 1981'de hazırlanan bu kapsamlı belge, Mao'yu Kültür Devrimi'nden sorumlu tutuyor, fakat onun "politik hataları" ile Dörtler etesi ve Lin Biao'nun

“suçları” arasında net bir ayırım yapıyordu. Mao, iyi niyetle hareket eden ama gerçeği yanlış algılayan ve sınıf savaşına geçerlilik kazandırarak partiye ve halka büyük zararlar veren, trajik bir kahraman olarak anılıyordu. Ağır politik yanlışlarına rağmen yine de partinin olağanüstü önderi olarak görülmeliydi. Çin Marksizmi’nin gelişmesi yolundaki teorik katkılarına artık “kolektif başarı” gözüyle bakılıyordu (Chen Boda gibi sekreterlerinin desteği düşünülürse bunun haksız olmadığı görülecektir). 1956 yılında Deng Xiaoping, Kruşçev’in Stalin’i unutturma politikasına Çin’deki muadilini hazırlayan grubun içindeydi. Partinin tanınmış bir sembolünün yok edilmesinin, partinin egemenliği için ne anlama geleceğini çok iyi bilirdi. O yüzden çok dikkatli davranarak, Mao’yu karalamadan “tahtından indirmeye” çalıştı. Mao’dan uzaklaşma yavaş yavaş kamu alanında ve söylemlerde de kendini göstermeye başladı. Heykeller kaldırılıyor, Mao’dan yapılan alıntılar belirgin şekilde azaltılıyordu. Kültür Devrimi’nin sebeplerinin kesinlikle sadece Mao’ya bağlı olmadığı, aynı zamanda parti diktatoryasının temellerine de dayandığı kabul edildikten sonra Wei Jingsheng gibi bazı tenkitçiler, Çin’in demokratikleştirilmesini talep ettiler. Deng Xiaoping kararlılıkla bu taleplerin önünü kesti ve 1979 yılında, Çin’in bugüne dek geçerliliği süren Dört Ana Prensipli’ni yerleştirdi: Sosyalist düşünceye, halkın demokratik diktasına, Komünist Parti’nin idaresine ve nihayet Marksizm-Leninizm ideolojik ilkelerine ve Mao Zedong’un fikirlerine bağlılık.

Nostaljinin ve Politik Sömürünün Ötesinde

1989 yılında ülke çapına yayılan protestoları durdurulmasını takiben, gittikçe artan sosyal farklılıklar ve Deng Xiaoping’in 1992 yılındaki güney seyahatinden sonra ekonomi reformlarının hızlanması ve Mao dönemi hakkında açık eleştiri yapılmaması sebebiyle, Çin halkının bir kısmının tarihi gerçekleri saptırarak ve romantikleştirerek, Kültür Devrimi’ni eşitlikçi ve destansı bir dönem olarak görmelerine sebep oldu. Kültür Devrimi’ndeki solcuların, mevcut hükümetin iktidarını tehdit etmesi korkusu da geçince, yaşanan onca mezalimi vurgulama gerekliliği de ortadan kalkmıştı.

Mao'ya, vatanseverlik ve ulusallığı vurgulamaya çalışan devlet söylemi dahilinde, başarılı bir "ulusal kurtuluş hareketini" yöneten ve geleceğin süper güçlerinden olacak Çin'i birleştiren önemli bir köprü görevi yükleniyordu. Kültür Devrimi'yle hesaplaşma konusunu politikadan uzaklaştırmak, hareketin özel sembollerini gitgide daha fazla kullanma eğilimi ve nihayet Mao'yu özellikle kırsal kesimde yeniden kutusallaştırmak, geçmişi vatanperver ve nostaljik biçimde yorumlamanın sonuçlarıydı ve bu sonuçlar kendini çeşitli sosyal alanlarda gösteriyordu. Mao'ya adanan büyük anıtlar, Kültür Devrimi konulu restoranlar, Kızıl Devrim Turizmi ve Kültür Devrimi'yle ilgili şarkılar, Batı basınında da yer buluyordu. Fakat Kültür Devrimi'ni nostaljik güzellemlerle anmanın altında kısmen, reformları ve küreselleşmeyi eleştiren sesler de duyulmaktaydı. Bunlar Mao döneminin eşitlik ilkelerine dönmeyi arzuluyordu ve parti yönetimindeki büyük yolsuzluklar karşısında, Mao'nun da önerdiği gibi Komünist Parti üyeleri arasından imtiyazlı, yeni bir sınıf yaratılmasını istiyorlardı. Arkasında tutarlı bir fraksiyon olmamasına rağmen çoğunlukla "Yeni Solcular" diye adlandırılan bu akımlar, Mao'nun çelişkili ve tartışmalı mirası karşısında, onun politikasının farklı yönleriyle bağlar kurdular. Eski Kültür Devrimi görüşlerine en yakını, "Utopia" adındaki bir çevrimiçi platformda yer alan sunumlardı. Burada radikal bağlantı ve ilişkilerin tartışıldığı, ortalığı kısıp kavuran yolsuzlukların eleştirildiği ve Deng'in "revizyonist" ekonomik sisteminin, Mao'nun "kapitalizmin Çin'e geri döneceğine" dair karamsar ikazlarındaki tabloyla eş tutulduğu bir forum oluşturuldu. Bo-Xilai olayından sonra parti yönetiminin çabalarıyla, Neo-Maocu tutumları tamamen ortadan kaldırılamasa bile, bu platform önemli ölçüde düzene uyum sağladı.

Kültür Devrimi'nin başlangıcından bu yana elli yıl olduğu ve dönemin etkin siyasi liderlerinden birinin ölümünün üzerinden çokça zaman geçtiği halde, sosyal alanda veya bilimde geniş kapsamlı bir yenilik yapıldığı söylenemez. Şu anda Çin'i, geçmişte sayısız fraksiyon çatışmalarına ve bugüne kadar açıklanamayan çelişkilere karışmış Kızıl Muhafızlar'ın nesli yönetiyor. Bu da, Xi Jinping yönetiminde, geçmişle eleştirel bir hesaplaşmanın neden daha fazla en-

gellendiğinin ve bir zamanlar açık olan arşivlerin şimdi "yeniden düzenlenmiş" olmasının bir sebebidir. Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki suçlarını kabul etmesi gerektiğini hatırlatmayı hiç ihmal etmediği ve içeride de "tarihi nihilizm" in yayılmasına karşı Komünist Parti yönetiminin kampanyalar yürüttüğü bir ortamda, bu durum daha da dikkat çekicidir. Kültür Devrimi tarihi hâlâ siyasi yorumlamalara fazlasıyla açık haldedir ve böylelikle o dönemi ya fazlasıyla göklere çıkartan ya da yerin dibine batıran incelemeler görülmeye devam etmektedir. Bu arada asıl gereken, dönem tarihini etraflıca incelemek ve yarattığı etkileri sadece Çin'de değil, küresel çapta bir devrim örneği olarak görmek daha uygun olacaktır. Bölgelere ve sektörlere göre büyük farklılıklar gösteren gelişmeleri tam manasıyla anlamadan tüm bu tartışmalar bir yere varmaz. Üstelik tartışmaların siyasi ve söylemsel sürekliliği, Çin için alternatif gelecek vizyonlarını, suçla ve suçlularla hesaplaşmayı engellemektedir. Böylesine bir hesaplaşmanın ne kadar acı vereceğini ve dengeleri bozabileceğini, diktatörlük yönetiminin mirasıyla ilişkili sayısız başka örnek de kanıtlamaktadır. Kültür Devrimi hâlâ çok güncel olduğu için, parti de konuyla ilgili kısıtlamalarını gevşetmeye henüz hazır değildir.

Kültür Devrimi'nin Önemli Şahsiyetleri

Chen Boda (1904-1989): Başta Mao'nun politik sekreteri ve birçok bildirisinin ortak yazarıdır. Etkisi kısıtlı olsa da, resmîyetle Kültür Devrimi Merkez Grubu'nun başkanıydı. 1970'ten itibaren, Mao'nun kişisel sebeplere dayanan eleştirileri üzerine tutuklandı. 1973'te partiden ihraç edildi. 1981'de Dörtler Çetesi davasında hüküm giyerek 18 yıl hapse mahkum oldu.

Chen Yi (1901-1972): Çin İç Savaşı'nın kahramanı ve Çin'in on mareşalinden biridir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra önce Şanghay belediye reisi, 1958'den itibaren de dışişleri bakanı olarak görev yaptı. 1967'de "Şubat Karşı-Hareketi" esnasında Kültür Devrimi'nin önde gelen muhaliflerindendi. 1972'de kanserden öldü. Mao en son Chen'in cenaze töreninde halk önüne çıkmıştır.

Chen Zaidao (1909-1993): Kültür Devrimi'nin başlan-
gıcında Wuhan askeri bölgesi komutanıydı. Wuhan Olay-
ları'nda askerlerin bir kısmının parti merkezinin yolladığı
kişileri tutuklamasında önemli rol oynamıştır. 1967'de tu-
tuklandı. 1972'de itibarı iade edildi.

Deng Tuo (1912-1966): Pekin parti yönetimi  yesi idi ve
Büyük İleri Atılım'ı takiben hicivli yazılar yazmıştı; *   Aile-
lik Köy* kitabının yazarlarından biridir. Mayıs 1966'da kendi-
sine yöneltilen sert eleştiriler üzerine intihar etti.

Deng Xiaoping (1904-1997): Kültür Devrimi başlayana
kadar parti sekreteri idi. "Partide kapitalist yoldan giden
en güçlü ikinci adam" olduğu iddiasıyla yargılandı. Jiangxi
traktör fabrikasında işçi olarak çalıştırıldı. İtibarı iade edildi
ve 1973-1976 arasında önemli görevlerde bulundu. Nisan
1976'da Tiananmen olayları akabinde ikinci defa gözden
düştü. Temmuz 1977'den itibaren tekrar yıldızı parlamaya
başladı ve Aralık 1978'deki ölümüne dek Çin reform politi-
kasının g   simsarı oldu.

Guan Feng (1919-2005): Parti gazetesi *Kızıl Bayrak*'ın ya-
zarı ve editörü, ayrıca Kültür Devrimi Merkez Grubu  ye-
si idi. 1967 yılında iç politikadaki yön değiştirme esnasında
"aşırı solcu" olduğu için gözden düştü ve 15 yıl hapse mah-
kum edildi.

He Long (1896-1969):  nemli bir komutan ve başbakan
yardımcısıydı. Peng Duhai ile çok yakınlardı. Kültür Dev-
rimi'nin başlangıcında "revizyonist" denilerek eleştirildi
ve ev hapsi cezasına çarpıtıldı. 1969'da (kasten) yanlış ilaç
verilmesi neticesinde öldü. 1982 yılında kendisine iadeiiti-
barda bulunuldu.

Hua Guofeng (1921-2008): Hunan'da taşra politikacılı-
ęından kamu güvenliği bakanlığına (1975) yükseldi, başba-
kan olarak Zhou Enlai'nin yerine geçti ve nihayet Mao'nun
Ölümünden sonra parti genel başkanı oldu. Dörtler  ete-
si'ni tutuklama kararından sorumludur. Deng Xiaoping'in
yükselişinden sonra yavaş yavaş gücünü kaybetti. 1981'den
sonra politikadan çekilmeye mecbur kaldı.

Jiang Qing (1914-1991): Mao Zedong'un eşi ve Kültür
Devrimi Merkez Grubu'nun itici gücü. Kültür Devrimi'nin

sanatsal propagandasında önemli rol oynamıştı. Dörtler Çetesi üyesi olarak tutuklandı ve idama mahkum edildi, sonradan cezası müebbet hapse çevrildi. 1991 yılında intihar etti.

Kang Sheng (1898-1975): Partinin eski güvenlik şefi. Devrim'in başlangıcından itibaren Kültür Devrimi Merkez Grubu'nun danışmanı ve Merkez Özel Olaylar Komisyonu'nun yönetici üyesiydi. 1975'te kanserden öldü. Çok sayıda parti üyesini soruşturduğu için, ölümünden sonra partiden ihraç edildi.

Kuai Dafu (doğ. 1945): Kültür Devrimi'nin başlangıcında Qinghua Üniversitesinde, ülke çapında tanınmış bir öğrenci lideriydi. Jiggangshan fraksiyonunun başındaydı. 1968'de Mao, yetkilerini elinden alarak onu ülkenin iç bölgelerine, Ningxia'ya yolladı. 1983 yılında, geçmişte işlemiş olduğu ve aralarında cinayetin de bulunduğu çeşitli suçlardan ötürü 17 yıl hapse mahkum oldu. 1987 yılında serbest bırakıldı, sonradan serbest piyasada çalıştı.

Lin Biao (1907-1971): İç Savaş kahramanlarından ve Çin'in on mareşalinden biridir. 1959 yılından itibaren savunma bakanlığı yaptı ve Mao Zedong'un kişi kültürünün ateşli bir savunucusu oldu. Kültür Devrimi'nin başlamasıyla birlikte Mao'nun gelecekteki halefi olmak üzere yetiştirildi. 1969'tan sonra Mao ile gittikçe artan anlaşmazlıklar yaşadı. Kaçmaya çalıştı ama Eylül 1971'de bindiği uçağın düşmesi sonucu can verdi.

Liu Shaoqi (1898-1969): Parti başkan vekili ve 1959 yılından itibaren Çin Halk Cumhuriyeti başkanı. "Parti içinde kapitalist yolu seçmiş en büyük güç" olduğu gerekçesiyle, Kültür Devrimi döneminin en ağır eleştirilerine maruz kaldı. 1968'te partiden ihraç edildi. 1969'da tıbbi ihmal yüzünden öldü. Öldükten sonra (1980'de) itibarı iade edildi.

Lu Dingyi (1906-1996): Kültür Devrimi başlangıcında kültür bakanı ve Merkezi Propaganda Bölümü başkanıydı. Mao'nun yazılarının yayımlanmasını engellediği iddiasıyla eleştirildi. Mayıs 1966'da makamından alınıp Qincheng Cezaevi'ne atıldı. 1978'de itibarı iade edildi.

Luo Ruiqing (1906-1978): Mareşal ve 1959'a kadar kamu güvenliği bakanıydı. Sonraları Halk Kurtuluş Ordusu'nun

kurmay başkanı oldu. Kültür Devrimi'nin başlarında Lin Biao'nun entrikalarıyla düşürüldü. Başarısız bir intihar girişiminden sonra 1966 yılına kadar tutuklu kaldı. 1975'te itibarı iade edildi. Almanya'da tedavi görürken öldü.

Mao Yuanxin (doğ. 1941): Mao'nun yeğeni ve Kültür Devrimi'nin geç dönemlerinde Mao'nun en yakınlarından. 1973'ten itibaren Liaoning Devrim Komitesi'nin başkan vekilliğini üstlendi. 1976'da tutuklandı ve askeri mahkeme tarafından 17 yıl hapse mahkum edildi. 1993'te serbest bırakıldı.

Mao Zedong (1893-1976): Çin Komünist Partisi'nin kurucularındandır. 1945-1976 yılları arasında, ölene dek parti genel başkanlığı yaptı. Kültür Devrimi fikrinin lideri ve devrimin başlatıcısıydı. O dönemin ve başka sayısız kitle kampanyasının, özellikle Büyük İleri Atılım'ın kurbanların baş sorumlusudur. Ölümünden sonra suçlarından dolayı değil, "yanlış kararları" yüzünden eleştirilmiştir. Bugüne dek Çin Halk Cumhuriyeti'nin ve Komünist Parti'nin önemli bir simgesi olagelmıştır.

Peng Dehuai (1898-1974): Çin Halk Cumhuriyeti'nin en önemli askeri liderlerinden biriydi. 1954-1959 arasında savunma bakanlığı yaptı. Büyük İleri Atılım'ı eleştirdiği için görevinden alındı. Kültür Devrimi sırasında sert eleştirilere maruz kaldı. 1970 yılında müebbet hapse mahkum edildi. 1974'te hapisanede öldü. İadeitibarı ölümünden sonra, 1978 yılında oldu.

Peng Zhen (1902-1997): Başkent'in parti sekreteri ve politbüro üyesiydi. Güçlü konumu yüzünden Kültür Devrimi eleştirilerine hedef oldu. 1966 yılında makamından düşürüldü, 10 yıl hapis cezası aldı. 1978'de itibarı iade edildi. Sonrasında yeniden partide, özellikle de hukuk alanında önemli görevler aldı.

Qi Benyu (1931-2016): *Kızıl Bayrak* dergisinin yazarı ve editörü. Kültür Devrimi Merkez Grubu üyesi. 1968 yılında "aşırı solculara" yönelik eleştiriler esnasında tutuklandı ve Qincheng Cezaevi'ne kapatıldı. 1983 yılında, geçmişte suçlarından dolayı geriye yönelik 18 yıl hapis cezası aldı. 1986'da serbest bırakıldı. Ölene dek Mao politikalarının taraftarlarından ve yolsuzluğun baş eleştiricilerinden biri oldu.

Tan Lifu (doğ. 1942): Kültür Devrimi'nin başlarında Pekin Politeknik  niversitesinde  ğrenciydi. Kültür Devrimi Merkez Grubu, onu "kan bağı" teorisinin en saygın temsilcisi ilan etti. 1967'de tutuklandı, 1969'da ülkenin iç bölge-lerine sürüldü. 1979'de itibarı iade edildi ve bundan sonra Pekin'in kültür dairelerinde kariyer yaptı.

Wang Dongxing (1916-2015): Mao'nun eski muhafızı ve sadık emniyet müdürüydü. Merkez  zel Olaylar Komisyonu  yeliğı yaptı. Parti başkan vekilliğine kadar yükseldi. 1976 yılında Dörtler  tetesi'nin tutuklanmasında önemli rol oynadı. Deng Xiaoping'in yükselişiyle beraber yavaş yavaş gözden düştü.

Wang Guangmei (1921-2006): Liu Shaoqi'nin eşi ve Qinghua  niversitesi  alışma Grubu'nun tanınmış bir üyesiydi. Nisan 1967'de bir eleştiri oturumu esnasında burjuva yaşam tarzının simgesi sayılan geleneksel Çin elbisesi *qipao* giydiğı ve boynuna masa tenisi topundan bir kolye taktığı için sert bir şekilde eleştirildi. Uzun yıllar hapis yattıktan sonra 1979 yılında serbest bırakılmış ve itibarı iade edilmiştir.

Wang Hongwen (1932-1992): Kültür Devrimi'nin erken döneminde şanghai'daki Genel İşçi Karargahı'nın başkanlığına kadar yükselmiştir. 1969 sonrasında ulusal çapta idari mevkilere ulaşmış, 1970'li yıllarda Mao'nun halefi olarak seçilmiştir. 1976'da Dörtler  tetesi'nin  yesi olarak tutuklanmış ve ömür boyu hapse mahkum edilmiştir. 1992'de kanserden  lm ştir.

Wang Li (1922-1996): Gazeteci ve parti propagandacısı. Kültür Devrimi'nin başlangıç döneminde, Chen Boda'yla birlikte Kültür Devrimi parti belgelerini yazdı. Kültür Devrimi Merkez Grubu  yesiydi. Wuhan Olayları sırasında tutuklandı ve bir süre sonra "aşırı sol" tutumlarından dolayı hapse atıldı. 1982'de serbest bırakıldı ve partiden ihraç edildi.

Wu Han (1909-1969): Tarih i ve Pekin belediye başkan vekili. Kültür Devrimi'nin başında *Hai Rui Görevinden Alınıyor* adlı tiyatro eseri hakkında çıkan tartışmaların merkezindeydi. Pek çok kez eleştirildi, tutuklandı, işkence gördü ve 1969'da cezaevinde öldü. 1979 yılında itibarı iade edildi.

Xie Fuzhi (1909–1972): Kültür Devrimi esnasında kamu güvenliği bakanıydı. “Kara” sınıf mensuplarının “anlık fevri hareketlerle öldürülmelerine” ceza verdirtinemesinden gelen kötü bir   hreti vardır. Sayısız parti  yesi ve parti muhalifinin kovu turulmasını sağladı. 1972’de kanserden öldü, ölümünden çok sonra, 1982’de partiden ihraç edildi.

Xu Shiyu (1905–1985): Fakir bir aileden gelip general rütbesine kadar yükseldi, ayrıca bir *shaolin* sporcusuydu. 1955–1973 arasında Nanjing Askeri Bölgesi’nin kumandanı ve daha sonra Jiangsu Eyaleti Devrim Komitesi Başkanı olarak görev yaptı. Yerel muhalefeti zor kullanarak bastırmı tır. 1976’da, ikinci defa makamından alınıp yargılanan Deng Xiaoping’i korumuştur.

Yang Xiguang (1948–2004): Hunan eyaletinde Kızıl Muhafız ve Shengwulian adlı isyancı grubun üyesiydi. “Çin nereye Gidiyor?” adlı eleştirel manifestonun yazarıdır. 1968’de 10 yıl hapse mahkum edilmiştir. Kültür Devrimi’nden sonra Avusturalya’ya yerleşip orada çalıştı.

Yao Wenyuan (1931–2005): Kültür Devrimi başlangıcındaki *Hai Rui Görevinden Alınıyor* tiyatro eserine karşı yazılan polemik yazısının yazarı. Kültür Devrimi Merkez Grubu  yesi ve Maoist solcuların en önemli yazarlarından biriydi. 1976 yılında Dörtler  etesi’yle i  birliği yapması nedeniyle 20 seneye mahkum edilmiştir.

Ye Jianying (1897–1986): Çin Halk Cumhuriyeti mare ali. Mao’yla tarihsel ilişkileri karmaşıktır. Kültür Devrimi boyunca gücü giderek artmıştır. Savunma bakanı olarak Lin Biao’nun halefi ve Dörtler  etesi’nin tutuklanmasında önemli bir etkindir. 1978 sonrası protokol görevleri aldı.

Yu Luoke (1942–1970): Çin Halk Cumhuriyeti’ndeki sosyal düzeni sert bir dille eleştiren “Sınıf Geçmişi Hakkında” başlıklı eleştiri yazısının yazarıdır. 1968 yılında tutuklandı, 1970’te “devrim karşıtı” olduğu hükmüyle, halkın önünde idam edildi.

Zhang Chunqiao (1917–2005): Kültür Devrimi başlangıcında  anghay’da parti propagandacısıydı. Mao Zedong’un en yakın politik danı manlarından biri ve Kültür Devrimi Merkez Grubu’nun üst düzey  yesi oldu. 1967’den itibaren

Şanghay Devrim Komitesi başkanı ve 1969'dan itibaren politbüro üyesiydi. Mao'nun ölümünden sonra Dörtler Çetesi mensubu olma suçlamasıyla tutuklandı. Aldığı ölüm cezası sonradan müebbet hapse çevrildi.

Zhou Enlai (1898-1976): Başbakan ve 1959 yılına kadar Çin dışişleri bakanı. Kültür Devrimi'nin en etkili yöneticisi ve sorun çözücüsüdür. Genel olarak dengeleyici tutumuna rağmen, Merkezi Özel Durum Komisyonu'nda, parti kadrolarından çok sayıda kişinin, özellikle de muhaliflerin kovuşturulmasından sorumludur. Ölümü, 1976 ilkbaharında Cennet Kapısı Meydanı'ndaki protestoların başlamasına sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

Kaynaklar, Resimler ve Yardımcı Malzeme

Jian, Guo, Yongyi Song ve Yuan Zhou, *Historical Dictionary of the Chinese Cultural Revolution*, Lanham 2006.

Li, Zhensheng ve Robert Pledge, *Roter Nachrichtensoldat: Ein chinesischer Fotograf in den Wirren der Kulturrevolution*, Berlin 2003.

Martin, Helmut (Derl.), *Mao intern. Unveröffentlichte Schriften, Reden und Gespräche Mao Tse-Tungs 1946 - 1976*, Münih 1977.

Martin, Helmut (Derl.), *Mao Zedong. Texte*, 8 Cilt, Münih 1979 - 1982.

Schoenhals, Michael, *Chinese Cultural Revolution, 1966 - 1969. Not a Dinner Party*, Armonk 1996.

Song, Yongyi (Derl.) *Chinese Cultural Revolution Database*, 3. Baskı, Hongkong 2010.

Zhonggong zhongyang wenxian yanjiushi (Derl.), *Jianquo yilai Mao Zedong wengao*, 13 Cilt, Pekin 1987 - 98.

Zhonggong zhongyang wenxian yanjiusi (Derl.), *Mao Zedong nianpu 1949 - 1976*, 6 Cilt, Pekin 2014.

Kitaplar

Andreas, Joel, *Rise of the Red Engineers. The Cultural Revolution and the Origins of China's New Class*, Stanford 2009.

Barnouin, Barbara ve Yu Changgen, *Chinese Foreign Policy during the Cultural Revolution*, Londra 1998.

Bonnin, Michel, *The Lost Generation. The Rustification of China's Educated Youth (1968 - 1980)*, Hongkong 2013.

Bramall, Chris, *Chinese Economic Development*, Abingdon 2009.

Brown, Jeremy ve Matthew Johnson (Derl.), *Maoism at the Grassroots. Everyday Life in China's Era of High Socialism*, Harvard 2015.

Chan, Anita, Richard Madsen ve Jonathan Unger, *Chen Village. The Recent History of a Peasant Community in Mao's China*, Berkeley 1984.

Chan, Anita, Stanley Rosen ve Jonathan Unger (Derl.), *On Socialist Democracy and the Chinese Legal System. The Li Yizhe Debates*, Armonk 1985.

Clark, Paul, *The Chinese Cultural Revolution. A History*, Cambridge 2008.

Cook, Alexander, *Mao's Little Red Book. A Global History*, Cambridge 2014.

Dillon, Nara, *Radical Inequalities. China's Revolutionary Welfare State in Comparative Perspective*, Cambridge 2015.

Esherick, Joseph, Paul Pickowicz ve Andrew Walder (Derl.), *The Chinese Cultural Revolution as History*, Stanford 2006.

Forster, Keith, *Rebellion and Factionalism in a Chinese Province, 1966 - 1976*, Armonk 1990.

Gao, Mobo, *The Battle for China's Past. Mao and the Cultural Revolution*, Londra 2008.

Gao, Wenqian, Zhou Enlai. *The Last Perfect Revolutionary*, New York 2007.

Gehrig, Sebastien, Barbara Mittler ve Felix Wemheuer (Derl.), *Kulturrevolution als Vorbild? Maoismen im deutschsprachigen Raum*, Frankfurt 2008.

Goldstein, Melvyn C., Ben Jiao ve Tanzen Lundrup, *On the Cultural Revolution in Tibet. The Nyemo Incident of 1969*, Berkeley 2010.

Han, Dongping, *The Unknown Cultural Revolution. Life and Change in a Chinese Village*. New York 2008.

Heilmann, Sebastian, *Sozialer Protest in der VR China. Die Bewegung vom 5. April 1976 und die Gegen - Kulturrevolution der siebziger Jahre*, Hamburg 1994.

Hu, Jie " ...nicht der Rede wert?: Der Tod der Lehrerin Bian Zhongyun am Beginn der Kulturrevolution. Berichte", Çeviri: Wolfgang ve Susanne Schwiedrzik, Neckargemünd 2009.

Jin, Dalu, *Feichang yu zhengchang. Shanghai "Wenge" shiqi de shehui shenghuo*, 2 Cilt, Şanghai 2011.

Jin, Qiu, *The Culture of Power. The Lin Biao Incident in the Cultural Revolution*, Stanford 1999.

King, Richard (Derl.), *Art in Turmoil. The Chinese Cultural Revolution 1966 - 76*, Vancouver 2010.

Kraus, Richard Curt, *The Cultural Revolution. A Very Short Introduction*, Oxford 2012.

Law, Kam-ye (Derl.), *The Chinese Cultural Revolution Reconsidered. Beyond Purge and Holocaust*, Houndmills 2003.

Leese, Daniel, *Mao Cult. Rhetoric and Ritual in China's Cultural Revolution*, Cambridge 2011.

Li, Zhisui ve Anne F. Thurston, *Ich war Maos Leibarzt. Die persönlichen Erinnerungen des Dr. Li Zhisui an den Grossen Vorsitzenden*, Çeviri: Anne Burkhardt, Bergisch-Gladbach 1994.

MacFarquhar, Roderick ve Michael Schoenhals, *Mao's Last Revolution*, Cambridge 2006.

Meisner, Maurice, *Mao's China and After. A History of the People's Republic*, 3. Baskı, New York 1999.

Mittler, Barbara, *A Continuous Revolution. Making Sense of Cultural Revolution Culture*, Cambridge 2012.

Murck, Alfreda (Derl.), *Maos Mango. Massenkult der Kulturrevolution*. Zürich 2013.

Naughton, Barry, "The Third Front: Defence Industrialization in the Chinese Interior", *The China Quarterly* 115 (1988), 351 - 386.

Pantsov, Alexander V. ve Stephen I. Levine, *Mao. Die Biographie*, Frankfurt 2014.

Perry, Elizabeth ve Li Xun, *Proletarian Power. Shanghai in the Cultural Revolution*, Boulder 1996.

Sausmikat, Nora, *Kulturrevolution. Diskurs und Erinnerung. Eine Analyse lebensgeschichtlicher Erzählungen von chinesischen Frauen*, Frankfurt 2002.

Song, Yongyi (Derl.), *Les massacres de la révoltuion culturelle*, Paris 2008.

Su, Yang; *Collective Killings in Rural China during the Cultural Revolution*, Cambridge 2011.

Teiwes, Frederick ve Warren Sun, *The End of the Maoist Era. Chinese Politics during the Twilight of the Cultural Revolution, 1972 - 1976*, Armonk 2007.

Walder, Andrew, *Fractured Rebellion. The Beijing Red Guard Movement*, Cambridge 2009.

Walder, Andrew, "Rebellion and Repression in China, 1966 - 1971", *Social Science History* 38, 3-4- (2014), 513 - 539.

Wang, Shaoguang, *Failure of Charisma. The Cultural Revolution in Wuhan, Hongkong* 1995.

Wei, Chunjuan Nancy ve Daniel Brock (Derl.), *Mr. Science and Chairman Mao's Cultural Revolution: Science and Technology in Modern China*, Lanham 2012.

Westad, Odd Arne, "The Great Transformation. China in the Long 1970s", in Niall Ferguson et al (Derl.), *The Shock of the Global. The 1970s in Perspective*, Cambridge 2010, 65 -79.

White, Lynn, *Policies of Chaos. The Organizational Causes of China's Cultural Revolution*, Princeton 1989.

Wu, Yiching, *The Cultural Revolution at the Margins. Chinese Socialism in Crisis*, Cambridge 2014.

Xu, Jiaqi ve Gao Gao, *Turbulent Decade. A History of the Cultural Revolution*, Çeviri ve Yayım: D.w.Y. Kwok, Honolulu 1996.

Zheng Yi, *Scarlet Memorial. Tales of Cannibalism in Modern China*, Çeviri ve yayım: T. P. Sym, New York 1997.

Hatıratlar

Feng, Jicai, *Ten Years of Madness. Oral Histories of China's Cultural Revolution*, San Francisco 1996.

Gao, Yua, *Born Red. A Chronicle of the Cultural Revolution*, Stanford 1987.

Liang, Heng ve Judith Shapiro, *Son of the Revolution*, New York 1983.

Yang, Jiang, *A Cadre School Life: Six Chapters*, Çeviren: Geremie Barmé, New York 1984.

Yang, Rae, *Spider Eaters, A Memoir*, Berkeley 1997.

Yang, Xiguang, *Captive Spirits. Prisoners of the Cultural Revolution*, New York 1997.

Çevrimiçi Kaynaklar

www.chineseposters.net

<http://www.massviolence.org/Chronology-of-Mass-Killings-during-the-Chinese-Cultural>

www.morningsun.org

www.maoistlegacy.uni-freiburg.de

ÇİN KÜLTÜR DEVRİMİ

1966-1976

DANIEL LEESE

Çin’de 1966 ile 1976 arasındaki on yıllık karmaşık dönemi kapsayan “Büyük Proletarya Kültür Devrimi,” üzerinden yarım asır geçtiği halde dünya siyasetinde hâlâ tartışılmaya devam ediyor. Çin Komünist Partisi lideri Mao Zedong’un, kapitalist düşünce ve ekonominin Çin Halk Cumhuriyeti’ne geri dönme tehlikesini kalıcı biçimde önlemek için yaptıkları, bugün bile sadece Çin tarihinde değil, dünya tarihinde de eşine pek az rastlanabilecek şiddet dolu bir zorla “dönüştürme” girişimi olarak görülüyor. Tarihte başka hiçbir parti lideri, kendi partisinin teşkilatını da kapsayan birtakım sosyal yapılara karşı geniş kitleleri böylesine kışkırtıp harekete geçirmemiş, sonucunda iç savaşı andıran bir kargaşa ve anarşinin doğmasına yol açmamıştır. Eski düzenin ya da burjuva ve aristokrasi gibi “gerici” toplumsal güçlerin kalıntıları sayılan her şey, proletarya devriminin ilerici ülkülerinin birer düşmanı sayılarak yok edilmeye çalışılmış, sayısız kültür, sanat ve mimari eseri bu süreçte tahrip edilmiştir. Mao’nun riskli deneyi arzulanan neticeleri yaratamadığında, “büyük başkan” ülkenin ordusunu kendi halkına karşı tereddütsüzce kullanmış, uygulanan orantısız şiddet ve despotik hamleler milyonlarca kişiyi yıkıma sürüklemiştir. Doğal olarak arka planında siyasi rakipler arası iktidar mücadelesini de barındıran Kültür Devrimi, toplumsal, kültürel ve siyasi bağlamlarda çok sert adımlarla yeni bir ülke yaratma çabasının risklerini de ortaya koymaktadır. Daniel Leese bu kitapta Çin Kültür Devrimi’nin genel ve kısa bir tablosunu çizerek nedenlerini, sürecin işleyişini ve sonuçlarını anlatıyor.

Daniel Leese, Almanya’nın Freiburg Üniversitesinde sinoloji profesörüdür; çalışmalarında modern Çin tarihi ve politikalarına odaklanmaktadır.

**RUNIK
KITAP**

ISBN 978-625-7757-57-7

